

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМ. Г.Ф.КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА



ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТСТВА Й НАУКОВОЇ МОЛОДІ

ХІІІ Всеукраїнська науково-практична
конференція студентства та наукової молоді
Харків, 27 квітня 2023

Харків 2023



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА



ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

2023

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 6 від 21.06.2023 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Федоренко Вікторія Володимирівна – студентка 2 курсу, голова СНТ українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. Харків, 2023. С. 165.

ЗМІСТ

<i>Методика вивчення творчості Якоба і Вільгельма Грімм у школі.....</i>	7
<i>Аббасова Сабіна Мубаріз кизи</i>	
<i>Повість «Ірій» Володимира Дрозда в реценції літературознавців.....</i>	8
<i>Воропаєва Оксана Віталіївна</i>	
<i>Доречність використання умовних позначень у шкільному підручнику із зарубіжної літератури.....</i>	14
<i>Врабій Вікторія Максимівна</i>	
<i>Стилістичні функції релігійної лексики в романі Л. Костенко «Записки українського самашедшого».....</i>	17
<i>Гавришкевич Олександр Віталійович</i>	
<i>Етнографізм у творчості Г. Квітки-Основ'яненка.....</i>	18
<i>Галушкіна Марія Олегівна</i>	
<i>Мовне вираження категорії 'хвороба' в "Галицько-Руських народних приповідках" І. Франка.....</i>	21
<i>Головко Олена Іванівна</i>	
<i>Розвиток стилістичної компетентності учнів старшої школи за допомогою текстоцентричного підходу.....</i>	24
<i>Горяєв Євгеній Юрійович</i>	
<i>Твори young adult у шкільній програмі.....</i>	27
<i>Гребенькова Діана Ігорівна</i>	
<i>Ідіостиль Сергія Жадана (на матеріалі роману «Інтернат»).....</i>	33
<i>Грида Вероніка Сергіївна</i>	
<i>Сковородинівська екзегеза святого письма як предмет наукових зацікавлень професора Леоніда Ушкалова.....</i>	41
<i>Гусенко Крістіна Вікторівна</i>	
<i>Формування лексичної компетентності учнів 8 класу з особливими освітніми потребами на уроках розвитку мовлення.....</i>	49
<i>Дараган Людмила Олегівна</i>	

<i>Модель словника образної сполучуваності прикметників української мови: корпусний підхід</i>	52
Дика Юлія Вікторівна	
<i>Функційно-стилістичні можливості антропонімів у художньому тексті (на матеріалі сучасного воєнного роману)</i>	54
Дорус Дмитро Романович	
<i>Символізм інтерпретації жіночих образів у контексті «Тихої лірики» Василя Діденка</i>	58
Компанієць Вікторія Олександрівна	
<i>Лексичні засоби вираження біблійності в романі Володимира Лиса «Соло для Соломії»</i>	62
Котелевець Анастасія Сергіївна	
<i>Семантичний потенціал експресивної лексики в інтернет-виданні «Гордон»</i>	66
Кузьменко Альона Вікторівна	
<i>Риторичні фігури в романі Роксолани Сьомої «Рефлекс Медузи»</i>	68
Ломоносова Інна Тимурівна	
<i>Формування комунікативної компетентності учнів під час вивчення синтаксису української мови</i>	71
Макарова Єлизавета Валеріївна	
<i>До питання інтертекстуальності в українському літературознавстві</i>	74
Маркелова Аліна Русланівна	
<i>Вербалізація понять любові і ненависті в сучасній поезії</i>	77
Мануйлова Дарія Анатоліївна	
<i>Формування ключової компетентності екологічна грамотність і здорове життя методом вправ в учнів 5 класу НУШ на уроках української мови</i>	84
Маякова Наталя Сергіївна	
<i>Воєнна проза в сучасній українській літературі: роман «Доця» Тамари Горіха Зерня</i>	87
Олійник Катерина Володимирівна	

<i>Вивчення казки «Снігова королева» у 5 класі.....</i>	91
<i>Павлюченко Інна Сергіївна</i>	
<i>Текстоцентричний підхід як основа розвитку мовних компетентностей у підготовці до написання власного висловлення.....</i>	93
<i>Печериця Софія Володимирівна</i>	
<i>Текстоцентричний підхід як основа формування комунікативної компетентності учнів старших класів.....</i>	96
<i>Протопопова Світлана Вікторівна</i>	
<i>Трансформації фразеологізмів у романі Сергія Жадана «Ворошиловград».....</i>	105
<i>Саакова Олена Іванівна</i>	
<i>Методи та прийоми викладання зарубіжної літератури в школі.....</i>	108
<i>Севрук Катерина Олексіївна</i>	
<i>Галичанізми як маркери місцевого колориту: лінгвокраєзнавчий аспект.....</i>	111
<i>Семейко Дар'я Сергіївна</i>	
<i>Фразеологія як скарбниця етнокультурних стереотипів (на матеріалі українських прислів'їв і приказок).....</i>	117
<i>Снігурова Ірина Іванівна</i>	
<i>Простір і час у п'єсі М. Куліша «Патетична соната».....</i>	121
<i>Стасевський Юрій Станіславович</i>	
<i>Комунікативно-прагматичні особливості використання зменшено-пестливих і збільшено-згрублених форм слів у повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Конопотська відьма».....</i>	123
<i>Терещенко Катерина Олександрівна</i>	
<i>Вивчення арабської народної казки «Синдбад-мореплавець. Перша подорож» у 5 класі.....</i>	131
<i>Тютюнник Карина Юріївна</i>	
<i>Творча лабораторія автора в урбанічному світі: роман Валер'яна Підмогильного «Місто».....</i>	133
<i>Федоренко Вікторія Володимирівна</i>	
<i>Блог як форма комунікації в художньому тексті (на матеріалі книги Ю. Сливки «Чуєш, коли приїдеш додому?»).....</i>	135
<i>Хемліна Аліна Сергіївна</i>	

<i>Неоднозначість художніх образів комедії Ж.-Б. Мольєра «Мізантроп».....</i>	138
<i>Холодова Дарина Олександрівна</i>	
<i>Афіксоїди як продуктивний засіб інновативного словотвору української мови.....</i>	141
<i>Чернявська Світлана Миколаївна</i>	
<i>Особливості оцінної номінації в художньому тексті: досвід дослідження.....</i>	145
<i>Шевчук Юлія Юріївна</i>	
<i>Видо-часові відношення в граматиці поезії Ліни Костенко.....</i>	152
<i>Шокуров Олександр Володимирович</i>	
<i>Особливості втілення гендерних питань у комедії Арістофана «Лісістрата».....</i>	157
<i>Галушкіна Марія Олегівна</i>	
	160
<i>Словотвірні процеси в українській мові воєнного часу.....</i>	
<i>Маслій Наталія Анатоліївна</i>	

Аббасова Сабіна Мубаріз кизи
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер. : докт. філ. наук, проф. О.В. Радчук

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЯКОБА І ВІЛЬГЕЛЬМА ГРІММ У ШКОЛІ

Під час вивчення творчості братів Грімм у 5 класі ЗОШ України учні матимуть можливість ознайомитися з культурою та традиціями Німеччини, а також розширити знання з літературознавства, зокрема важливими термінами, такими як персонаж, сюжет та тема твору. Школярі ознайомляться з біографією та творчістю письменників на першому занятті, а на другому уроці безпосередньо долучаться до розгляду казки «Пані Метелиця». Для презентації творчості письменників у 5 класі ЗОШ можна використовувати різноманітні методи навчання. Наприклад, читання та аналіз текстів, дискусії, інтерактивні ігри, вікторини, створення власних казок та оповідань на основі народної традиції. Крім того, учні можуть досліджувати теми, які пов'язані з творчістю письменників в аспекті народних традицій та культури, міфів та легенд, вірувань німецького етносу. Учні можуть виконувати проєкти та готувати доповіді стосовно цих тем. Вивчення творчості Братів Грімм може допомогти учням розвинути критичне мислення, уяву, мовні та мовленнєві здібності та пізнавальний інтерес до літератури та культури інших народів. Під час роботи з текстом казок розвивається комунікативна компетентність. Цьому сприяє усний та письмовий переказ всього тексту та його частин, а також укладання плану казки для переказу формує логічне мислення школярів. У 5 класі ЗОШ України вчитель повинен зробити актуалізацію опорних знань щодо вивчення творчості Братів Грімм. Це може бути способи активізації попередніх знань учнів про творчість філологів, створення мотивації до подальшого вивчення їхньої творчості чи фольклору інших країн світу. Це допоможе учням пригадати опрацьований раніше матеріал у школі та краще запам'ятати новий. Вчитель може запропонувати наступну роботу з текстом казки Братів Грімм: вибір та аналіз текстів для читання та обговорення, що

буде сприяти розвитку навичок читання та вдосконаленню мовленнєвої компетентності. Обов'язково повинен бути контроль розуміння тексту. Існують методи та форми контролю розуміння тексту, підвищення ефективності контролю за допомогою інтерактивних методів. Велику роль у розумінні тексту мають ілюстрації, оскільки їх використання також підвищує розуміння тексту та впливає на розвиток творчих здібностей учнів. Використання інтерактивних методів, як наприклад: рольових ігор, драматизації, розробка на новітній платформі «Wordwall» [1] цікавих інтерактивних завдань (колесо фортуни, питання та відповіді і т.д.), діалогів та інших методів для підвищення мотивації та інтересу учнів до вивчення зарубіжної літератури. За допомогою цих методів, можна запропонувати учням безліч цікавих завдань та цим самим зацікавити їх у прочитанні текстів казок Братів Грімм.

Література

1. Wordwall. URL: <https://wordwall.net/uk>

Воропаєва Оксана Віталіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С.Сковороди
Наук.кер.: к.філол.н., доц. Т.В. Веретюк

ПОВІСТЬ «ІРІЙ» ВОЛОДИМИРА ДРОЗДА В РЕЦЕПЦІЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦІВ

Творчість Володимира Дрозда у літературознавстві виділяється багатством характерів, проблематикою, непередбачуваними сюжетами, яскравими художніми колізіями та особливим ідіостилем, яким автор вирізнявся з-поміж інших талановитих письменників-шістдесятників. Зокрема, вагому роль у творчості Володимира Дрозда займає повість «Ірій», яка виокремлюється з-поміж інших творів фантастичним сюжетом, наявністю містифікації, змалюванням навколишньої дійсності крізь призму міфології та фольклору.

Актуальність наукової розвідки зумовлена тим, що багато літературознавців досліджували повість Володимира Дрозда «Ірій» з суб'єктивного погляду, виділяючи ті аспекти, які представляли інтерес для науковців. Це потребує узагальнення для представлення рецепції твору у літературознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Володимира Дрозда неодноразово ставала об'єктом дослідження літературознавців. Зокрема, творчість письменника-шістдесятника у тематичному, проблематичному, філософському аспектах проаналізували В. Дончик, А. Погрібний, Г. Штонь та ін. Т. Коноваленко дослідила повість «Ірій» крізь призму особливостей химерної і магічно-реалістичної прози, особливості творення народних характерів у цьому творі проаналізувала А. І. Гурбанська. Тим не менш, даний твір ще не ставав об'єктом наукової розвідки в рецепції літературознавців. У цьому контексті важливо зазначити, що дослідження літературознавців потребують узагальнення та систематизації, адже погляди науковців дозволяють різносторонньо проаналізувати даний твір та виокремити ті яскраві аспекти, якими він вирізнявся у творчості Володимира Дрозда.

Ціль запропонованого дослідження полягає у представленні рецепції повісті Володимира Дрозда «Ірій» у літературознавстві, аналізі поглядів науковців, які дозволять різносторонньо продемонструвати особливості даного твору.

Виклад основного матеріалу. Повість Володимира Дрозда «Ірій» у літературознавстві відзначають як один із найоригінальніших творів автора, адже у ньому письменник зобразив оригінальну художню дійсність, у якій трансформовано притчі, казки, прислів'я, народні жарти, небелиці, – для неї характерне прагнення автора «метафорично й весело сказати про серйозні речі» [3, с. 24].

Перш за все, повість відзначається особливими народними образами, які автор створив на основі морально-етичної проблем пошуку свого місця у житті та становлення особистості, відстоювання індивідуальності. Критики

зазначають, що Володимир Дрозд написав «Ірій» тоді, коли українська література перебувала у пошуку нових художніх форм, незвичних образів, які глибоко могли б вразити реципієнта крізь призму метафоричності та химерності. Деякі розділи повісті («Зелена корова Манька», «Вечірня прогулянка по Ірію», «Перелітні птахи» та ін.) представляють цілісний сюжет, який сприймається реципієнтом у сюжетній послідовності, незважаючи на локальну закінченість розвитку деяких характерів твору. Завдяки вдалому поєднанню форми і змісту повісті, оригінальному чергуванню окремих епізодів автору вдалося передати ідею повісті та дуже точно описати внутрішній світ персонажів.

У творі «Ірій» Володимир Дрозд крізь призму казкового, фантастичного обстоював ідеал людини, яка може протистояти зовнішньому світу, який здійснює негативний вплив на її особистість, нівелює індивідуальність. Через формування такої людини він убачав досягнення ідеалу національного. Тим не менш, представники радянського літературознавства часто зазначали, що у повісті автор представив викривлену дійсність і критикували творчість письменника. Літературознавці відзначали умовність авторського зображення дійсності, що було протилежним до ідей реалізму. Як наслідок, повість «Ірій» зазначала нищівної критики. Тим не менш, у 80-х роках українська література трансформувалася у докорінно інших напрямках. Метафоризація та фантастичне відображення дійсності стали популярними серед письменників. Науковець П. Антоненко, висловлюючи свої погляди про повість «Ірій» відмітив, що умовність творчості Володимира Дрозда є повністю оригінальною, а її основою є національний елемент, закодований у міфологічних образах та демонології, яку письменник активно використовує та видозмінює у своєму творі. Більше того, дослідник підкреслює, що Володимир Дрозд всеохопно охопив український фольклор, адже в «Ірії» у суб'єктивній формі представлено елементи народних казок, легенд, переказів, історій, пов'язаних зі слов'янською міфологією, які досі побутують у поліських лісах [1].

Крім того, літературознавець П. Майдаченко звертає увагу на те, що повість «Ірій» має велику художню цінність, адже у ній автору вдалося використати особливі жанри народної творчості, серед яких: народні небилиці, трансформований жанр сільської плітки, фольклорні образи. Важливим є те, що ці народні аспекти Володимир Дрозд вдало поєднує з гумором, іронією та дотепом, які становлять займають велику частину твору. Хоча автор створює гумористичну подієву картину, на її фоні він представляє міфологічний та філософський світогляд головного персонажа, його пошуки свого місця у житті. П. Майдаченко також підкреслює, що Володимир Дрозд в «Ірії» по-новому використовує архетипи дороги, матері, землі, трансформуючи їх крізь призму суб'єктивного бачення. Крім цього, письменнику вдається повністю передати локальні особливості місцевості, у якій виріс головний герой та відзначити, яку роль відіграє ця місцевість у становленні його поглядів та особистості [5].

Значущим аспектом є те, що повість «Ірій» написана в оригінальному, індивідуально-авторському стилі. Автор використовує різні жанрові техніки, які дозволяють йому відобразити різні сторони людської душі та показати, як людина сприймає світ навколо себе. Він використовує метафори та символи, що дозволяє більш глибоко проаналізувати текст і розглянути різні теми та ідеї. Відомий літературознавець Микола Жулинський особливо відзначає манеру письма Володимира Дрозда: «Він звертається до народних переказів, легенд, притч, казок, до слов'янської міфології взагалі з тим, щоб збагачувати свою творчість різними формами психологічного аналізу, знаходити нові ракурси з художнього дослідження сучасної людини» [4]. Все це є наслідком того, що твір письменника часто називають химерним, казковим, метафоричним та ірреальним. Зокрема, однією з головних тем повісті є питання взаємодії сучасної людини з навколишнім світом та її впливу на нього. У повісті є численні елементи містики, які дозволяють авторові відобразити незвичайні аспекти нашого світу. Водночас, присутність реалістичних елементів дозволяє показати, як людина може змінювати світ

навколо себе, незважаючи на всі перешкоди. З цим погоджується молдавський критик та літературознавець Іон Чокалу: «Одразу й не помічаєш, що химерні ситуації є природним продовженням ситуацій реалістичних. Елемент фантастичний доводиться до такого рівня, що його сприймаєш як реальність» [4].

Н. Манюх високо оцінює стиль написання повісті «Ірій» і характеризує його як прозорий, лаконічний та експресивний. Автор у творі вміло поєднує реалістичні описи з фантастичними елементами, створюючи особливу атмосферу та допомагаючи читачеві зануритися в світ Ірію. Володимир Дрозд використовує різноманітні прийоми, які допомагають читачеві досягнути авторський задум: глибокі внутрішні монологи героїв, описи природи та пейзажі, метафори та символи, що дозволяють створити живописні картини та перенести читача в інший світ. Стиль автора також відрізняється проникливим психологізмом та глибоким розумінням людської природи. Він намагається зобразити внутрішній світ своїх героїв та їхні емоції, що робить їх більш живими та реальними для читача. У цілому, стиль повісті «Ірій» тонко передає настрій та емоції, викликані цією фантастичною історією [6, с. 52].

А. Гурбанська також відзначає вміння Володимира Дрозда передати особливі філософські погляди в особистості головного персонажа. Перш за все, автор робить його звичайним підлітком, якому, як і всім дітям його віку, притаманне наївне світосприйняття. Тим не менш, дослідниця відзначає, що письменникові вдається типізувати мислення Михайла Решета. Як наслідок, хлопець позитивно сприймає навколишній світ, ідеалізуючи його. У цьому випадку Володимир Дрозд засуджує світогляд й життєві цінності тітки Дори та дядька Дениса, які понад усе прагнуть матеріальної наживи. Використовуючи такий контраст автор викликає довіру у читача і робить уявний світ ідеальним. Оригінальна поетика письменника допомогла йому створити неймовірно колоритну картину українського села та провінційного міста, світогляд його мешканців, традиції, що свідчить про високий рівень майстерності автора [2, с. 85].

Висновки. Отже, повість «Ірій» Володимира Дрозда викликала різноманітні реакції серед літературознавців. Більшість з них визнала цей твір цікавим та глибоким, таким, який змушує читачів замислитися про важливі аспекти людської існування. Зокрема, науковці відзначають оригінальність твору та поетику автора, вміння трансформувати фольклорні джерела. Перспективою подальшого дослідження є детальний аналіз рецепції повісті «Ірій» різними літературознавцями, що дозволить краще проаналізувати специфіку даного твору.

Література

1. **Антоненко П.** Світ Володимира Дрозда. URL: <https://siver.com.ua/news/2009-08-26-2516> (дата звернення: 05. 04. 2023).
2. **Гурбанська А.І.** Модуси творення народних характерів у ранній творчості В. Дрозда (на матеріалі повістей «Семирозум» та «Ірій»). Філологічні трактати. 2010. Том 2, № 2. С. 84-89.
3. **Дрозд В.** Мої духовні мандрівки... Вибрані твори : у 2 т. Київ : Рад. письменник, 1989. Т. 1. С. 5-32.
4. **Дрозд В.** Іронічна алегорично-химерна проза сучасного прозаїка. Повість «Ірій». URL: <https://edufuture.biz/index.php?title> (дата звернення: 05. 04. 2023).
5. **Майдаченко П.І.** Поетика умовності у В.Дрозда. Міжнародний культурний портал «Експеримент». URL: <https://md-eksperiment.org/post/20170525-poetika-umovnosti-u-v-drozda> (дата звернення: 05. 04. 2023).
6. **Манюх Н.Б.** Світ дитинства у прозі В. Дрозда. Вісник Луганського національного ун-ту ім. Т. Шевченка. 2012. № 12, ч. 2. С. 50-59.

Врабій Вікторія Максимівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер. : докт. філ. наук, проф. О.В. Радчук

ДОРЕЧНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ У ШКІЛЬНОМУ ПІДРУЧНИКУ З ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Усі підручники містять умовні позначення. Вони потрібні для того, щоб учні орієнтувалися і могли працювати з навчальною книгою. Пропоную ознайомитися з рубриками, які виокремлено в підручнику О. Ніколенко. *«Барви художнього твору»*, що розкривають моральну і художню глибину твору, який вивчатиметься. *Готуємося до читання* – містить запитання і завдання, які спонукатимуть учнів уважніше читати текст, зосереджуватися на важливому. *Читаємо з розумінням* – це художні твори (повністю, скорочено або в уривках), щодо яких учні можуть застосовувати різні види читання (про себе, вголос, «ланцюжком», виразне, коментоване, в особах, повторне, вибіркове тощо). Рубрика, яка названа словами поета Володимира Сосюри *Любить Україну*, висвітлює взаємозв'язки української та зарубіжних літератур, надихає любити й цінувати «своє», навчає шанувати «чуже». *Арт-майданчик* познайомить із творами різних видів мистецтва, допоможе зрозуміти мову художніх образів. *Літературна мандрівка* відкриє багато нового із життя митців, історії їхніх творів, культури країн і народів світу. *У медіапросторі* можна дізнатися про кінофільми, мультфільми та інші медіатексти, що стосуватимуться прочитаних творів» [3, 4–5].

Розпочинаючи роботу з підручником, кожен учитель повинен звернути увагу на значення умовних символів. Потрібно переглядати їх пояснення, уточнювати розуміння та звертати увагу на необхідність правильного виконання вправ, відповідно до цих позначень. В існуючих критеріях оцінювання електронних версій підручників для закладів загальної середньої освіти є критерій щодо умовних позначень: «Умовні позначення в підручниках є позатекстовим компонентом апарату організації засвоєння змісту. Вони забезпечують передумови для активної пізнавальної діяльності учнів,

служать наочною опорою мислення, сприяють урізноманітненню способів опрацювання значущих елементів інформації, вироблення в учнів умінь працювати з підручником. Водночас знаково – символічні засоби зорової орієнтації спрямовують вчителя на методичні засоби організації освітнього процесу. Умовні позначення мають бути лаконічними, зрозумілими з погляду очікувань щодо конкретного застосування та легкості їх розшифровування учнями. Їх використовують з метою уникнення дублювання інструкцій, приписів, вказівок у структурі підручника, заощадження навчального часу з погляду пошуку потрібної інформації. Умовні позначення повинні добре розрізнятися візуально, чітко узгоджуватися зі змістом позначених ними завдань, використовуватись в усіх типових випадках, що мають місце в підручнику, бути відповідними до принципів сучасного дизайну» [2, 5–6]. Відповідно до цього критерію представлені в підручнику О. Ніколенко «Зарубіжна література. 5 клас» умовні позначення, на нашу думку, недостатньо відповідають зазначеним вище вимогам.

Пропонуємо нові іконки до цього підручника, які можуть використовуватися не лише для розробки навчальних книг, але й такі, які слугуватимуть вчителю на уроках вивчення літературного матеріалу у 5 класі. Першу іконку під назвою *Барви художнього твору* пропоную замінити недоречне зображення палітри на інше. Вважаємо, що краще показати на фоні книги веселку, сонце з хмарками, яке посміхається та дитину, яка радіє. Такими яскравими елементами можна підкреслити емоційний та цікавий сюжет твору, що із захопленням читатимуть учні. У позначенні *Читаємо з розумінням* у підручнику пропонуємо зображення учня з книгою. Посмішка та зацікавленість у погляді школяра сприятимуть позитивним емоціям та мотивації до читання. Удосконалюємо іконку у позначенні *Любимо Україну*: додаємо більше елементів, які стосуються патріотизму українців, а саме соняшники, квіти синього кольору, що символізують небо. Головним елементом є зображення різних долонь людей як віддзеркалення єдності нашого українського народу. Позначення *Літературна мандрівка*

в підручнику потребує також відшліфування. Зазначимо, потребу зробити акцент дійсно на літературній мандрівці, показуючи дітей, які наче мандрують книгою, тобто охоче знайомляться з твором. Такі елементи, як глобус та валіза додають ще більшого бажання поринути у цікаві мандри літературного світу. У рубриці *Медіапростір* видається доречним відтворити зображенням смартфонів, на яких можемо бачити символи соціальних мереж (facebook, instagram, youtube та ін.), ніж просто валізою, яку репрезентовано як іконку в аналізованому підручнику. Останнє позначення *Арт-майданчик* у книзі потребує деяких уточнень та розширень. До малюнку майданчика можна додати зображення людей, які спільними зусиллями створюють шедеври мистецтва, зокрема кінострічки.

Підсумовуючи, можемо сказати, що умовні позначення є орієнтиром для пізнання художньої майстерності творів зарубіжної літератури на шляху вдумливого читача, яким повинен стати учень 5 класу.

Література

1. **Богданець-Білокаленко Н.І., Снігирьова В.В., Фідкевич О.Л.** Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» URL: <https://mon.gov.ua>
2. Міністерство освіти і науки України. Інструктивно-методичні матеріали для проведення експертами експертиз електронних версій проектів підручників. Київ, 2018. 5–6 с. URL: <https://mon.gov.ua/>
3. **Ніколенко О., Рудніцька Н., Мацевко-Бекерська Л.** Зарубіжна література 5 клас: підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», 2022. 4–5 с.
4. **Удовиченко Л.** Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти. Навчальний посібник для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ, 2022. 121 с.

Гавришкевич Олександр Віталійович
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: д. філол. н., доц. Н. В. Піддубна

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ Л. КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»

Використання релігійної лексики в художній літературі завжди було актуальною проблемою, оскільки цей лексичний шар допомагає авторам висловлювати свої ідеї та передавати емоції.

Учені неодноразово зверталися до дослідження використання релігійної лексики в літературі, переважно аналізуючи її семантику та роль у художньому тексті. Це такі вчені як: А. Берестова, А. Ковтун, М. Скаб, Н. Піддубна та інші.

Дослідження використання релігійної лексики в "Записках українського самашедшого" Ліни Костенко є актуальним і важливим, що дозволить краще зрозуміти особливості творчого стилю цієї видатної української письменниці.

Метою цієї роботи є дослідити особливості вживання релігійної лексики в романі "Записки українського самашедшого" Ліни Костенко.

Для досягнення цієї мети потрібно розв'язати такі завдання: 1) з'ясувати лексико-семантичні групи релігійної лексики, використані в романі; 2) дослідити стилістичну роль релігійної лексики у творі, зокрема уживання в ролі експресем.

У тексті роману часто вживаними є релігійні лексеми й вирази, ужиті в прямому або усталеному етикетному значенні, напр.: *«Справді можна збожеволіти. Або **не дай Боже** спитися»* [1: 175], де вислів *не дай Боже* вжито для вираження бажання, щоб певна подія не сталася, або для вираження негативного ставлення до чогось.

Також у "Записках українського самашедшого" релігійна лексика вживається як експресема або як образотворчий засіб, наприклад, у вислові *плювок Сатани*: *«І хай би які там робили реконструкції на Майдані, хоч би*

який монумент воздвигали, і льодову ковзанку навколо того монумента — посковзнулась наша Незалежність на плювку *Сатани*» [1: 130].

Використання релігійної лексики в "Записках українського самашедшого" може мати різноманітні значення та відтінки, залежно від контексту та авторських намірів. Релігійна лексика в "Записках українського самашедшого" Ліни Костенко є не тільки засобом передачі емоцій та ідей, але й важливим складником її авторського стилю, яка відображає філософську спрямованість письменниці, її бажання зрозуміти людину та світ довкола.

Отже, релігійна лексика в "Записках українського самашедшого" Ліни Костенко, унаслідок майстерного використання письменницею, значно розширює свою семантику, розкриває прагматичний потенціал: може розширювати значення та відтінки залежно від контексту.

Подальші дослідження можуть бути присвячені вивченню впливу релігійної лексики на формування художнього образу у творах Ліни Костенко, а також її використанню в інших творах української літератури.

Література

1. **Костенко Л.** «Записки українського самашедшого». Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2020, вид. 28-ме. 416 с.

Галушкіна Марія Олегівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Варенікова О.В.

ЕТНОГРАФІЗМ У ТВОРЧОСТІ Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА

Ключові слова: *етнографізм, звичай, народ, творчість, спадщина.*

Історія української літератури збагачена великою кількістю талановитих письменників, серед яких Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко посідає особливе місце. Він народився в містечку Основа на Харківщині, усе життя присвятив рідній Слобожанщині, збираючи фольклор та представляючи народні звичаї, традиції і побт українців як окремого, самодостатнього народу.

У цій статті ми розглянемо дослідження, присвячені питанню етнографізму у творах Г. Квітки-Основ'яненка.

Творчість Квітки-Основ'яненка досліджувалась багатьма його сучасниками та наступними літературознавцями. Одним із перших, хто звернув увагу на етнографізм у творах Г.Квітки-Основ'яненка, був Іван Нечуй-Левицький. У статті "Сьогочасна часописна мова на Україні" він зазначав, що Г.Квітка писав свої твори простою, наближеною до реальності мовою. [5] Його оповідання та байки, у яких описувались звичаї та традиції українського народу: житло, їжа, одяг, розваги та особливості спілкування, дозволяли читачам краще зрозуміти український побут.

Дослідження творчості Квітки-Основ'яненка проводив також Сергій Єфремов. У роботі "Історія укрїнського письменства" він звертав увагу на те, що письменник зосереджував увагу у творах на побуті та звичаях українського народу. С.Єфремов зазначав, що Квітка-Основ'яненко вдало об'єднував у творах елементи етнографії та літератури, створюючи таким чином власну унікальну стилістику [1]: "...На саме пущання, що на піст, вона йому і каже: "Піди лишень, Нечипоре, до служби; на сім тижні будеш говіти. Та гляди ж ти мені: щоб ти зараз з церкви і був тут. Коли прийдеш зараз, то дам тобі обідати, бо в нас є й вареники: я придбала і масличка, і сметанки; а коли добра буду, то й чарку горілки дам, та й заговіємо, як довг велить...." [3]

Також серед науковців, які досліджували творчість Квітки-Основ'яненка, можна назвати Івана Франка, який відзначав, що письменник не лише описує звичаї та побут українського народу, а й детально вивчає їхні особливості та сутність, що дозволяє відтворювати реалії українського життя.

Дослідження творчості Квітки-Основ'яненка, проведені багатьма науковцями, дозволяють зробити висновок, що він один із перших письменників, хто вважав за необхідне говорити про особливості українців як народу і нації через знайомство читачів із українським побутом, традиціями та звичаями, що й до нашого часу є актуальними в культурі українців

Етнографізм, притаманний творчості Квітки-Основ'яненка, проявляється в описі народних обрядів, повір'їв, звичаїв Слобожанщини, широкому використанні прислів'їв та приказок, а також у детальному описі побуту українського села.

Наприклад, у повісті “Конотопська відьма” тільки в одному абзаці ми одразу можемо зустріти дві приказки: “...От туди-то потяг наш пан сотник Забр'юха. Не **взяв же його й чорт** на вигадки! **Чує кішка, де сало лежить:** одно те, що дівка здорова, молода, оглядна, чорнобрива, повновида, а худоби-худоби — так батечки!...”. [2] Або у творі “Мертвецький великдень” бачимо таке прислів'я” “Відпочивши, Пріська помиловала мужика і каже: “Не журись, сякий-такий сину! **За битого двох небитих дають, та ще й не беруть.**” [3]

А у тврі “От тобі і скарб” автор описує коли і як люди зазвичай готувалися до свят: “...Отто десята була масна і Юрія припадало на великодніх святах, так і весна прийшла упору, і до великодня зійшла повідь, і у полі усе якраз іде добре, і от об Юрії ворона у житі сховається, і тим-то на сей день так надворі тепленько і усюди, мов рай, так весело!

Чому ж се, коли на вулиці так гарно і весело, чому нікого не побачиш, щоб хто вийшов на вдвір'я, або город копав, або за яким ділом куди йшов? Еге! Бо то великодня була п'ятниця, так усім таке ніколи припало, що й сказати не можна! У кожному дворі хазяйство робить своє діло: старий, обпатравши кабана, розділя його на шматки і розсила меншими хлопцями, що у хату до жінки, на ковбаси та на капусту на празник...” [4].

Письменник докладно описує звичаї та традиції, пов'язані з різними життєвими подіями, такими як народження, весілля, похорон, святкування різних свят. Вивчення творчості Квітки-Основ'яненка дозволяє краще зрозуміти українську культуру та її особливості.

Творчість Григорія Квітки-Основ'яненка має велике значення як для літератури, так і для етнографії. Він створював власну культурну карту Слобожанщини, де кожен елемент є невід'ємною частиною українського народу. Це робить його творчість важливим джерелом досліджень для

науковців, зокрема в аспекті ідентифікації українців як нації на початку XIX століття.

Література

- 1.Єфремов С. Історія укрїнського письменства
/://sites.utoronto.ca/elul/history/Iefremov/whole.pdf
- 2.Квітка-Оснoв'яненко Г. Конотопська відьма / <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1017>
- 3.Квітка-Оснoв'яненко Г. Мертвецький великдень / <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2453>
- 4.Квітка-Оснoв'яненко Г. От тобі й скарб / <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2454&page=7>
- 5.Нечуй-Левицький І. Сьогочасна часописна мова на Україні / https://chtyvo.org.ua/authors/NechuiLevytskyi/Cohochasna_chasopysna_mova_na_Ukraini/

Головка Олена Іванівна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доц. Ю.М. Лебеденко

МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ‘ХВОРОБА’ В “ГАЛИЦЬКО-РУСЬКИХ НАРОДНИХ ПРИПОВІДКАХ” І. ФРАНКА

Вивчення творчості українського класика Івана Яковича Франка з огляду на сучасні події на теренах нашої держави вимагає свіжого, неупередженого погляду, більшого занурення в національну ідентичність, ментальність, задля формування поняття національного характеру. Саме зараз питання визначення окремих якостей, особливостей українського етносу, що має розвинену мову, розвинену культуру та давню історію, стає важливою складовою, яка відрізняє нас від сусідніх народів. Філософ-мудрець Григорій Сковорода наголошував: «Пізнай самого себе!». «Пізнання національних рис характеру, особливостей народу і є пізнанням “себе”, вдосконаленням найкращих рис етносу» [2; 3; 5]. І це сприяє сталому розвитку національної

свідомості, упевненості в тому, що українці – мудра, духовно багата нація з давньою історією та культурою.

Формування національного характеру неможливе без уважного вивчення творчості Івана Франка, тож об'єктом нашого дослідження є «Галицько-руські народні приповідки», бо саме фольклор є скарбом рідної мови, народного досвіду, перлиною національної культури. Автором було зібрано 31091 приповідок за різною тематикою [4].

“Хвороба — це темний бік життя й обтяжливе громадянство. Усі ми народжуємося з подвійним громадянством царства здорових і царства хворих”, – писала Сьюзен Зонтаг [1]. Тому серед розмаїття семантичних груп приповідок окремого розгляду підлягає категорія хвороби як спроба крізь фразеологію дослідити уявлення народу про хворобу, про бажання прояснити причини й наслідки хвороби, про способи лікування тощо.

Проаналізувавши фразеологічні одиниці в «Галицько-руських народних приповідках», що стосуються здоров'я/хвороби, виявлено ряд етнокультурних особливостей.

Категорія хвороби в українській фразеології представлена синонімічним рядом: хвороба – недуг або недуга, болість, неміч, хвороба, болячка, болість.

Наведемо ряд фразеологізмів зі збірки Івана Франка [4] із семою ‘біль’:
***Болит** тай переболит, зароїт сі – вспокоїт сі* (потішають чоловіка, що плаче або стогне з болю задля якоїсь нетяжкої рани або не дуже великої причини); *з разу болит, а потому свербит* (що з початку видається неприємним, болючим, те потім кортить. Говорять жартливо про молоду жінку по шлюбi); *Кого ни болит, тот ни охає* (кому не долягає лихо, той не реагує на долегливість); *Мене сесе ні болит, ні свербит* (мені це байдуже); *Ни так болит, як горит* (горить тут у значенні «конче потрібно, швидко потрібно»); *Тепер болит, а колись і засвербит* (утішають побитого, раненого, мовляв, загоїться); *Ци болієш, ци хирієш, ци лише дурієш* (говорять сердито до такого, що лежить недужий, приміром із перепною, або вдає недужого); *Що болит, не цілує* (що біль, то не розкіш, значить у болю, в біді чоловік інакше поводитьься); *Що*

болит, то відложи на неділю, бо тепер робота (жартливо приговорюють, коли під час пильної роботи впаде порошина в око, застрягне скалка або тернина в ногу і він задля цього зупиниться в праці); *Що болит*, то не лоптит... то не добре (біль не присмність, не жарт); *Ти мя дашто бовит*, то ми не добри (поговорка, коли чоловікові недобре робиться). У деяких одиницях передано співчуття хворому та бажання допомогти, деякі приповідки свідчать про іронію щодо до болісного стану, подекуди мають сатиричне забарвлення.

Ще одна група приповідок, пов'язані із категорією хвороби найголовнішої частини тіла – головою, без здорового функціонування якої неможливе існування. У «Галицько-руських народних приповідках» лексема 'голова' є семантично різноманітною та часто вживаною. Узагалі фразеологізми, з компонентом *голова* найчастіше виражають інтелектуальні особливості людини, розкривають здібності та розум, рідше показують стан здоров'я людини, зокрема психічний чи фізіологічний: *Звісив голову* (засумувався, ходить у важкій задумі), *з голови ми не йде* (не можу забути, досі дивуюся), *до голови брати* (журитися), *опустив голову*, *як здохла курка крила* (втратити надію), *голови не підведу* (недужити), *підняв голову в гору* (видужати, вийти з біди), *трошка му в голові шумит*, *як у голові шум*, *то ноги пишут мисліте*.

Таким чином, у "Галицько-руських народних приповідках" заковано уявлення про значення хвороб, за допомогою фразеологізмів пояснювали причини певного фізичного стану людини. Репрезентації уособлених образів хвороби властиве кодування, по-перше, особливостей зовнішнього вигляду міфічної істоти, схожої із зовнішнім виглядом хворої людини; по-друге, конкретних дій уособленої хвороби, що призводили до погіршення самопочуття, смерті через хворобу; по-третє, народних способів лікування хвороби.

Література

1. **Зонтаг С.** Хвороба, як метафора. СНІД та його метафори. Київ: Жупанського, 2012. 160 с.
2. **Савченко Л.** Етіологія та персоніфікація хвороб у дзеркалі анімічних вірувань українців і їх відображення у фразеології. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського: Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Київ: Наукова думка, 2009. 22/61(1), 454–461.
3. **Ушкалов Л.** Григорій Сковорода. Повна академічна збірка творів. Харків: Едмонтон-Торонто. КІУС. 2011. 1400 стор. (уклав і зредагував Л. В. Ушкалов).
4. **Франко І.** Галицько-руські народні приповідки (1901 – 1910): Етнографічний збірник "Наукове товариство ім. Т. Шевченка". Львів: 1901 – 1910 рр.
5. **Шевчук В.** Григорій Сковорода – літературний опис. Київ: Апріорі, 2021. 352 с.

Горяєв Євгеній Юрійович

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доц. С.О. Марцін

РОЗВИТОК СТИЛІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ

Формування мовної особистості передбачає апріорі зрозуміле використання потенціалу різних за жанрово-стильовою належністю засобів навчання, зокрема текстів, що й зумовлює активізацію уваги лінгводидактів до визначення сутнісних характеристик і особливостей реалізації в освітньому процесі текстоцентричного підходу.

На багатовекторності вищезначеної проблеми наголошено в численних наукових розвідках учених, позаяк «життя сучасного інформаційного суспільства та кожного його члена неможливо уявити без створення й сприйняття різноманітних текстів і дискурсів, обміну ними.

Проблемі використання текстів на уроках української мови в старших класах присвятили праці С. Караман, О. Горошкіна, З. Бакум, О. Божко, Н. Голуб, О. Кулик, О. Кучерук та ін.

На сьогодні в працях відомих мовознавців не має одностайної думки щодо визначення «текстоцентричний підхід». Спільним На основі узагальнення виокремлених сутнісних характеристик текстоцентричного підходу констатуємо про одностайність науковців у їхньому баченні реалізації текстоцентричного підходу завдяки використанню текстів різної жанрово-стильової належності. Нам імпонує визначення О.П. Божко «текстоцентричний підхід реалізується шляхом систематичного використання на уроках української мови (й аспектих, й уроках формування комунікативних умінь) висловлювань різних жанрово-стильових різновидів, типологічних структур і форм (усних і писемних, монологічних і діалогічних (полілогічних)» [2].

Стилістична компетенція старшокласників проявляється в їхніх вміннях використовувати мову в конкретній ситуації спілкування – це сукупність знань, умінь і навичок про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також знань вербальних і невербальних засад інтеракції, умінь їх ефективно застосовувати у конкретному спілкуванні в ролі адресата і адресанта [1: 124].

До стилістичної компетентності відносять такі стилістичні вміння учнів:

- виявляти стилістичні засоби в тексті, визначати їх стилістичну функцію;
- характеризувати стилі мовлення з урахуванням літературних норм української мови;
- замінювати слова доречними синонімами (з урахуванням їх стилістичного забарвлення) відповідно до стилю мовлення, мовленнєвої ситуації;
- проводити стилістичний аналіз тексту (як свого, так і чужого);
- швидко і доречно вживати мовні засоби з урахуванням стилю, типу і жанру висловлювання;
- утворювати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення;

– аналізувати, редагувати і вдосконалювати стилістично диференційовані тексти [3].

Для формування стилістичних компетентностей учнів важливо не тільки дібрати продуктивний текст, а й розробити до нього вправи. Стилiстичнi вправи – це «уснi i письмовi вправи, що допомагають учням зрозумiти завдання функцiональних стилiв, основнi загальнi риси i мовнi особливостi на фонетичному, лексичному, граматичному рiвнях» [5: 120]. За класифiкацiєю М.І. Пентилюк [4] видiляються такi види вправ: фонетико-стилiстичнi, лексико-стилiстичнi, граматико-стилiстичнi, стилiстичнi.

Фонетико-стилiстичнi вправи передбачають виразне читання та аудiювання текстiв рiзних стилiв, типiв i жанрiв мовлення, правильне наголошування слiв, iнтонування висловлювань, дотримання норм милозвучностi мови, добiр фонетичних варiантiв i складання з ними речень, редагування текстiв вiдповiдно до евфонiчностi їх звучання, аналiз чергування голосних i приголосних звукiв.

Лексико-стилiстичнi вправи й завдання передбачають аналiз стилiстичних значень, вiдтiнкiв i функцiй слiв; добiр синонiмiв вiдповiдно до ситуацiї мовлення; редагування текстiв з боку їх стилiстичного оформлення; стилiстичний експеримент; стилiстичнi завдання творчого характеру; аналiз й усунення лексико-стилiстичних помилок.

Граматико-стилiстичнi вправи застосовується пiд час роботи над вивченням словотвору, морфологiї та синтаксису. Вони передбачають аналiз стилiстичних особливостей словотвору, виправлення стилiстичних помилок граматичного характеру, конструювання речень i текстiв рiзних стилiв, типiв i жанрiв мовлення, зiставлення текстiв рiзних стилiв у зв'язку iз синтаксичною стилiстикою та iн.

Спецiально стилiстичнi вправи – це передусiм аналiз текстiв рiзних стилiв, типiв i жанрiв мовлення, конструювання текстiв вiдповiдної стилiстичної спрямованостi з урахуванням ситуацiї спiлкування.

Таким чином, стилістична робота займає вагоме місце в системі вивчення всього курсу української мови. Така робота повинна проводитися систематично на всіх уроках. Кожний розділ з мови обов'язково завершується стилістичною темою з метою закріпити, узагальнити стилістичні відомості про мовні категорії, які були засвоєні під час вивчення.

Література

1. Біляєв О.М. Культура мовлення вчителя-словесника. *Дивослово*. 1995. № 1. С. 37-44.
2. Божко О. Сучасні підходи до формування текстотвірних умінь учнів під час вивчення складного речення. *Педагогічні науки*. 2013. С. 94–100.
3. Кучеренко І.А. Формування стилістичної компетентності старшокласників. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2006/2006_23.pdf
4. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / За ред. М.І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2004.
5. Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика. Київ, 1994. 240 с.

Гребенькова Діана Ігорівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к.філол. н., доц. Муслієнко Олена В'ячеславівна

ТВОРИ YOUNG ADULT У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ

Актуальність цієї теми визначена завданнями гуманітарної освіти школярів України, сформульованими в **чинній програмі з української та зарубіжної літератури**.

Теоретичні дослідження літератури young adult відображено у працях закордонних (М. Баслера, К. Ганселя, К. Додерера, С. Пельта, Р. Раєке та інших) та українських (О.Ніколенко, Л.Свиридюк, У.Баран, О.Думанської, О. Луцєвської та ін.) вчених.

Мета цієї статті полягає в тому, щоб прокоментувати корпус творів жанру young adult, представлених у чинній програмі з української та

зарубіжної літератури. **Завдання статті** – з'ясувати перспективи функціонування у шкільній програмі та читанні підлітків творів young adult. Для реалізації поставленої мети були застосовані загальнонаукові методи: діалектичний, порівняльний, метод аналізу, синтезу, абстрагування, індукції та дедукції.

Ключові слова: література «young adult», теми, підлітки, шкільна програма, література.

У сучасному літературознавстві статус творів young adult (підліткової літератури) вже вийшов з формату дискусій стосовно можливості виокремлення цього сегменту з загального масиву літератури та розмежування із дитячою літературою. Дослідники впевнено говорять про специфіку творів для молодих дорослих, називають жанрові ідентифікатори, з-поміж яких переконливими є названі у навчальному курсі «Юнацька література» викладачкою з Айовського державного університету (Iowa State University) Донною Нідей (Donna Niday). Дослідниця виділяє десять характерних рис такої літератури: 1) протагоніст-підліток; 2) здебільшого розповідь від першої особи (трапляється виклад і від третьої особи); 3) зображення дорослих персонажів з точки зору підлітків; 4) часова лімітованість персонажів (певний віковий зріз); 5) впізнаване підліткове оточення; 6) підлітковий сленг; 7) детальні описи зовнішності та одягу; 8) позитивна розв'язка; 9) кілька паралельних сюжетних ліній; 10) довжина тексту приблизно від 125 до 250 сторінок [4].

За словами англійської дослідниці К.Росс, цей жанр літератури характеризується такими особливостями: головним героєм виступає підліток, передача подій переважно з його точки зору, встановлення сучасного специфічного конфлікту та свідомої роботи з непорушними раніше табу.

Теми табу спрямовані на осмислення та руйнування, з яких виходить сучасна література «young adult», це – смерть, секс (тілесність взагалі), насильство у сім'ї, цькування та можливості її подолання тощо. Г.С. Холл

виділяє три основних складових підліткового віку, які назвав «шторм і стрес»: конфлікти з батьками, зміни настрою та ризикована поведінка [4].

Д.Л. Бартон зазначав, що література, яка написана для підлітків та юнаків, повинна відображати споріднений та близький їм досвід, а також апелювати до їх інтересів. Такою підлітковою літературою можна вважати й відому книгу Вільяма Голдінга «Володар мух», адже головними героями виступають підлітки, також автор влучно відобразив їх побут та ситуації, які відбувалися навколо них. Проте, цю книгу писали не для підлітків, а для дорослих читачів [4].

Список літератури «young adult» можна звужити до видань з 1990 по 2010-х рр. та розділити вихідні тексти на тематичні групи «історичні», «сімейні» та «актуально-проблемні».

До першої групи можна віднести сюжети, пов'язані з історією ХХ ст. До другої – романи-кросовери, які направлені на внутрішньо-сімейні проблеми. До третьої – романи та повісті про відносини з однолітками.

Наприклад, один з найвідоміших творів літератури «young adult» – «Хлопчик у смугастій піжамі» Д. Бойна, цей твір розповідає про невідомі раніше сторінки Другої світової війни та показує те, що відбувалось очима їх однолітків, свідків подій того часу.

Окрему групу творів цього виду літератури склали жанри фентезі. Одним з яскравих прикладів є книги про пригоди «Гаррі Поттера» Дж. Роулінг. У цій серії розкривається тема дружби, кохання, відносин між людьми різного соціального статусу. За короткий час книга про пригоди юного чарівника зазнала шаленого успіху серед молоді.

Українські науковці також досліджують цю проблему. Тетяна Качак зазначає, що до нової Концепції літературної освіти школярам середньої та старшої школи для текстурального вивчення пропонуються до 30-40 % творів ХХ – ХХІ століття. Оновлена програма з української літератури містить твори наших сучасників: Степана Процюка «Аргонавти», Марини Павленко «Русалонька з 7-В», Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі в Країні

Недоладії», Олександра Гавроша «Неймовірні пригоди Івана Сили», Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі», Володимира Рутківського «Джури козака Швайки» та інші. Однак це не вирішує проблеми, тому що діти часто читають програмові твори без інтересу та осмислення [3].

Літературна освіта, що реалізується в закладах України різних типів має структуру, яка відзначається збагаченням знань, розвитком умінь та навичок дітей: основна школа (5 – 9 класи) та старша школа (10 – 11 класи). Відповідно до вікових особливостей учнів курс літератури в 5 – 11 класах загальноосвітньої школи має три етапи: 5 – 7 класи – формування потреби до читання; 8 – 9 класи – системне читання та 10 – 11 класи – творчо-критичне читання. Частини й етапи літературної освіти відрізняються принципами відбору літературних текстів, побудовою програм і відповідних методик, але поміж ними має бути тісний зв'язок і наступність, адже всі разом вони складають єдину систему літературної освіти [3].

За програмою з «Української літератури» для закладів загальної середньої шкільної освіти у 7 класі вивчаються такі твори:

1. «Неймовірні пригоди Івана Сили» Олександра Гавроша – це повість про пригоди українського силача, який став чемпіоном Європи з кількох видів спорту та об'їздив півсвіту, здобувши безліч перемог. Іван Сила (Іван Фірцак) – непереможний дух українського народу. У цьому творі наявні добро і зло, справжня дружба і любов, чесність і підступність. Учні зіштовхнуться з історичною довідкою про Івана Фірцака, зрозуміють про необхідність серйозного ставлення до свого здоров'я та спорту, отримають бажання здобувати спортивні перемоги, досягати вершин у житті.

2. «Аргонавти» Степана Процюка – твір про перше кохання, суперництво та справжню дружбу. Тут висвітлюється мрія в житті людини, пошуки істини, людина і гроші, доля заробітчанина. Учні зможуть зробити характеристику образів дітей та дорослих, аналізувати їхні вчинки, говорити про суть людського життя, усвідомлювати відповідальність за свою справу та вчинки.

3. Марина Павленко «Русалонька із 7–В», у цьому творі наявні роздуми про сенс людського життя, моральний вибір кожного, добро і зло в повісті, у сучасному світі та в людині.

За програмою з «Української літератури» для закладів загальної середньої шкільної освіти, повість «Вітька+Галя, або Повість про перше кохання» Валентина Чемериса вивчається у 8 класі. У гумористичному творі йдеться про життя і пригоди школярів, перше кохання, вірність .

За програмою "Зарубіжна література" для загальноосвітніх навчальних закладів 5-9 класи , роман Еріка Сігала «Історія одного кохання» вивчається в 9 класі. У книзі розповідається про зворушливе і водночас трагічне кохання студента Олівера Барретта, сина мільйонера, до дочки бідного італійського емігранта Дженніфер Кавіллері. У творі наявний конфлікт: світу багатих і бідних, поколінь «батьків і дітей», життя і смерті.

За програмою для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (рівень Стандарт), роман Джона Майкла Гріна «Провина зірок» вивчається у розділі «Сучасна література в юнацькому читанні». Тема твору – трагічна історія кохання хворих на рак підлітків. Особливостями твору є: опора на філософію екзистенціалізму; включення в текст символічних деталей; використання історичних і літературних посилань та аналогій.

Порушуючи проблему реформування шкільної літературної освіти, Г.Клочек акцентує увагу на якісному відборі знакових текстів і авторів; ґрунтовному аналізі творів, що вивчаються, практикуванні жанру «шкільного есе» та обмеженні кількості «програмових» творів та зосередженні на глибокому вивченні літературної класики у старших класах.

Серед сучасних українських письменників, які працюють у галузі літератури для підлітків, вирізняється творчість Оксани Луцевської, зокрема – різдвяний детектив «Дивні химерики, або Таємниця старовинної скриньки». У збірці її оповідань «Мені не потрапити до «Книги рекордів Гіннеса»» йдеться про стосунки дітей з друзями та батьками, перше кохання, шкільне

життя та родинний побут, відображені проблеми співчуття. Читачі не просто отримують інформацію, вони визначають своє ставлення до прочитаної історії, шукають близький та чужий досвід, намагаються знайти шляхи вирішення конфлікту та отримати відповіді на питання, які їх хвилюють [2].

Підлітки охоче читають серії книг, написаних для них і про них. Наприклад: «НеАнгел», «Незрозумілі» Сергія Гридїна, «Я закохалася» Марії Морозенко, «Солоні поцілунки» Ольги Купріян, «Крута компанія» Наді Білої та інші.

Актуальні теми у сучасній літературі для підлітків – булінг, перший секс, алкоголь, наркотики тощо. Повісті про булінг «Пампуха» Алевтини Шавлач та «Помста» Юлії Чернієнко варто додати до шкільної програми, оскільки це чудові твори, які можна використовувати в навчальному процесі або під час виховних годин. На мій погляд, доцільно було б включити до шкільної програми книгу Олени Рижко «Дівчина з міста». Цей твір буде актуальним для підлітків, оскільки розкриває тему кохання, зради, віртуального світу. Стиль викладу – сучасний, наявні сленгові слова, які так подобаються молоді, отже автор з ними на «одній хвилі».

Отже, у сучасній підлітковій літературі відображається реальність життя, порушуються актуальні проблеми. Можна запропонувати додати до уроків літератури більше художніх творів для підлітків, щоб вони мали бажання читати книги, знали як можна вирішувати свої психологічні проблеми та розуміли, що вони не одні та можуть звернутись до близьких за порадою або допомогою.

Література

1. **Гнідець У. С.** Концептуалізація розуміння сучасної літератури для дітей та юнацтва в світлі наукової критики / Уляна Гнідець // Література. Діти. Час: Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вип. 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – С. 25-35.
2. **Качак.Т.** Мовностилістичні особливості художніх і літературознавчих текстів Оксани

Луцевської. URL: https://www.researchgate.net/publication/363832759_Tetana_Kacak_MOVNOSTILISTICNI_OSOBLIVOSTI_HUDOZNIH_I_LITERATUROZ_NAVCIH TEKSTIV_OKSANI_LUSEVSKOI 3. **Качак Т.** Сучасна українська література для дітей та юнацтва як зміст літературної освіти. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2065/1/%D0%9A%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BA%20%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0%20%D0%94%D0%9B%20%D1%8F%D0%BA%20%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%20%D0%9B%D0%9E.pdf>

4. **Луцевська О.** Від припущення до визначення: підліткова література /література для юнацтва// URL: <http://www.public.iastate.edu/~dniday/394syllabuss99.html>

*Грида Вероніка Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І.А. Павлова*

ІДІОСТИЛЬ СЕРГІЯ ЖАДАНА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ІНТЕРНАТ»)

Кожен автор має свій унікальний і впізнаваний стиль. Авторський стиль — це сукупність мовних засобів, лексичних одиниць, синтаксичних і стилістичних конструкцій, за допомогою яких передаються ідеї та проблеми твору. Вивчення індивідуального стилю дозволяє краще зрозуміти творчість автора та конструкції, закладені в його текстах. Поняття «ідіостиль» в українському мовознавстві виникло в XX столітті і хвилює лінгвістів і сьогодні. С. Жадан — один із найпопулярніших авторів сучасної української літератури. У своїх поетичних і прозових творах автор торкається актуальних тем, таких як війна, втрати, страждання, колективна травма. С. Жадан, який родом зі Східної України, на власному досвіді пережив втрату малої Батьківщини і через свої твори намагається зрозуміти це болісне явище.

Значення цього дослідження полягає в можливості використання його результатів у процесі вивчення мовозначного аспекту творчості Сергія

Жадана. Тема дослідження є актуальною та може бути продовжена у подальших наукових розвідках.

У художньому тексті автор своїм неповторним стилем описує довколишній світ, тим самим осмислюючи його та надаючи речам і подіям певного значення. В. Поворознюк про це зазначає: «Стиль письменника слугує способом відображення дійсності такою, якою її бачить автор. Саме в ідіостилі автора художнього твору знаходить своє вираження позиція письменника щодо тих чи інших проблем вибору виражальних засобів, які є рисами авторської мовотворчої індивідуальності та розкривають авторську картину світу» [11, с. 85]. За визначенням літературної енциклопедії у двох томах (автор-упорядник Ю. Ковалів), ідіостиль – це «індивідуальний стиль, у якому експресивні мовні утворення створюють своєрідну систему, набувають неповторного емоційно-експресивного забарвлення» [8, с. 406].

Поняття ідіостилю почало формуватися в епоху Відродження, коли формувалося уявлення про особистість автора й антропоцентризм творчості в цілому. Протягом наступних століть дослідження ідіостилю набирають обертів, зокрема Ж. Бюффон, представник доби Просвітництва, висловлює поширену думку, що «стиль – це людина» [8, с. 406].

Л. Коткова зазначає, що хоча не всі мовознавці визнають ідіостиль як самостійне поняття, у мовознавстві вже сформувалася окрема наука – лінгвостилістика, яка вивчає ідіостиль [7, с. 26]. Також дослідниця звертає увагу на те, що під час аналізу ідіостилю певного автора його тексти слід трактувати не як «звичайні вербальні тексти, а як художньо-естетичні явища, створені конкретним автором» [7, с. 28].

Існує три ключові характеристики індивідуального стилю автора:

- ситуативність: «тобто зв'язок прийомів і засобів виразності з конкретною ситуацією мовлення і спілкування»;
- вибірковість: ознака, що полягає у «свідомому виборі адресатом (автором) конкретного типу мовленнєвої поведінки, мовленнєвої діяльності, що визначає спосіб спілкування та вибір мовних засобів»;

- стереотипність: ознака, яка визначається «співвідношенням стилю і мовленнєвих жанрів і досліджується з точки зору культурних традицій» [7, с. 26-28].

Ідіостиль письменника виражається не лише на мовному рівні, а й у загальній картині його творчого життя. Ідіостиль — це поєднання переконань автора, його інтересів і поглядів на життя, тому, як зазначає А. Корнієнко, «виявляється в інтегрованості тем, жанрів, засобів і прийомів, переважних і необхідних для побудови тексту та її повідомлення, як інформаційну складову, так і емоційно-експресивну» [6, с. 36].

С. Жадан – один із найвідоміших сучасних українських письменників. У творчому доробку автора – проза, поезія та драматургія. Він є автором п'ятих романів («Депеш Мод», «Анархія в УКР», «Ворошиловград», «Месопотамія», «Інтернат»), низки оповідань і повістей. Багатьох дослідників цікавила постать Сергія Жадана, зокрема його творчості присвячені праці Н. Вітрук, Я. Голобородька, Т. Должикової, К. Олійникової, Л. Приблуди, А. Пройдакова, а конкретно роману «Інтернат» стосуються наукові розвідки А. Вегеш, Г. Випасняка, О. Гонюк, Л. Крупки, Н. Левченко, Т. Мейзерської, І. Онікієнка.

Наприклад, Я. Голобородько писав, що творчість С. Жадана має на меті «відновити в книзі ознаки соціокультурного, соціодуховного та соціального феномену» [3, с. 31]. Саме на початку ХХІ століття цікавість до української літератури виросла у кілька разів, а головною причиною такого зростання є активна громадська та соціальна позиція письменників, які створюють цю культуру і своїми творами змушують кожного задуматися над конкретною темою. Зокрема, С. Жадан найчастіше торкався теми війни на Сході, що є болючою для кожного українця. У цьому також є автобіографічність творів С. Жадана, адже він сам родом зі Сходу, тому його тексти пронизані власним досвідом і болем, що додає деякої яскравості творам автора.

К. Олійникова також звертає увагу на стосунки між автором і читачем у творчості С. Жадана, оскільки автор належить до творчої генерації

постмодерністів, які «демонтують традиційні наративні зв'язки всередині твору, відкидають звичні правила його організації» [10, с. 147]. С. Жадан ховається за своїми авторськими масками, перетворюється з автора на сценариста, ототожнює себе з читачем і, як наслідок, звертається до нього на «ти», створюючи «враження справжнього діалогу – читач ніби перебуває в одній кімнаті з автором» [10, с. 147-148].

Останнім романом С. Жадана є роман «Інтернат», дія якого відбувається на сході України в розпал війни. У своєму творі письменник намагається осмислити жахливе явище війни, проводячи свого головного героя Пашу тимчасово окупованими територіями. Простір має здатність зберігати спогади, колективні спогади та колективні травми, і в романі «Інтернат» С. Жадан порушує всі ці аспекти. Простір пронизаний стражданням і смертю, для підкреслення яких автор звертається до відповідних прийомів та асоціацій.

Водночас, роман «Інтернат» не зовсім про війну, він скоріше про тисячі людських душ, про їх історії, які відбувалися у час бойових дій.

Образи місцевого населення загалом досить неоднозначні. Незважаючи на це, пробираючись через подрібнені подвір'я, сквери, присадибні ділянки частини зруйнованого міста, з якого Паша намагається витягти свого племінника Саню, герої зустрічають багато цивільних і військових сепаратистів, чомусь про них у творі сказано набагато менше, ніж про собак [1, с. 4].

На думку самого С. Жадана, звичайної мови недостатньо для передачі реальності війни, тому в романі «Інтернат» він використовує «нелітературний», «неформатний» спосіб мовлення – розповіді очевидців, безпосередня фіксація, пряма мова» [9, с. 85]. Для подання подій у романі Жадан обирає використання кінорозповіді та суб'єктивного ефекту камери, коли «око читача ніби ототожнюється з камерою, слідкуючи за найдрібнішими деталями та дрібницями» [9, с. 86].

Герої роману «Інтернат» у своїх висловлюваннях використовують суржик і нецензурну лексику. Таке мовлення героїв яскраве й реальне, а автор

навмисне використовує ненормативні слова, щоб ще більше занурити читача у вир подій. Це можна продемонструвати на прикладі таких речень:

«— Ладно, — каже Паша — з'їжджу, заберу» [4, с. 3];

«— Чьо через два? — не розуміє його Паша» [4, с. 17];

«— У тебе бабки хоч є? — питає про всяк випадок ігуана, примружуючи око» [4, с. 27];

«— Місцевий? — дивується лисоподібний. — А чьо не воюєш?» [4, с. 46].

Ще однією особливістю є вживання автором скорочень і розмовних виразів. Часто Жадан використовує в діалогах скорочення, що надає роману автентичності та природності. Такий підхід дозволяє читачеві відчувати настрій описаних ситуацій і ближче пізнати героїв:

«— Ти почув? — говорить Паша. — Поїду, заберу.

— Не треба, — відповідає старий.

— Сказав же, заберу, — дещо нервово повторює Паша» [4, с. 3].

Автор часто послуговується інверсією, тобто зміною порядку слів у реченні. Це також додає роману індивідуального стилю і ритму. Жадан вдало поєднує інверсію зі вставним діалогом, що дозволяє читачеві краще зрозуміти характеристику героїв та їхню манеру мовлення. Це можна відстежити в наступних рядках:

«Коли їдеш у місто чи повертаєшся додому на вокзал, то чекаєш щоразу перевірки документів, а це біда. Хоча зазвичай Пашу пропускають тихо, без питань: він місцевий, з пропискою все добре, держава до нього претензій не має» [4, с. 6].

Також роман «Інтернат» характеризується передусім складнопідрядними реченнями, які несуть багато інформації та опису. Наприклад:

«Переважно військові, що підвозили в місто боєприпаси, або волонтери, які теж постійно вивозили звідси, з півночі, з мирної території до обкладеного міста різний непотріб, на зразок теплого одягу чи протизастудних засобів» [4, с. 6]; «І військові на нього дивляться так, ніби розуміють, що він від когось

ховається» [4, с. 200]; «Ну, себто я не чую, що саме він там говорить, але зрозуміло, що лається» [4, с. 200]; «Водій дивиться на нього недобре, але мовчить", "Наче бійці бояться від нього відійти»[4, с. 200].

Особливістю авторської мови є те, що з поміж великої кількості складнопідрядних речень функціонують прості, поширені й непоширені, ускладнені й неускладнені, які зосереджують увагу читача на певних деталях, подіях, психологічному стані героїв, напруженні ситуацій і почуттів:

«Проходить до бару, піднімає дошку, опиняється за прилавком. Коридор веде в глибину, до сусідньої кімнати. Паша зазирає й туди. В коридорі темно..... В кінці коридору прочинені двері. Паша просувається туди. Але бачить на стільці пуховик» [4, с. 207];

«Публіка, подумавши, розходитьсЯ. Паша дістає телефон. Пробує набрати старого. Зв'язку, ясна річ, немає» [4, с. 203];

«Тихо. Придивляється. Бачить гумового дворнягу. Наступив у темряві» [4, с. 191].

У романі «Інтернат» С. Жадана переважна більшість речень є односкладними, серед яких переважають означено-особові та називні. Про це пише Н. Вітрук: «Залежно від ситуації спілкування формально-синтаксичне вираження номінативних речень може бути різним: від однослівних конструкцій до цілого ряду рядкових фраз» [2, с. 15].

Приклади односкладних речень у тексті:

«Спокійні часи, розмірене життя» [4, с. 181]; «Передвоєнний рік, минуле життя» [4, с. 252]; «Чорні нігті, чорні, зуби, тягуча усмішка» [4, с. 231]; «Тихо і задушливо. І хочеться їсти» [4, с. 205].

Автор може вживати кілька односкладних речень, що створює напруження, хвилювання: «Занадто тихо. Зовсім тихо. Незвично тихо» [4, с.77].

Неповні речення часто передають специфічну атмосферу, якою наповнене все навколо: «Ранковий холод на кухні, грифельні сутінки за

вікном» [4, с. 7], відчуття і хвилювання головних героїв: «Жодної живої душі, жодного голосу» [4, с. 237].

Роман вирізняється індивідуальною манерою письма, яка характеризується специфічним використанням дієслів, скорочень, зворотів та діалогів. Це робить читання цього роману не лише знайомством з історією героїв, а й подорожжю у світ незвичайного синтаксису. Прикладом діалогу може слугувати наступна цитата:

«— А це хто? — киває кулеметник на портрети.

— Поети, — відповідає Паша невпевнено.

— Хороші? — сумнівається кулеметник.

— Мертві, — говорить Паша про всяк випадок» [4, с. 11].

У мові роману частотними є парцельовані конструкції, що є одним із засобом експресивного синтаксису в мові художніх творів і слугують для передачі авторської оцінки, актуалізують окремі смислові компоненти висловленого. А. Загнітко парцелятом вважаємо частину простого або складного речення, утворену при його членуванні на кілька висловлень у зв'язку з певною комунікативною ідеєю й винесену за межі синтаксичної структури-речення [5, с. 201].

На рівні простого речення парцеляції можуть підлягати переважно усі члени речення. Трапляються речення з парцельованими присудками: Місцеві натомість заходити в середину не поспішають. Стоять, думають, вагаються [4, с. 189]; Малий теж присідає. Теж бачить [4, с. 163]; А тепер ось тихо. І порожньо [4, с. 77]; Лише тут Паша відчуває, як йому страшно. Липко і холодно [4, с. 248]. Парцельований повторюваний присудок має значення доповнення, уточнення: І тут Паші знову стає страшно. Дуже страшно [4, с. 254].

Парцелюються однорідні та відокремлені другорядні члени речення. Наприклад: Виявляється шуба. Жіноча шуба. Мокра й змащена глиною [4, с. 189]; І тут із сусідньої кімнати визирає жінка. Товста, налякана [4, с. 281]; І

тут лунає дзвінок мобільного. Просто серед поля, серед сірих водянистих снігів [4, с. 189];

Експресивного значення у мові роману набувають парцельовані складносурядні речення: Паша відчуває, що щось не так, щось не на місці. Але не може зрозуміти що [4, с. 77]; Паша просувається туди. Але бачить на стільці пуховик. І світлий жіночий светр. І ще щось із білизни [4, с. 207]. У цьому прикладі парцеляції зазнають й однорідні члени речення.

Загалом стиль роману Сергія Жадана «Інтернат» дуже самотутній та індивідуальний, а його особливості тісно пов'язані з соціокультурним контекстом, у якому розгортається дія роману. Ідіостиль Жадана є важливою складовою не лише творчості самого письменника, а й української літератури в цілому. Завдяки йому Жадан зумів отримати визнання у багатьох країнах, а його творчість користується популярністю серед читачів.

Таким чином, ідіостиль Сергія Жадана вирізняє його з-поміж інших авторів, є унікальною й неповторною рисою його письменницького стилю. У своїх романах автор поєднує елементи регіональної культури, життєвий досвід і загальнолюдські цінності, створюючи твори з багатовимірним і універсальним змістом, які заслуговують на подальше вивчення та дослідження.

Література

1. **Василенко Г.** Рецензія Сергій Жадан. Інтернат [С. Жадан. Інтернат.(2017)]. Посилання: <https://krytyka.com/ua/reviews/internat>
2. **Вітрук Н.** Стилiстичнi особливостi односкладних речень репрезентацiї у творах Сергiя Жадана. *International journal of philology*. 2020. Т. 11, № 4. С. 14-18.
3. **Голобородько Я.** Сергій Жадан: критична маса естетичних альтернатив. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. № 1. С. 31–34.
4. **Жадан С.** Інтернат. URL: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/internat/>
5. **Загнітко А. П.** Основи українського теоретичного синтаксису. Горлівка : ГДПШМ, 2004. Ч. 3. 266 с.
6. **Корнієнко А.** Ідіостиль автора: мовно-

літературознавчий аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2016. № 5(1). С. 36–38. 7. **Коткова Л.** Ідіостиль, індивідуальний стиль і ідіолект: проблеми розмежування. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. : Філологічні науки. 2012. Кн. 2. С. 26–29. 8. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Київ : Вид. центр "Акад.", 2007. Т. 1. 608 с. 9. **Мейзерська Т.** Наратив переміщень як спосіб конструювання горизонту свідомості героя (роман С. Жадана "Інтернат"). Синопис: текст, контекст, медіа. 2020. Т. 26, № 3. С. 84-89. 10. **Олійникова К.** Взаємозв'язок автор – читач у творах С. Жадана. Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Сер. : Літературознавство. 2011. № 2(2). С. 147–155. 11. **Поворознюк В.** Огляд теоретичних підходів до трактування поняття "ідіостиль". Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна. 2016. № 62. С. 275–278.

*Гусенко Крістіна Вікторівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. філол. н., проф. Н.М. Левченко*

СКОВОРОДИНІВСЬКА ЕКЗЕГЕЗА СВЯТОГО ПИСЬМА ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ЗАЦІКАВЛЕНЬ ПРОФЕСОРА ЛЕОНІДА УШКАЛОВА

Постановка проблеми та її значення. Як зауважив свого часу відомий історик слов'янських літератур Сante Грачотті, Григорій Сковорода увійшов в історію філософії, релігієзнавства та письменства України передусім як «високого рівня богослов». Та річ у тім, що його інтерпретація біблійних текстів, сприйняття Бога, розуміння засновкових моментів християнського віровчення суттєво відрізнялися від принципів вітчизняної схоластичної науки XVII-XVIII століть. Вихований у дусі аристотелівської традиції, Григорій Савич у своїх філософських діалогах, трактатах, листах, поезіях і байках експлікує традицію протиставлення платонівської філософії та

християнського віровчення, водночас прагнучи зняти одвічну антитетику між ними. Звідси – неповторний метафізичний універсум мислителя як невичерпне джерело літературознавчих і філософських досліджень науковців. Біблійна ноематика (наука про сенси, закладені в текстах Святого Письма) і гевристика (віднаходження біблійних смислів) у призматиці українського філософа були предметом зацікавлення багатьох учених, серед яких вагоме місце посідають студії таких сковородинознавців, як Д. Чижевський, В. Ерн, Д. Багалій, М. Сумцов, С. Бондар, Т. Біленко, Г. Сивокінь, О. Марченко та ін. Із-поміж сучасних науковців питання ролі й місця позначеної суцільною алегорезою біблійної герменевтики в доробку Г. Сковороди ретельно дослідила Н.М. Левченко в монографії «Біблійна герменевтика Григорія Сковороди» (Харків, 2022), де, зокрема, акцентовано проблеми символіки вербального дискурсу богослова, розуміння ним концептів Бога, людини, буття, світу; експліковано сенсові аспекти образів каменю, хреста, Содому, Лота тощо.

Серед праць сковородинознавчого спрямування найбільш ґрунтовними на сьогодні є наукові розвідки харківського вченого Леоніда Ушкалова, який значну частину свого філологічного доробку присвятив сковородинівській темі й справедливо визнаний її фундатором. Як автор низки історико-літературних та історико-філософських праць, присвячених дослідженню різних аспектів життя й творчості Г. Сковороди, Леонід Ушкалов зробив надпотужний внесок у розвиток українського скороводинознавства, зокрема підготувавши до друку повну академічну збірку творів письменника, що відзначається фаховими коментарями й примітками, оновленою редакцією перекладів із латини, наявністю розшифрованих скорочень, алюзій, ремінісценцій, парафраз, якими рясніють тексти Сковороди. Про титанічну працю Леоніда Володимировича свідчить і той факт, що він виокремив і звірив із Біблією близько семи тисяч використаних філософом цитат, виправив численні помилки переписувачів і публікаторів.

Визнаючи унікальність феномену Сковороди, науковець наголошує в багатьох своїх студіях, що Святе Письмо посідає центральне місце в

богословських розумуваннях філософа. Відтак стрижневими питаннями, що мають бути глибоко вивчені в царині академічної сковородіани, професор вважає релігійні погляди мислителя, особливості його христології, еклезіології та біблійної герменевтики. Так, проблему інтерпретації Григорієм Савичем біблійних сенсів, образів і словесних фігур Леонід Володимирович порушує в літературознавчих розвідках різного ґатунку – статтях, доповідях, монографіях: «Нариси з філософії Григорія Сковороди» (Харків, 1993); «Українське барокове богомислення. Сім етюдів про Григорія Сковороду» (Харків, 2001); «Два століття сковородіани: бібліографічний довідник» (Харків, 2002); «Григорій Сковорода: семінарій» (Харків, 2004); «Сковорода та інші. Причинки до історії української літератури» (Київ, 2007); «Сковорода від А до Я» (Львів, 2019); «Біблійна герменевтика Григорія Сковороди на тлі українського барокового богомислення» (Харків, 1999); «Біблійна герменевтика в літературі українського бароко» (Львів, 1993); «До історії українського барокового «фігуратизму»: «символічний світ» Григорія Сковороди» (Київ, 1999); «Сковородинівська наука про біблійні образи» (Київ, 1999); «До питання про сковородинівську ноєматику: префігуральні терміни» (Харків, 1998) тощо.

Студії професора Ушкалова відзначаються призматичністю, скрупульозністю дослідження засад біблійної герменевтики Сковороди, історико-філософським підґрунтям наукових висновків; становлять «золотий фонд» українського сковородинознавства, слугують орієнтиром у подальших розвідках із цієї теми, а тому потребують глибокого аналізу в рамках окремого наукового проекту, аби в такий спосіб віддати належне титанічній праці Леоніда Ушкалова, засвідчити цінність результатів його наукових пошуків, а разом із тим – вагому роль літературознавця в справі популяризації творчості Сковороди.

Актуальність статті, її мета, завдання, методи наукових досліджень. Леонід Володимирович Ушкалов є одним із найавторитетніших дослідників життя й творчості Григорія Сковороди. Почавши студіювати цю тему ще в

аспірантурі, він послідовно, методично продовжував вивчати специфіку ідейних домінант філософської, літературної та богословської спадщини українського мислителя; здійснив роботу, яку не під силу виконати науковцям не те що в Україні, а й у світі. Кожна його літературознавча праця, починаючи з монографії «Нариси з філософії Григорія Сковороди», відзначається глибокими аргументованими висновками філолога-інтелектуала, який розробляє власну інтерпретаційну парадигму. Л. Ушкалов у своїх студіях послуговується методологічною базою, що відрізняється від концептуальних положень істориків української літератури, зокрема сквородинознавців, медієвістів. Його наукова концепція, головним чином – особливості прочитання екзегетичних стратегій Сковороди, ще не була предметом окремої літературознавчої розвідки. Звідси – **актуальність** пропонованої статті.

Мета – дослідити концептуальні домінанти інтерпретаційної парадигми сквородинівської екзегези Святого Письма в науковій спадщині Леоніда Ушкалова. Поставлена мета окреслила такі **завдання**: проаналізувати основні положення ушкалівської моделі прочитання особливостей екзегетичної практики Г. Сковороди; виокремити методи й критерії, що їх учений поклав в основу своєї концепції; з'ясувати, у чому полягає своєрідність концептуально-інтерпретаційної стратегії наукових пошуків Л. Ушкалова в порівнянні з концепціями інших сквородинознавців.

Об'єкт дослідження – науковий доробок професора Леоніда Ушкалова, присвячений трактуванню специфіки екзегетичної моделі Біблії в спадщині Сковороди. **Предмет** – аналіз особливостей концептуально-інтерпретаційної парадигми Ушкалова-сквородинознавця.

Методологія дослідження спирається на герменевтичний, описовий методи із залученням аналізу та синтезу.

Основний матеріал дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів.

За основу студіювання сквородинознавчої теми Леонід Ушкалов обрав історико-філософську методу, де чільне місце посідає не вивчення творів

Г. Сковороди в хронологічній послідовності, їхній жанрово-стилістичній специфіці, а радше аналіз ейдології, смислів і концептів, що репрезентовані в текстах письменника; аналіз їхньої природи, перегуків із культурно-світоглядними настановами доби бароко та інших епох, їхніх потенцій виступати внутрішніми чинниками формування української літератури. Професор ставить перед собою мету – позбавити філософське вчення Сковороди, його екзегетичну, герменевтичну стратегії прочитання Біблії ілюзорної прозорості. Така настанова в наукових шуканнях Леоніда Володимировича реалізується, головним чином, у форматі рефлексивного авторського прагнення.

Філософсько-богословські погляди Сковороди дослідник радить розглядати «в річищі християнського неоплатонізму», де превалює синтез платонівської та християнської екзистенціальних схем. Крім того, у низці літературознавчих розвідок науковець акцентує тяглість традицій александрійської школи й вплив української барокової традиції на особливості сквородинівської екзегези біблійних текстів. Так, в одній зі своїх перших монографій «Нариси з філософії Григорія Сковороди» (1993) Ушкалов резюмує: Сковорода – філософ-екзегет, «котрий осягає певні метафізичні істини, перш за все, шляхом інтерпретації тексту «символічного світу» [5: 86]. У такий спосіб мислитель досягає ноуменального рівня існування речей – «ейдосів». Виходячи із цього, професор окреслює прикметні риси ідіостилу філософа-богослова: «...поезії прозябають «из зерн священного писанія», байки з часом все більше перетворюються у тлумачення фабули, свого раду синоптичні трактати, а власне трактати і діалоги значною мірою побудовані на екзегезі старозаповітніх і новозаповітніх текстів, сюжетів і образів античної міфології, східнослов'янського фольклору, філософських сентенцій тощо» [5: 87].

На переконання Ушкалова, усе, що не вкладається в межі єдності Біблії та античних учень, Сковорода піддає радикальній негації. Задля підтвердження цієї тези професор апелює до інтерпретації філософом образу

Христа: Григорій Савич рішуче відкидає сему жертовності, закладену в старозаповітньому образі Ісака як пре-фігурації новозаповітнього образу Ісуса. Натомість Сковорода актуалізує сему «презденства», веселості як ознаку божистого начала (звідси образ «Христос-Епікур») і відмовляється від культивування проблематики боголюдськості Ісуса, заперечуючи таким чином православну та католицьку екзегезу. Відтак Леонід Ушкалов висновує: «Сковорода <...> пов'язує студіювання біблійного тексту саме з <...> метафізичним зачудуванням, «подивом», – отожд, ігнорування філософом інкарнаційної проблематики постає природним наслідком платонічної у своїй основі доктрини про «дві натури» [5: 85-86]. На думку дослідника, у такий спосіб філософ по-своєму інтерпретує біблійні істини: Христос єдиносущний і Богові, і людині. Звідси – узаємопроникнення божистого та людського начал у кожному з нас. Для позначення цього феномену, за влучним спостереженням Леоніда Володимировича, Сковорода послуговується образами «іскри божої», «іскри воскресіння», зерняти (репрезентація неоплатонівського Єдиного).

У своїх міркуваннях про специфіку біблійної екзегези філософа професор доходить висновку, що вся його богословська метода прочитання Святого Письма – це своєрідна форма інобуття концепту «досконалої людини» – безпристрасної, сповненої душевного спокою, поглинутої практикою себепізнання, самоспоглядання. Прикметно, що цей шлях сходження до Бога (самопізнання) Сковорода втілює у вченні про Софію – Премудрість Божу, де знову простежується природна для Григорія Савича антитетика в тлумаченні новозаповітніх і старозаповітніх текстів, адже генезу цього образу, за Л. Ушкаловим, Сковорода виводить із Соломонових приповістей і античних уявлень (римська Мінерва). За спостереженнями науковця, Софія-Премудрість в інтерпретації філософа зринає в різних іпостасях (космічне начало; посередник між Богом (єдиним) і розмаїтим світом; Логос; моральне начало тощо); вона у своїй зверненості до множинності світу реалізує принцип єдності, одиничності. Як би парадоксально це не звучало, «розгалуженість» Софії – це запорука її внутрішньої влаштованості, гармонійності. Особливість

трактування цього старозаповітного образу Л. Ушкалов убачає ще й у тому, що як один із його аспектів Сковорода розглядає «сродність», «єдність ноуменальних персон», що реалізується в бароковій моделі *theatrum mundi* – світ як театр (посутня риса античного менталітету).

Природно, що біблійний образ Премудрості Божої, відповідно до студій професора, філософ притасовує до обґрунтування положень власної доктрини про «три світи». Так, у межах макрокосму Софія постає як Бог-Отець, у «світі символів» – як Святий Дух, а в мікркосмі – як Бог-Син. Звідси й маємо вже згадану «єдність ноуменальних персон» у суто сквородинівській інтерпретації Святого Письма.

Тяжіння мислителя до репрезентації в одному «ейдосі» християнського віровчення та античного ґносису позначилося й на знятті ним антитетики «Афіни – Єрусалим» як одвічного протиставлення розуму та віри. Як зауважує Л. Ушкалов, услід за Філоном Олександрійським, цю контраверсію Сковорода нівелює доктриною про «безначальну істину»: релігія та філософія мають одне першоджерело – Логос, а отже, постають модусами єдиної істини.

Висновки та перспективи подальших досліджень в окресленому напрямку. Концепти, що ми їх розглянули в пропонованій літературознавчій розвідці, – це лише незначна частина того масиву образів, ідей, які в прочитанні Леоніда Ушкалова репрезентують специфіку сквородинівської алегорези «світу символів», а відтак дозволяють науковцю виснувати, що біблійна екзегеза Григорія Савича позначена доволі самобутньою рисою – чіткою фіксацією антитетики між феноменальним і ноуменальним рівнями існування речей. Звідси – трактування Святого Письма як, з одного боку, «гряди», «тлену», «лжи», а з іншого, – як «царства любви», «горного Іерусалима». Віддаючи перевагу історично-філософській методі інтерпретації сквородинознавчої теми й нерозривно пов'язаної з нею літератури бароко, Леонід Ушкалов, аналізуючи екзегетичну практику українського філософа, багато в чому посилається на авторитетну думку Д. Чижевського (головним чином – підхоплює тезу про антитетику й діалектичність мислення як

домінантний принцип сквородинівської практики трактування біблійних істин), але, на відміну від останнього, фокусується не на німецькій містиці, а на власне античній культурі, неоплатонізмі як опозиції до християнської апологетики.

Пропонована в розвідці проблема потребує глибшого вивчення в рамках масштабнішого дослідницького проєкту, покликаного осмислити, систематизувати наукові шукання професора Леоніда Ушкалова не лише в царині біблійної екзегези українського мислителя, а й сквородіяни загалом, що є перспективою наших подальших досліджень.

Література

1. **Багалій Д.І.** Український мандрований філософ Гр. Сав. Сковорода. Харків: Державне видавництво України, 1926. 397 с.
2. **Біленко Т.І.** Слово Біблії в тлумаченні Григорія Сковороди // Тези доповідей II Харківських сквородинівських читань. Національна філософія: сучасне, минуле та перспективи. Харків: Харківський державний університет, 1993. С. 165–167.
3. **Бондар С.** Езотерична нумерологія й есхатологія Г. Сковороди // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / Відп. ред. проф. І.П. Стогній. Київ, 2003. С. 248– 281.
4. **Марченко О.В.** Экзегеза у Григория Сковороды: некоторые аспекты изучения // Вестник Харьковского университета. 1991. № 354. С. 86–96.
5. **Сумцов М.Ф.** Історія української філософської думки // Бюлетень Музею Слобідської України ім. Г.С. Сковороди. Харків, 1926-1927. № 2–3. С. 51– 74.
5. **Левченко Н.М.** Сковородіана Леоніда Ушкалова (Замість передмови). Ліствиця Якова: збірник статей на пошану професора Леоніда Ушкалова з нагоди його шістдесятиліття / Упорядник Н. Левченко; науковий редактор Р. Мельників. Харків: Майдан, 2016. С. 7–16.
6. **Левченко Н.М.** Біблійна герменевтика Григорія Сковороди: монографія / Н.М. Левченко. Харків: Майдан, 2022. 202 с.
7. **Ушкалов Л.В.** Біблійна герменевтика Григорія Сковороди на тлі українського барокового богомислення // Збірник Харківського історико-філологічного товариства: Нова серія. Харків, 1999.

Т.8. С. 23–44. 8. **Ушкалов Л.В.** Сковородинівська наука про біблійні образи // Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвузівський збірник наукових статей «Лінгвістика і літературознавство». Київ: Знання, 1999. С 42–53. 9. **Ушкалов Л.В.** Українське барокове богомислення. Сім етюдів про Григорія Сковороду. Харків: Акта, 2001. 221 с. 10. **Ушкалов Л.В., Марченко О.В.** Нариси з філософії Григорія Сковороди. Харків: Основа, 1993. 152 с. 11. **Чижевський Д.** Філософія Г.С. Сковороди / Підготовка тексту, мовна редакція та вступна стаття Л. Ушкалова. Харків: Акта, 2003. 432 с.

*Дараган Людмила Олегівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. С.О. Марцин*

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 8 КЛАСУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

Формування лексичної компетентності дуже важлива складова для розвитку мовлення, адже недостатній лексичний запас призводить до того, що учні не можуть висловити свою думку, аргументувати або відстояти позицію. Також розвиток лексичної компетентності відіграє важливу роль у пізнавальному й особистісному розвитку учнів. Учні з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями мовленнєвого розвитку, потребують більшої уваги під час уроків української мови щодо розширення лексичного запасу і, як наслідок, покращення мовлення.

Найскладніші мовленнєві порушення зачіпають як фонетико-фонематичну, так і лексико-граматичну сторони мовлення, призводять до загального його недорозвинення – від відсутності мовлення або лепетного стану до розгорнутого мовлення, але з елементами фонетичного й лексико-граматичного недорозвинення [2].

Після затвердження концепції «Нова українська школа» учні з особливими освітніми потребами тепер навчаються в загальноосвітніх закладах недалеко від

місця проживання, тому актуальності набуває розроблення методичних рекомендацій для роботи з учнями з особливими освітніми потребами, зокрема з дітьми з порушенням мовлення.

Метою нашої розвідки є розглянути особливості роботи з учнями з особливими освітніми потребами для формування лексичної компетентності на уроках розвитку зв'язного мовлення.

У становленні та розвитку методики викладання української мови брали участь такі відомі вчені-методисти, як М. Баранов, М. Вашуленко, О. Караман, В. Мельничайко, М. Пентиліук, Л. Рожило, І. Хом'як, С. Чавдаров, І. Ющук, С. Яворська й ін.

Порушення мовлення може виступати як первинне (алалія, афазія, дизартрія, ринолалія тощо) або проявлятися як вторинні та третинні відхилення за первинних порушень (порушення слуху, зору, опорно-рухової системи, розумової діяльності тощо). Різноманітні мовленнєві недоліки, які є первинними в дітей з порушенням мовлення, призводять до вторинних відхилень як у їхньому загальному, так і мовленнєвому розвитку. Досить часто дитина з тяжкими мовленнєвими порушеннями викликає до себе негативне ставлення однолітків, що змушує її уникати колективних ігор, спілкування. Це призводить до ряду небажаних відхилень у поведінці, характері дитини – замкненості, дратівливості, апатії, негативізму, агресії тощо [2].

У молодших класах з учнями працює і логопед, і вчитель, тому до переходу в середню школу учні мають чималий лексичний запас, уміють читати й писати, можуть відповідати на питання й складати діалоги.

Незважаючи на те, що мовленнєві порушення можуть бути різні, на нашу думку, для формування лексичної компетентності найкраще використовувати вправи, під час яких учні можуть читати та переказувати тексти, здійснювати словникову роботу, створювати самостійно тексти та ін. Роль і дидактична мета таких завдань забезпечує пізнавальну й психологічну підготовку до сприймання матеріалу, зацікавлює учнів, актуалізує їхній набутий практичний досвід у попередніх класах.

На уроках розвитку мовлення для учнів з особливими освітніми потребами доцільно підбирати завдання, які розвиватимуть не тільки мовлення, а й розширюватимуть їхній лексичний запас. Наприклад, підбирати тексти для аудіювання, у яких будуть слова, які не відомі учням; після прочитання тексту доцільно обговорити з учнями слова, які вони не зрозуміли, та з'ясувати їхнє значення. У тестових завданнях також можна відобразити закріплення виучуваних слів.

Також під час написання переказу доречними будуть тексти, у яких є нові слова для закріплення. Після прочитання учителем тексту можна виписати та розглянути незрозумілі слова, з'ясувати їхнє значення в словнику. Якщо в словах є якісь особливості написання, то обов'язково звернути на це увагу учнів, адже в учнів з особливими освітніми потребами недостатній не тільки лексичний розвиток, а й орфографічні навички.

Отже, мета вчителя – підібрати такі види завдань, щоб нові слова повторювалися декілька разів у різних контекстах. Також важливо пояснювати значення слів, які не знайомі учням, адже мовленнєві порушення впливають на лексичний запас, через це учням важко висловлювати свою думку. Наприклад, важливо протягом уроку вводити в мовлення учнів декілька нових слів, пояснювати не тільки їхнє значення, а й написання. Це сприятиме збагаченню лексичного запасу учнів 8 класу, що допоможе їм під час виконання творчих завдань.

Література

1. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [М.І. Пентилюк, С.О. Караман, О.В. Караман, О.М. Горошкіна та ін.]; за ред. М.І. Пентилюк. К.: Ленвіт, 2009. 2. Спеціальна педагогіка: навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Мартинчук, І.М. Маруненко, К.В. Луцько та ін. К.: Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2017. 364 с.

Дика Юлія Вікторівна
Львів, НУ «Львівська політехніка»
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.С. Таран

МОДЕЛЬ СЛОВНИКА ОБРАЗНОЇ СПОЛУЧУВАНOSTІ ПРИКМЕТНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: КОРПУСНИЙ ПІДХІД

Образна сполучуваність є важливим інструментом для розуміння мови та її використання, тому створення словників образної сполучуваності має практичне значення насамперед для тих, хто вивчає мову або намагається поповнити свій словниковий запас.

Дослідження найпоширеніших комбінацій слів дозволяє отримати уявлення про динаміку змін граматичної і лексичної сполучуваності, адже відомо, що семантичні зміни починаються зі слововживання й закріплюються в узусі під впливом частотності. Одним із різновидів сполучуваності є образна, яка відбиває розвиток переносних значень, що й стали предметом уваги в цьому дослідженні.

Українська лексикографія представлена поодинокими працями в цій царині, зокрема такими: «Українсько-англійський комбінаторний словник» (Ю. Шевчук, 2021), «Короткий українсько-сербський словник сполучуваності слів» (Д. Айдачич, Ю. Білоног, 2005) та його веб версія на порталі mova.info (<http://www.mova.info/Page3.aspx?l1=65>), «Словник епітетів української мови» (С. Бирик, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, 1998). Усі вони укладені вручну, без застосування корпусних методів, тоді як в германістиці подібні словники укладають на основі корпусів, як-от «Oxford Collocations Dictionary», структуру якого ми взяли за основу розроблення нашої словникової моделі. Теоретичним підґрунтям послуговувала наукова праця Джона Сінклера «Corpus, Concordance, Collocation» [2].

У межах цих тез покажемо етапи розроблення словникової моделі на прикладі прикметника «гіркий», що у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» В. Бусела (2005) має 4 ЛСВ, із яких усі похідні є переносними значеннями, у яких, припускаємо, цей прикметник у сполученні

з іменником буде виступати епітетом або метафорою. Для створення вибірки був використаний Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) (v. 15) [1]. За джерельну базу обрано художні тексти.

Етап 1. Створення художнього підкорпусу: у doc.style обрано FIC.

Етап 2: CQL-запит, що забезпечив результати за моделлю «прикметник + іменник»: [lemma="гіркий"][tag="noun.*"&tag!=".*pron.*"].

Етап 3. Для отримання оригінальних (оказіональних) епітетних конструкцій було обрано тільки іменники з абсолютною частотою вживання 1, тобто гапакси. Автоматизувати цей відбір дозволяє опція Frequency, у результаті було отримано список лем, який завантажено у форматі Excel для подальшого мануального опрацювання.

Етап 4. Оскільки в українській мові часто використовується інверсія, то доцільно було дослідити також образну сполучуваність за моделлю «іменник + прикметник». Модифікований CQL запит: [tag="noun.*"&tag!=".*pron.*"][lemma="гіркий"]. Отримавши другу половину вибірки, відбирати необхідні іменники доречно одразу у ГРАКу, оскільки контекст є важливий. Після цього дані були занесені у Excel таблицю.

Обидві вибірки було об'єднано в одну таблицю Excel для полегшення відображення результатів.

Етап 5. Словникова стаття складається з таких компонентів:

- реєстрова одиниця («гіркий»);
- вид сполучення – прикметник у препозиції;
- кількість гапаксів цього типу сполучення;
- колокати – перелік іменників через кому;
- вид сполучення – прикметник у постпозиції;
- кількість гапаксів цього типу сполучення; колокати – перелік іменників через кому.

Етап 6. Створення онлайнового словника сполучуваності на платформі Лехопоту (рис. 1).

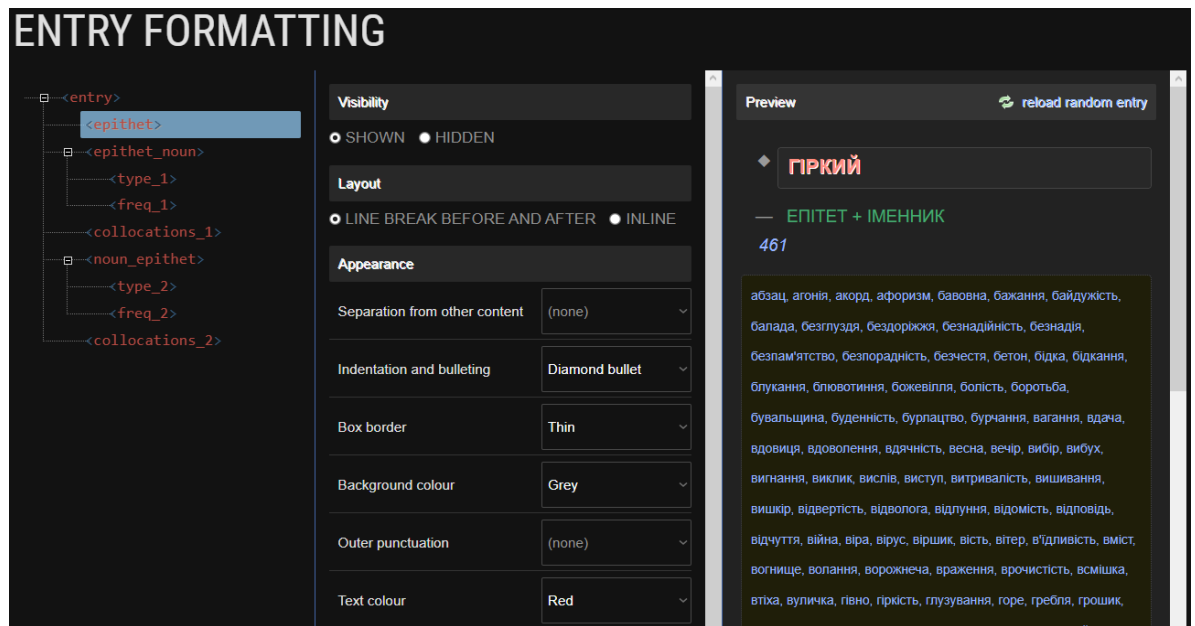


Рис. 1. Форматування зовнішнього вигляду словникової статті

Отже, образна сполучуваність прикметника «гіркий» засвідчує різні переносні значення, найбільшою мірою пов'язані з негативними емоційними станами, відчуттями й почуттями. Виявлено 461 сполуку з образним значенням прикметника в препозиції та 70 — у постпозиції.

Література

1. Шведова М., Р. фон Вальденфельс, Яригін С., Рисін А., Старко В., Ніколаєнко Т. та ін. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). Київ, Львів, Єна, 2017-2022. Отримано з: https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#dashboard?corpname=grac15
2. Sinclair J. Corpus, Concordance, Collocation. Oxford: Oxford University Press, 1991.

Дорус Дмитро Романович
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: д. філол. н., доц. Т. Ф. Осіпова

ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ АНТРОПОНІМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (на матеріалі сучасного воєнного роману)

Сучасний літературний процес у зв'язку з війною має певну специфіку. Війна, розв'язана росією ще в 2014 році, принесла нову тематику й жанрові

новації в українську літературу. Деякі видавництва запустили так звані воєнні «лінійки», орієнтовані на суто воєнну літературу. Окремою ланкою сучасного літературного процесу є розвиток жанру воєнного роману. Помічаємо цікаву тенденцію: часто автори найпопулярніших книжок про війну до початку війни не мали жодного стосунку до літератури, але їхні твори одразу ж потрапили до шортлистів престижних премій і стали вигравати важливі конкурси, бо їх тексти – емоція народу, те, що ми переживаємо кожного дня, вони правдиві й реальні, стосуються кожного з нас.

В умовах актуалізації воєнної тематики в художній літературі як дзеркала нашого сьогодення літературно-художні антропоніми як такі, що становлять одну з ключових стилістичних ознак сучасного воєнного роману, набувають неабиякого мовознавчого інтересу. Детальний аналіз літературно-художньої антропонімії творів сучасних письменників дає можливість виявити індивідуально-стильові стратегії митців у творенні власних назв персонажів й окреслити інтегральні та диференційні тенденції в розвитку літературно-художньої антропонімії [2: 4]. Псевдоніми як окремий різновид власних найменувань людей стали об'єктом лінгвістичного вивчення в Україні порівняно недавно. П. Чучка, В. Німчук, М. Лесюк, О. Петрова витлумачували такі питання, як лінгвістичний статус псевдоніма, структура класу псевдонімів, призначення та функції псевдонімів, особливості псевдонімної номінації тощо [5: 121]. Проте питання типології та розмежування типів антропонімів ще й на сьогодні перебувають у дискусії, а дослідження їхніх функційно-стилістичних можливостей у сучасному художньому тексті потребує постійної уваги.

У цьому аспекті романи «Аеропорт» Сергія Лойка, «Сліди на дорозі» Валерія Ананьєва, «Позивний Бандерас» Сергія Дзюби та Артемія Кірсанова становлять багату матеріальну базу, оскільки воєнні події, починаючи з 2014 року, постають перед нами крізь образи захисників, їхнє спілкування, їхню особливу мову. Воєнні позивні як невід'ємний факт дійсності відображають і світобачення героїв, і характер взаємостосунків, слідуючи

законам виникнення прізвищ або псевдонімів, зберігаючи кожне свою історію, свою неповторну мотивацію.

Актуальність вивчення цієї теми полягає в можливості простеження стилістичних особливостей антропонімів на основі псевдонімів героїв сучасних воєнних романів, що надасть можливість розширити вивчення мотиваційної сфери псевдонімії.

Привертає увагу заголовок військового детективу «Позивний Бандерас», що містить псевдонім головного героя – капітана Антона Саєнка. Найперше хочеться асоціювати позивний із прізвищем провідника українського націоналістичного руху Степана Бандери. Відомо, що серед псевдонімів воїнів ОУН-УПА, АТО виділялися прізвища відомих людей, історичних осіб. Натомість прізвисько **Бандерас** герой отримав ще до війни. Порівн. фрагмент: Генерал-майор Яременко пропонує Саєнкові: «Вам потрібно мати позивний, за яким будете виходити на зв'язок. – Бандерас, – майже без роздумів відповів я. – Це щось націоналістичне? – Ні, Антоніо Бандерас – голлівудський актор, – пояснив я. – Так мене колись дівчина прозвала за запальну вдачу... Ще у Веселому... В іншому житті. – Бандерас так Бандерас, – підсумував генерал-майор». Але, ймовірно, псевдонім обраний не тільки за цими рисами героя, адже й імена голлівудського актора та Саєнка збігаються – Антон / Антоніо. Автор розкриває первісне, давньоримське значення імені: «неоцінений, гідний похвали», наголошуючи саме на цих ознаках. І дійсно, наш герой є саме таким, порівн.: «Бандерас повернеться, щоб захищати інші села і людей, із якими навіть незнайомий. Бо Україна єдина! Це його рідна земля, яку потрібно захищати ціною власного життя» [3: 284]. Таким чином, використаний у назві роману псевдонім формує мотиваційно-сміслову канву твору, відображає його ідею.

У романі «Аеропорт» С. Лойко використовує іншу мотиваційну стратегію, надаючи імена героям за традиційними законами утворення прізвищ, зокрема апелюючи до відносних або зовнішніх ознак, порівн.: Юрчик, молодий хлопець із позивним **Паровоз** – до війни ремонтник-

залізничник із сусіднього Дніпропетровська; Андрій – *Боксер*, красунчик двадцяти трьох років – отримав позивний завдяки зовнішності та спортивній статури; *Професор* – мотивація за зовнішніми чинниками, порівн.: «високий, худий і сутулий, встав, прокашлявся, зняв окуляри, навіщось протер їх брудною ганчіркою зі столу..».

В. Ананьєв у романі «Сліди на дорозі» застосовує аналітичний підхід щодо номінування своїх героїв, зокрема пов'язує їхні псевдоніми з родом занять або певним захопленням, порівн.: *Каратист* – «Каратист, до речі, був справжнісіньким каратистом. Він саме перед моїм приїздом щойно повернувся зі змагань з карате, влаштованих Міністерством оборони, і зайняв там якесь із призових місць». Простежуємо також репрезентацію певних асоціацій відповідно до зовнішності або поведінки героя художнього твору, порівн.: *Вампір* – «Лисий, широкоплечий і з зухвалим, моторошним обличчям. Він не був потворним, але риси його обличчя могли дійсно налякати кого завгодно. Чомусь у мене в голові виникли асоціації з вампірами з фільмів середини двадцятого століття». Таким чином, простежуємо індивідуально-авторський підхід щодо застосування псевдоніма для створення художнього образу.

Отже, дослідження функціонально-стилістичних можливостей антропонімів у художньому тексті дає можливість з'ясувати мовну своєрідність псевдоніма як особливого різновиду антропоніма, окреслити й розширити його статус у національній ономосистемі, простежити стилістичні функції псевдонімів, визначити їхнє місце серед інших антропонімних одиниць, розмежувати спільне й відмінне між псевдонімом, прізвиськом, військовим позивним.

Література

1. **Ананьєв В.** Сліди на дорозі, Кам'янець-Подільський, 2018. 375 с.
2. **Вегеш А.** Проблеми української літературно-художньої антропоніміки. Метод. посіб. для студ. 5–6 курс. філол. фак-ту. Ужгород, 2021. 67 с.
3. **Дзюба С., Кірсанов А.** Позивний «Бандерас». Військовий детектив. Х.: Вид-во «Ранок»: Фабула, 2019. 240 с.
4. **Лойко А.** Аеропорт. Брайт Брукс, 2015. 450 с.

5. **Павликівська Н. М.** Питання української псевдонімії ХХ століття. Монографія. Вінниця: «Глобус-прес», 2009. 388 с.

***Компанієць Вікторія Олександрівна**
Кам'янець-Подільський, К-ПНУ імені І. І. Огієнка
Наук. кер.: проф. кафедри історії української літератури та
компаративістики, д. філол. н. доц. О. А. Рарицький*

СИМВОЛІЗМ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У КОНТЕКСТІ «ТИХОЇ ЛІРИКИ» ВАСИЛЯ ДІДЕНКА

У сучасному літературознавстві дослідники активно вивчають питання суспільно-політичних, культурно-ідеологічних і художньо-естетичних аспектів поетичного концепту «тихої лірики» в українській літературі. Зумовлена така тенденція необхідністю викриття заангажованих відомостей про митців, які зазнали нав'язливої русифікації та дискримінації на початку 70 рр. ХХ ст. від радянської влади. **Проблема дослідження** досі залишається актуальною для літературознавців, про що свідчать праці Н. Анісімової, Т. Головань, М. Домчук, О. Шарагіної, А. Третяченко, О. Рарицького, В. Цимбалюк, В. Іванисенко, С. Кавун, Б. Пастух, М. Ткаченко. На сьогодні маємо дослідження на матеріалі творчості письменників: В. Стуса, М. Вінграновського, І. Світличного, Є. Плужника, В. Підпалого, Л. Таран та В. Затулівітер.

Мета нашого дослідження – осмислення «тихої лірики», ознайомлення з провідними жіночими образами у творчості Василя Діденка. **Головними завданнями роботи є:** 1) розглянути творчість поета як представника «тихої лірики»; 2) проаналізувати особливості творення жіночих образів; **Методи дослідження:** біографічний, теоретичний, культурно-історичний, застосування інтертекстуального аналізу. **Об'єкт дослідження:** лірика В. Діденка. **Основний матеріал дослідження:** ліричні збірки «Дивокрай», «Мержки сонця», «Заповітна земля».

Українська культура 60-80 рр. ХХ ст. потерпала від нормування соціалістичних принципів, які лише завдавали морального знесилля для

митців «тихої лірики». На думку М. Домчук, «в українському контексті «тиха поезія» означала не стільки тембр, тональність звучання, скільки одну з моделей літературної діяльності (поряд з «мовчанням», «дисидентством») – езопівську мову, а також мистецьку позицію, можливу лише в тоталітарному суспільстві, завзято «тримати оборону Слова» [6: 18].

В. Діденко – український поет, журналіст, член Спілки письменників України, естетичні особливості творчості якого тісно поєднані з літературним феноменом «тихої лірики». Поетичний світ Василя Діденка є доволі різноманітним. У поезіях автора відбилися найхарактерніші ознаки літературного періоду 60-80 рр. ХХ ст., про що зауважує О. Будугай: «Самобутність поетики, високий рівень художності лірики пояснюється увагою митця до промовистих деталей, умінням творити тонку евфонію, володіти цілим комплексом виражальних засобів» [1: 11].

Найбільш поширеним художнім образом серед представників «тихої лірики» є образ *жінки*. Було б помилково стверджувати про загальний образ *жінки* в українській літературі, адже в різні часи і в різних творах цей образ розкривається неоднаково.

Одним із найпоширеніших є образ *Матері-жінки*, який простежуємо й у творчості В. Діденка. Основою стійкості образу материнства є його виникнення ще в архаїчних уявленнях українського народу. Як зауважує Т. Веретюк: «Образ матері для українців триєдиний: любов до рідної неньки, яка переростає у глибоку пошану до Матері Божої, котра завжди була покровителькою українців, та негасиму палку любов, що втілювалася у вічній боротьбі, до Матері-України, яка потребує захисту. Для української культури образ Матері-жінки нерозривно пов'язаний з берегинею – заступницею роду, бо головною функцією сім'ї є народження дітей і їх виховання, передавання наступним поколінням культури, традицій, мови, досвіду попередніх поколінь» [2: 32].

Образ матері яскраво відображений у збірці «Мережки сонця», про що свідчать рядки: «*Прощання мить... І лиш хустина / Мені цвіла оддалеки / Й*

хороша усмішка єдина / З-під найріднішої руки». Лаконічно сформовані думки автора про матір роблять його поетичний твір більш виразним у описі ніжності та турботи: *«Сказала слово незвичайне, / І обняла, і провела, / Поза озерце молочайне, / Поза дорогу край села*». Безмежну повагу та шанобливе ставлення до материнської праці поет завдячує використанням анафор: *«І народила. Йї сповила. І слово / Навчила мовити. І напуття / Дала мені, щоб я своє життя / Не збур'янив, а скрасив колосково»* [4: 23; 46; 16].

Не менш важливим для поета є образ *жінки-коханої*. Василь Діденко змальовує перше несміливе кохання у творі «Подрузі - однокласниці». Закоханість ліричного героя у дівчину, автор передає через сприйняття її вроди. Він мимоволі проводить цікаву художню паралель з приятним вітерцем та порівнює її з мавкою: *«Легкий вітрець купається у листі, / Вихриць волосся наше в тишині. / А ти стоїш у платтячку барвистім, / Як мавка, тивсміхаєшся мені. / І вже чомусь гарячий серця шепіт / У грудях я втаїти не втаю / І на столі із віршами про тебе / Кладу рукопис – книжечку свою»* [3: 67]. За допомогою зорових та слухових прийомів автор передає звучання імені коханої: *«Все відкину – й золотаві навіти, / Йї павутин сріблясті волоконця, / Щоб тебе сьогодні зацікавити», / Як же легко нести сонце імені, / Дорогого імені твогого!»* [5: 8].

Для Діденка кохання постає у образі спільної дороги двох закоханих людей. Автор використовує національну символіку для підсилення значення довіри та невмирущості людських взаємовідносин: *«Помереж мені, мила, сорочку / У червоні і чорні квітки, / Щоб сплелися у щастя віночку Наші долі на довгі роки»* [3: 58].

В. Діденко був чудовим батьком та чоловіком, адже палко любив свою дружину та сина, тому більшість своїх поетичних творів присвятив найріднішим людям. Про кохану Надію поет пише так: *«Коли над землею в грудневій імлі, / Сніжинками крутить завія, / Я знову пишу на зимовім сріблі Ім'я твоє, мила Надія. Коли від осмути немає порад, / Зі мною лишається мрія, І слід півзаметений кличе у сад, / І губи шепочуть: Надія»* [3: 74].

Виділяємо серед жіночих образів у творчості В. Діденка й образ України. Діалог з Україною, з українським народом, звернення до славного минулого українців – то міцна основа майже всієї громадянської лірики поета.

Україна набуває оживлених рис та стає прообразом, а саме: матері-захисниці. Риторичні звертання підсилюють загальну тональність поезії та надають величнього духовного піднесення у історико-культурному аспекті. Художній образ України втілюється через позначені топоніми (*Київ, Канів, Запоріжжя, Гуляйполе, Таврія, Ніжин, Дніпро*), іменами (*Сковорода, Шевченко, Хмельницький, Трясило, Кармелюк, Залізник, Наливайко, Гамалій*), а також архетипними образами (*степ, Дніпро, ляхи*). У любові до України висвітлюється людська сутність поета: *«Україно моя! З діда-прадіда рідна, / Кров'ю й потом омита священна земля - Сагайдаки і шаблі, / Хмеля слава побідна, Гонти звага і лють, тільки подиву гідна, / І Устим Кармелюк, що у пана стріля. Україно моя! / Яворова, співуча - Скромний Пестеля дім у старім Тульчині, / Над ревучим Дніпром світла Канівська круча/ І в народних руках, наче зброя разюча, / Гнів Шевченка живий, перелитий в пісні...», «Червоним гаранником били громи, / Сирицею чорною – люта нагайка. / Та Хмелева слава ішла між людьми, / Як воля Вкраїни, як меч Наливайка!»* [5: 87].

Зауважимо, що лірика В. Діденка глибоко національна, адже у багатьох творах відчувається зразкове наслідування української народної творчості. Зокрема, автор використовує мотив колискової, яка підсилює образ і матері, і України: *«Співав пісні, Оті, що мати научала, / Оті, що радости й жалі... Тому й моїх пісень начала / Йдуть від народу, від землі»* [5: 25].

Дивовижне оспівування краси рідного краю, рефлексії спогадів проведених у колі сім'ї, відбиття внутрішніх переживань автора, які переплітаються у віршову форму. Поезія Діденка особлива тим, що є прямим віддзеркаленням історії рідного краю: *«Запорізьке сонце – то любов моя / Омива тут волю вітру течія...», «Добрий день, Гуляйполе натхненне, І чолом вам, любі земляки»; «Ще бунт вогню у забуття не канув / Ще хмар сяга чоло Сковороди / Ще горнеться зеленгорий Канів / До рідної дніпровської води / Ще стеле цвіт*

Шевченкові дороги, / І цілий світ ім'я його несе. / Ще в нас доволі і снаги, і змоги Жароту дум плекати над усе» [5: 34]. Поетичні рядки Діденка помітно відрізняються палітрою образів. Образ рідної землі представлений історичною тематикою, яка побічно розширює та розкриває потенціал образу матері-України.

Отже, особливе місце в ліриці поета посідає образ жінки, представлений у трьох іпостасях – матері, дружини та України. Своєрідність цих образів зумовлена специфікою художнього сприйняття світу митцем та його творчою манерою. Художня майстерність зображення жіночих образів у ліриці В. Діденка зумовлена філософським осмисленням ролі жінки в житті автора. Дослідження творчості поета заслуговує окремої уваги для літературознавчих розвідок у контексті «тихої лірики».

Література

1. Будугай О. Д. Аксіологічні й естетичні виміри «тихої лірики» Василя Діденка. О Будугай. *Молодий вчений*. Херсон, 2017. №12.1 (52.1) С. 8–12.
2. Веретюк Т. В. Образ матері у поетичній спадщині Ігоря Муратова. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки*. 2013. Вип. 4.12. С. 37–40.
3. Діденко В. І. Дивокрай: поезії. Київ, 1987. 97 с.
4. Діденко В. І. Мережки сонця. Київ: поезії: Молодь, 1976. 97 с.
5. Діденко В. І. Заповітна земля. Київ: поезії: Молодь, 198 с.
6. Домчук М. П. Амплітуда поета - від землі аж до неба: Володимир Підпалій у контексті шкільної програми. *Дивослово*. Київ, 2004. № 5. С. 18–32.

*Котелевець Анастасія Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. філол. наук, доцент Н. В. Піддубна*

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ БІБЛІЙНОСТІ В РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ»

«Соло для Соломії» Володимира Лиса – це роман, який описує історію цілого людського життя – від початку й до кінця. У романі висвітлено дві

основні часові моделі: лінійна, яка характеризує людське життя, та циклічна – уособлює божественне. Саме вживання біблійної семантики допомагає Володимиру Лису зафіксувати етапи духовного розвитку народу, а також сформувати уявлення про картину світу в цілому.

Особливості використання лексичних засобів вираження біблійності знаходимо у працях таких дослідників, як А. Берестова, Ю. Браїлко, А. Куза, Н. Піддубна та інших.

Під біблійністю, услід за М. Скаб, ми розуміємо вплив Біблії на українську мову [Скаб, 2016, с. 18]. На позначення вербального вираження біблійності найбільш уживаним є термін *бібліїзм* (орфографічний варіант *біблеїзм*), під яким розуміємо слова чи усталені вирази, що можуть мати структуру словосполучення або речення, а також цитати та тексти, що є фрагментами Біблії або ж алюзією на певний її фрагмент і широко вживаються в мовленні, слова чи усталені вирази, що можуть мати структуру словосполучення або речення, а також цитати та тексти, що є фрагментами Біблії або ж алюзією на певний її фрагмент і широко вживаються в мовленні [Піддубна, 2019, с. 170]. Головним у дослідженні біблійної лексики є безпосереднє посилання на Біблію.

У романі Володимира Лиса «Соло для Соломії» було виокремлено основні лексичні засоби вираження біблійності, які умовно можна поділити на дві групи:

1. Власні назви. Сюди можемо віднести використання таких лексичних засобів як:

- антропонім – *Соломія*. Відомо, що Соломія – це біблійне ім'я, яке походить від наймудрішої жінки світу – цариці Савської Соломонової;
- теоніми (імена позначення Божих осіб): *Ісус Христос, Бог, Отче наш, Господь*. Саме використання в романі теонімів демонструє глибоку релігійність українського народу;

- зменшено-пестливі форми у вигуках: *Божечки, Боженько, Бозе тощо*. Такі форми надають дещо особливого відтінку ніжності і близьких почуттів;

- загальне звертання до Бога – *Господи*. Сюди також варто віднести використання діалектного слова *Біг* у романі «Соло для Соломії», яке є частиною семантичного поля лексеми *Бог*;

- агіоніми – *Богородице Пресвята*;

- геортоніми (номінації церковних – свят): *Різдво, Водохреще, Покрова, Спаса* тощо. У такий спосіб письменник вказує на те, що життя персонажів його твору підпорядковане давнім релігійним традиціям християн.

- біблійніми та клерикальними (назви церковних книг): *Біблія, Писання* тощо, а також депрекатівами – назви молитов. У романі є один з найважливіших виявів біблійності в тексті – ціла цитата з молитви Господньої «*Отче наш...*».

2. Загальні релігійно-культурні номінації, до яких відносимо:

- використання слова *душа*, яка за релігійним значенням є безсмертною та нематеріальною. Саме душа знаходиться в кожній людині та відрізняє її від тваринного походження. За біблійним каноном, душа – це суть та джерело життя людини.

- номен *гріх*, який має потужне функціональне навантаження, а також похідні від нього *гріховна, гріховний*: *гріх* – це те, що суперечить Богові, порушення релігійно-моральних догм, настанов [СУМ, т. 2, с. 171];

- *каяття* означає усвідомлення перед Богом власних вчинків та гріхів;

- назви релігійних обрядів і таїнств: *вінчання, хрестини тощо*;

- серед найменувань служителів культу автор вживає номен *батюшка* – звання у православній церкві, середнє між єпископом і дияконом.

Отже, аналіз лексичних засобів вираження біблійності в романі «Соло для Соломії» Володимира Лиса підтвердив, що їх вживання наповнює твір історичністю та релігійністю. Адже в сучасній українській мові наявна

розгалужена, якісно й кількісно розвинена система бібліїзмів, яка характеризується історичною стійкістю, відзначається різноманітністю словотвірної структури лексем, має містку семантичну структуру, зумовлену, з одного боку, зв'язком з Біблією, з іншого – глибокою релігійністю народу, що втілюється в мові українців і сьогодні.

Мова письменника відображає багатогранність українського повсякденного мовлення, в основі якого – глибока віра, богошанування, народна мудрість, милосердя й любов до ближнього. Зафіксовані лексеми відбивають релігійність українців, доповнюють духовну скарбницю нашого народу, відображають вплив Біблії на українську мову. У романі «Соло для Соломії» широко представлено лексеми, пов'язані з найменуваннями Божих осіб, звернення персонажів у своїх молитвах уголос і про себе, тобто подумки, до Бога, Господа та Матері Божої.

Функціонування мовних засобів вираження біблійності, зокрема біблійних фразеологізмів і цитат, у романах Володимира Лиса є перспективним напрямком для подальших досліджень.

Література

1. **Берестова А. А.** (2014). Прецедентні релігійні назви і прецедентні тексти з релігійним компонентом як дискурсивні маркери (на матеріалі сучасної української художньої прози). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна», Вип. 49, 295–297.
2. **Бородіца С.** Проза Володимира Лиса в сучасному українському літературному дискурсі [Електронний ресурс] URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6197/1/Boroditsa.pdf>
3. **Лис В.** *Соло для Соломії*. Харків: Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2013. 368 с.
4. **Переломова О. С.** (2010) Інтертекстуальність в українському художньому дискурсі: структурно-семантичний і стилістичний аспекти : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2010.
5. **Піддубна Н. В** (2019). Теорія теолінгвістики: феномен біблійності в

українській лінгвокультурі та омовлення релігійної картини світу (аналіз дискурсивної практики XIX ст.): монографія. Харків: Майдан.

6. **Перевозник Л.** Релігійний міф про Царицю Савську: зміст, соціальна та світоглядна сутність [Електронний ресурс] URL: <http://dspace.cuspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1123>

7. **Скаб М.** (2016). Вплив Біблії на українську мову: обшир, аспекти та основні проблеми їх вивчення. *Наук. вісн. Чернів. нац. ун-ту ім. Юрія Федьковича*, Вип. 772: Романо-слов'янський дискурс, 13-20.

8. *Словник української мови*. В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–980.

Кузьменко Альона Вікторівна
ХНПУ імені Г.С. Сковороди
 Наук. кер.: к. філол. н., доц. І.А. Павлова

СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ІНТЕРНЕТ-ВИДАННІ «ГОРДОН»

Експресивна лексика слугує джерелом збагачення не тільки повсякденного мовлення, але й засобів масової інформації. За допомогою експресивної лексики мовець демонструє власне ставлення до зображуваної дійсності, до описаних подій, людей. Експресивна лексика засобів масової інформації має потужний вплив на адресата мовлення, адже, по суті, мотивує його до роздумів над сприйнятим ним вербальним контентом, спонукає зробити власну оцінку описаному, беручи до уваги уже наявне ставлення, описане у публікації. Сучасні видання рясніють різноманітними експресивними лексичними засобами. Сьогодні практично зняті усі можливі табу на використання різних видів експресем, у тому числі із обценними, вульгарними конотаціями. Автори публікацій багатьох видань, особливо електронних, досить швидко вводять у загальний обіг різноаспектні експресивні засоби. Одним із таких видань є електронне інтернет-видання «Гордон».

Метою дослідження є визначення семантичних особливостей експресивної лексики у виданні «Гордон».

До проблем вивчення експресивної лексики зверталися Белецька А., Бойко Н., Голубінка Н., Жукова А., Ідзьо М., Калужинська Ю., Литвин О., Рождественська В., Чабаненко В. та інші дослідники. Їхні наукові розвідки становлять теоретичне підґрунтя нашого дослідження.

Під експресивною лексикою розуміють «слова, що мають у своєму значенні компонент оцінки, виражають почуття, позитивне чи негативне сприйняття дійсності» [2, с. 171–172]. Експресивна лексика може позначати певні емоції, поняття, у значенні яких є емоційно-оцінний компонент, що може бути позитивно або негативно конотованим. Експресивна лексика служить для інтенсивного вираження почуттів, емоцій, позитивних чи негативних оцінок, здатна викликати уявлення й асоціації [1, с. 92].

У межах нашого наукового пошуку під експресивною лексикою будемо розуміти слова, які використовуються для підкреслення виразності, надання особливої психологічно мотивованої піднесеності висловлюванням.

Експресивна лексика розглядається на семантичному (у межах відтінків значення лексем, їх конотацій), граматичному (у вживанні й творенні експресіонізмів), синтаксичному (епітети, порівняння, метафори, риторичні питання, емоційно-експресивні синтаксичні конструкції, перифрази) рівнях мови.

На сторінках електронного видання «Гордон» фіксуємо використання експресивів для відображення негативного й навіть іронічного ставлення до дійсності (*дондон, чеченізація, лігво «визволителів»*), надання висловлюванням вульгаризованого відтінку (*хотілка, могтілка, мракобісся, лягти під когось*), для нівеляції або ж суттєвого применшення змісту висловлюваного (*обнулити, капут*), для вираження зневажливого ставлення до певних подій чи людей (*Потануйло, гопник Путін, бидло, чортівня, наволоч*), для увиразнення висловлюваного (*кладовище дитячих образ і переживань, шматочок сонця у душі*), для підкреслення просторічності висловлювань, жаргонізації мовлення (*проскочити, відсидітися, перекрутити, донатити*).

Отож, семантичний потенціал експресивної лексики видання «Гордон» полягає у відображенні негативного, іронічного ставлення до дійсності, надання негативного, вульгаризованого відтінку, у наданні висловлюванням негативної конотації, нівеляції і суттєвому применшенні змісту висловлюваного, підкресленні жалюгідності зображуваного, вираженні зневажливого ставлення до певних подій чи людей.

Література

1. **Васютенко І. О.** Емоційно-експресивна лексика як засіб увиразнення в індивідуальній мовній картині Миколи Бажана. *Вісник Житомирського державного університету*. 2011. Вип. 58. Філологічні науки. С. 92-95.
2. Онлайн видання Гордон. URL: <https://gordonua.com/ukr/news.html> (дата звернення: 10.04.2023).
3. **Русанівський В. М.** Структура лексичної і граматичної семантики. К., 1988. 236 с.

Ломоносова Інна Тимурівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. С.О. Марцин

РИТОРИЧНІ ФІГУРИ У РОМАНІ РОКСОЛАНИ СЬОМОЇ «РЕФЛЕКС МЕДУЗИ»

Стилістичні фігури використовуються в художній літературі із найдавніших часів, вони додають більше експресивних відтінків у текст. Проблемою функціонування стилістичних фігур у текстах займалося багато українських науковців, серед них Ш. Балі, Н. Ференц, С. Шабат, В. Русанівський, А. Коваль.

У сучасному мовознавстві спостерігається підвищений інтерес до науки риторики, зокрема використання риторичних фігур у творах як сучасних, так і давніх письменників. Риторичні фігури – це фігури, пов'язані з відхиленням від комунікативно-логічних норм оформлення фрази, вони побудовані на словесних зворотах, які мають умовно-діалогічний характер. Серед

риторичних фігур виділяють звертання, запитання, ствердження, заперечення, оклики [3].

Метою нашого дослідження є аналіз риторичних фігур у тексті роману Роксолани Сьомої «Рефлекс медузи», зокрема розкрити емоційність та психологізм головних героїв крізь призму риторичних фігур.

Увесь роман пронизаний риторичними питаннями головного героя, у тексті часто вживаються такі питання як засіб відтворення діалогу з уявним співрозмовником, що створює ілюзію спілкування [1], наприклад: *Хочеш знати, як я до цього докотився? То слухай.* (7); *А, може, то вже в такому юному віці виявлялась ота славнозвісна жіноча непостійність? Як гадаєш?* (68); *Прикинь, м'яч іде точно на мене, я замахуюся, в пасі ковзаюся і тупо падаю! Ну не запахло?* (75); *Що тобі відомо про обіг справедливості у всесвіті?;* (162); *Я думав як бути? Як розрулити ситуацію? А що, як Настя вибере Серого, а не мене?* (62).

Серед засобів вираження за допомогою риторичних питань ми можемо виділити **подив**: *От спитай, якого хера ми не заплатили? Хе-зе!* (119) ; *Невже Марині подобалося бути боксерською грушею? Я взагалі не міг зрозуміти, що може спонукати людину добровільно стати жертвою?* (161); *Хто б міг подумати, що знайомства зароджуються повітряним шляхом?* (205) ; **журби, смутку** : *У твоєму житті бували такі гівняні дні, які хотілося забути раз і назавжди?;* **обурення, гніву**: *Я не розумів, як можна жити пережитками есересера, коли сучасний світ дає стільки можливостей? Чому все обов'язково має бути по порядку й за планом і так, як у всіх?* (193); *Бляха, ну хіба вони не зашорені, ті наші батьки? Совок совком!* (234); **іронії** : – *Ну, і ким накажеш бути?* – зіронізував я (234); – *Ні, ну нормально? Я маю вибачатися за вчинки інших* (237).

Велика кількість риторичних окликів простежується в тексті, які так само створюють експресивний ефект, зокрема, **відчаю** : *Це ж протиприродньо!* (169); *Яке все-таки гівняне людське життя! Перемагає той, хто сильніший...*(190); **злості, роздратованості** : – *Та ти –*

безвідповідальна, егоїстична свиня!(228); – *Ненавиджу! Тебе ненавиджу! Всіх ненавиджу!* (229); – *Та пішов ти!* (134); – *Добре, я все зрозумів. Відчепися вже!* – *фиркнув роздратовано* (194); *Краще б врізав мені чи принаймні поговорив, а то – повний ігнор!* (61); **радісного подиву**: *Блін, вона погодилася [зустрітися], навіть не спитавши мого імені! Я не вірив власним вухам!* (215); – *Старий, ну ти даєш! Кадриш дєвок з першого дня!* (215)

Є також і риторичні звертання до Бога, але переважна більшість стосується читача для підсилення зацікавленості: *Ну, ти розумієш, про що я...*(150); *Ну, що тобі сказати, всяка дурня і бридота чіпляється до дітей дуже швидко* (123); *Тоді втрутилася нечиста сила. Та не смійся ти! Правда!* (128); *Скажи, ну хто не купиться на таку халяву? От і я...* (121); – *Господи, хай би вони ніколи не сходили з того місця, хай би врешті поцілувалися...»* - *гаряче просив я.* (38).

У творі Р. Сьома дуже часто використовує риторичні фігури, вплітаючи їх у сюжет та думки головного героя. Завдяки цьому виду стилістичних фігур значно виразніше передано стан та емоції головного героя. Окрім того, у тексті риторичні питання та звертання мають додаткове значення ілюзії спілкування з читачем, що дозволяє легко читати роман, неначе ведучи розмову зі старим знайомим та викликає співчуття, бо розумієш, що герой самотній, шукає друга або ж підтримки. Тому саме такі стилістичні фігури наштовхують нас на думку про характеристику головного персонажа, вимальовуючи його психологічний портрет, дозволяє читачеві краще зрозуміти його.

Література

1. **Мелкумова Т. В.** Виразальні можливості риторичних запитань у писемному інформаційному мовленні. *Філологічні студії*. 2009. Вип. 3. С. 107-112.
2. **Сьома Р.** Рефлекс медузи . Чернівці : Видавництво 21, 2021. 272 с.
3. **Ференц Н. С.** Основи літературознавства. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/34532-836-ritorichn-fguri.html>

*Макарова Єлизавета Валеріївна
Харків, ХНУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н, доц. О.В. Ткач*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сьогодні у навчальному процесі пріоритетними є комунікативний та компетентнісний підходи. Основною метою навчання української мови є формування комунікативної компетентності. Під комунікативною компетентністю розуміємо не тільки теоретичні знання, але й навички та вільне володіння українською мовою. Як відомо, комунікативний підхід до навчання забезпечує формування комунікативних умінь і навичок особистості в умовах ситуації спілкування. Питанню комунікативної компетентності приділяли увагу М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, М. Пентилюк та ін.

Ефективним шляхом формування комунікативної компетентності учня з української мови є оволодіння й синтаксичними засобами мови задля реалізації власної комунікативної мети з неодмінною умовою впливу на адресата.

У ХХІ столітті, на жаль, знизився рівень засвоєння учнями синтаксису української мови. Розглядаючи це питання, варто звернутися до проблеми вивчення синтаксису і формування граматичних навичок на середньому етапі в закладах загальної та середньої освіти. Вважаємо, що процес ознайомлення із синтаксичним матеріалом залежить від таких факторів: особистість учителя української мови – носія зразкового, еталонного, грамотного, а також впливового й результативного мовлення; позиція, якої дотримується вчитель, що викладає синтаксис; власне синтаксичний матеріал; бажання учнів сприймати поданий матеріал.

Пропонуємо для формування в учнів комунікативної компетентності на основі синтаксису залучати текстовий матеріал різного жанрового й стилістичного оформлення. Вважаємо, що осмислення тексту як мовленнєвого

виразу, формування вмінь і навичок точно, доречно, виразно висловлювати свої думки з дотриманням правил побудови висловлювань, переконувати співрозмовників у правильності своїх міркувань, перехід на перший план розвитку вмінь і навичок мовленнєвої діяльності поряд з роботою над лінгвістичною теорією є ефективним для формування в учнів комунікативної компетентності. Вивчення мови з урахуванням текстоцентричного підходу стало предметом дослідження таких лінгводидактів, як О. Горошкіна, С. Караман, Т. Окуневич, М. Пентилюк, Т. Симоненко та ін.

Погоджуємося з думкою С. Марцин про те, що опанування учнями синтаксичних відомостей у 8–9 класах дає змогу формувати вміння й навички вживання різноманітних синтаксичних конструкцій у власному мовленні, ураховуючи їх виражальні можливості. Науковець слушно наголошує: «Учні повинні оволодіти засобами експресивного й емоційного, книжного й розмовного синтаксису й навчитися вдало використовувати синтаксичні засоби в контексті» [2: 93].

У системі навчання синтаксичного матеріалу необхідно врахувати причини виникнення труднощів оволодіння синтаксисом; для кращого засвоєння матеріалу необхідно обирати різні види вправ, щоб не втратити увагу та зацікавленість учня. Це вправи без ніяких ознак комунікативності (наприклад: побудувати складнопідрядне речення за зразком), вправи, які імітують комунікацію (наприклад: відповісти на питання, використовуючи складнопідрядне речення з підрядним умови), вправи, які належать до природної комунікації (наприклад: прочитати й прокоментувати текст: з якою метою автор використовує порівняльні звороти).

Формуванню в учнів комунікативної компетентності сприяє навчання української мови, зокрема синтаксису, за умов інтерактивного навчання. О. Пометун та Л. Пироженко справедливо визначають інтерактивну технологію навчання як таку організацію навчального процесу, за якої неможлива неучасть учня у колективному, взаємодоповнювальному, заснованому на взаємодії всіх його учасників процесі навчального пізнання:

або кожен учень має конкретне завдання, за яке він повинен публічно прозвітувати, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою та перед усім класом завдання [5: 23–24]. Наприклад, ефективним методом варто назвати інтерактивну гру, якщо її зміст – це програмовий синтаксичний матеріал; вона застосовується у різноманітних формах; узгоджується з іншими дидактичними засобами; вона викликає приємні емоції і спонукає учнів працювати.

Ефективним прийомом практичного оволодіння синтаксичними явищами є «креативна граматики»: учні самі виводять деякі синтаксичні правила з тих прикладів, які наводить їм учитель. Високий рівень мотивації, коли учень є суб'єктом навчання, сприяє ефективному опануванню синтаксичного матеріалу.

Таким чином, важливою умовою формування комунікативної компетентності учнів під час вивчення синтаксису української мови є інтерактивні методи навчання, які сприяють підвищенню ефективності навчання, забезпечуючи умови, необхідні для організації комунікативної діяльності учня українською мовою у процесі навчання. Зокрема інтерактивна гра є ваговою частиною комунікативного підходу до вивчення синтаксису української мови.

Література

1. **Когут О. І.** Інноваційні технології навчання української мови і літератури. Тернопіль.: «Астон», 2005. С. 117–120.
2. **Марцин С. О.** Текстоцентричний підхід у вивченні української мови під час підготовки до ЗНО. 10–11 кл. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2019. № 19–21. С. 89–94.
3. **Новосьолова В.** Вивчення синтаксису у 8-9 класах на засадах комунікативно – діяльнісного підходу. URL: <file:///E:/Desktop/Новосьолова.pdf>
4. **Пентиліук М. І.** Теоретичні орієнтири сучасної української лінгводидактики. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики*. Збірник статей. К.: Ленвіт, 2011. С. 6–25.
5. **Пометун О. І.,** Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К.: «А.С.К.», 2005. 192 с.

Маркелова Аліна Русланівна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доц. Т.В. Веретюк

ДО ПИТАННЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю більш детально дослідити появу інтертекстуальності як методу, бо запозичення є явищем прадавнім. З'являється потреба вивчення наукових текстів, що матимуть додатковий погляд на дослідження цього поняття. Як правило, будь-яка нова теорія покладена на засадах попередніх вивчень концепцій та ідей, що можуть стати першопочатком до нових недосліджених теорій. Детальне вивчення зумовлене лінгвістичними студіями, що ставлять собі за мету проаналізувати внутрішні та зовнішні зв'язки наукових текстів у сукупності з засобами їх реалізації.

Завдяки дослідженням теоретиків ХХ століття сформувався дискурс про інтертекстуальний підхід, а саме основу поклали праці Ж. Дерріда, Ю. Крістевої, М. Фуко, Р. Барта, Ж. Женетта та інших. Дослідивши інтертекстуальність як метод, прийшли до висновку, що його теоретичні засади обґрунтовуються на відкритому тексті, що пов'язаний з іншими на основі цитат, ремінісценцій та алюзій та розумінні художнього твору.[1: 218]

Зазвичай говорячи про інтертекст та інтертекстуальність користуються дефініцією, що запропонував Ролан Барт, він стверджував, що кожен текст у певній мірі можна вважати інтертекстом, бо у кожному з них присутні інші тексти у більш чи менш упізнаних формах та на різних рівнях.

Коло досліджень інтертекстуальності як методу не залишили байдужими й українських літературознавців, рецепція поповнилася їх працями стосовно цього питання. За означенням Л.Сокол,

"інтертекстуальність – це присутність у письмовому тексті великої кількості раніше створених текстів, які можуть існувати й поза волею автора" . [6:79]

Метою є дослідити питання інтертекстуальності в українському літературознавстві; вивчити механізм реалізації міжтекстових зв'язків у літературних текстах.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. ознайомитися з історією і теорією інтертекстуального аналізу;
2. навчитися використовувати стратегії для інтерпретації українських художніх текстів;
3. дослідити питання інтертекстуальності на основі спадщини українських авторів.

Найпершою у науковий обіг поняття "інтертекстуальності" пропонує Юлія Крістева. Вона пропонує інтертекстуальність у вигляді зони перехрещення гетерогенної маси текстів разом з предметом семіотичних пошуків, що цілком можуть скласти індивідуальність людини; «літературне слово» – це місце схрещування текстових площин, діалог різних видів письма – самого письменника, адресата (чи персонажа) і, насамкінець, письма, що утворене сьогодишнім чи попереднім культурним контекстом [1:286].

Інтертекстуальність вбачають так само як однією з рис постмодернізму. На сучасному тлі автори мають розуміння про те, що все вже написано, але все-таки ми маємо великий простір для творчості, саме таким принципом письменники та поети користуються спираючись на спадщину попередників. Одним з таких творців є Юрій Андрухович, що у своїх текстах використовує бурлеск та нецензурну лексику, з метою привернення уваги читача, бо він розуміє важливість зацікавлення з перших рядків для подальшого ознайомлення з твором [3: 392]. Ці ефекти виявились гарними стимулюючими факторами перевіреними не одним митцем, багатьом імponує використання "живої" мови у художніх текстах, таким чином читач починає сприймати автора як звичайну людину, на цьому тлі творчість стає більш цікавою та зрозумілою. Задля прикладу такого ефекту можна прокласти паралель між

«Московіадою» та «Енеїдою». У романі «Московіада» Андрухович використовує сцени з «Енеїди». Скрізний зв'язок помітний у час появи духів померлих(померлі у залі урядового метро; розмова з хлопцем, який впав з сьомого поверху;), до нашої уваги представлено роман жахів.[4: 129] Наявний у творі й мотив: він наче вдруге народжуються,коли вбиває покійників, що були уособленням імперії.

В українському літературознавстві спробу узальнити зміст дискурсу інтертекстуальності бере Дмитро Кузьменко, починаючи є того, що це поняття характерне усім видам мистецтва, незалежно від епохи [7:349]. «Кожен текст є інтертекстом; інші тексти присутні на різних рівнях у більш чи менш помітних формах: тексти попередньої культури і тексти оточуючої культури. Кожен текст являє собою нову тканину, зіткану зі старих цитат. Уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом і т.д. — усі вони поглинені текстом і змішані у ньому, оскільки завжди до тексту і навколо нього існує мова» [6: 78].

Певний час про присутності чужих текстів у своїх автор повідомляв дослівно виділивши цитати, що запозичив. Як правило для того, щоб вказати на чужий текст обирали курсив чи інший шрифт (Т. Шевченко, Л. Українка), могли використати такі слова як: «на думку»,«як сказав» та інші.[5: 5]

Міжтекстові співвідношення виразні у літературних творах сучасного письменника Валерія Шевчука. Для назви свого роману „Юнаки з вогненної печі”, він обирає натяк на біблійну легенду, три юнаки, що не захотіли поклонитися ідолу, через що царь Навуходоносор засуджує їх до спалення у вавилонській печі, та Бог не дав їм згоріти (книга пророка Даниїла, III)[2: 61].

Література

1. **Ачкан Л.** Проблеми інтертекстуальності в літературознавстві: теоретичний аспект Електронний ресурс / Л. С. Ачкан. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer29/1070.pdf>.
2. **Бєляєва Н.** Історична проза Валерія Шевчука в інтертекстуальному аспекті // Слово і час. – 2001. – № 4. –

- С. 58-64 3. «Бу-Ба-Бу» (Юрій Андрухович, Олександр Ірванець, Віктор Неборак): Вибрані твори: Поезія, проза, есеїстика / Авторський проект, упоряд., бібліограф. відомості та прим. Василя Габора. Львів : ЛА «Піраміда», 2007. С. 392 4. **Вергілій**. Енеїда, ч. VI. [Електронний ресурс]. – latindiscussion.com. Режим доступу: <http://latindiscussion.com/forum/viewtopic.php?f=5&t=751> #p547.
5. **Криса Б.** Інтертекстуальність у вимірах українського бароко // Вісник Львівського університету: Серія філологічна. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. – Вип. 30. – С. 3-6.
6. **Сокол Л.** Гіпертекст і постмодерністський роман // Слово і час. – 2002. – № 11. – С. 76-80 7. **Шаповал М.** Система координат : типологія міжатекстової взаємодії та маркери інтертекстуальності / Мар'яна Шаповал // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів : Вид-во Львівськ. ун-ту, 2008. – Вип. 44. – Ч.1. – С. 134-140.

Мануйлова Дарія Анатоліївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І.А. Павлова

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТЬ ЛЮБОВІ І НЕНАВИСТІ В СУЧАСНІЙ ПОЕЗІЇ

Однією з найбільш важливих проблем сучасної української літератури та культури є відображення понять любові та ненависті в поезії. Актуальність цієї теми зумовлена збройним конфліктом на Україні, який, залишаючись напруженим, спонукає поетів висловити глибокі почуття, які він викликає: любов до Батьківщини та солідарність зі співгромадянами, ненависть до ворога та скорботу через понесені втрати. Ці почуття, думки та переживання автори яскраво передають у своїх поетичних творах.

Сучасна українська поезія намагається передати складні почуття, які виникають в зоні бойових дій. Ця проблема має важливий науковий та практичний зв'язок з вивченням людських емоцій та їх впливом на

психологічний стан людини під час воєнних конфліктів. Метою розвідки є дослідження творів сучасних українських поетів та виявлення способів вербалізації любові та ненависті у контексті збройного конфлікту України, а також висвітлення основних засобів, якими послуговуються автори для вираження цих почуттів.

Поезія найшвидше реагує на зміни й події в суспільстві, тому не випадково з'являються нові твори, які написані як відомими, так і новими, ще невідомими, авторами.

Матеріалом дослідження слугували поетичні тексти, розміщені в мережі інтернет, на сайті Поезія вільних. <https://warpoetry.mkip.gov.ua/>, де опубліковані твори сучасних українських поетів, таких як Сергій Жадан, Юрій Андрухович, Тетяна Строкач, Сергій Рубан, Юлія Олефір та багатьох інших. У поетичних творах вони послуговуються широким спектром лексичних одиниць, які яскраво демонструють почуття та емоції, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, а також художніх засобів (використання алегорій, метафор, порівнянь, антитез).

Тема любові та ненависті є важливою для багатьох поетів у світі. Вона дозволяє передати емоції та почуття, інколи навіть більш точно, ніж прості слова. Сьогодні українська поезія не є винятком. Вона насичена творами, що передають як любов, так і ненависть, що впливають на твір і формують тон, настрій та зміст поезії.

Дослідження цієї теми проводилося досить довго багатьма вченими, літературознавцями й мовознавцями. Однак сьогодні науковці звертають увагу на те, як ці поняття любові і ненависті можуть бути пов'язані з соціальною та політичною ситуацією в країні, історичними подіями та трагедіями.

Однією з дослідниць, яка висвітлювала ці питання, є О. Камінчук. Вона розглядає тенденції використання слів, образів та символів, що відображають почуття любові та ненависті у контексті суспільно-історичних подій. Зокрема, О. Камінчук зазначає, що в українській поезії відбувається зміна у способах

вербалізації цих почуттів. Якщо до ХХ століття вони відображалися переважно в романтичних образах та символах, то в другій половині століття, у ХХІ столітті, вони набувають більш конкретної форми й пов'язані зі складними суспільно-політичними реаліями [7].

Лариса Кравець – ще одна дослідниця, яка розглядала поняття «любов» та «ненависть» в українському культурному контексті. У своїй роботі вона звертає увагу на те, що ці емоції є одними з найбільш важливих та поширених у світі. Дослідниця зазначає, що ці теми знаходять своє відображення в українській літературі та поезії різних історичних періодів, а їх вербалізація в літературних творах є джерелом для дослідження культурного та емоційного життя українського народу. Л. Кравець також звертає увагу на те, що «любов» та «ненависть» можуть мати різні відтінки та виявлятися у різних формах, залежно від культурних та історичних умов. Вона наводить приклади поезій та прозових творів, де ці поняття представлені як високі почуття, що сприяють гармонії та розвитку особистості, а також як низькі, деструктивні почуття, що завдають шкоди як окремій особі, так і суспільству в цілому [8].

Любов є одним з найбільш універсальних та складних емоційних станів людини. Вона може бути предметом досліджень у різних науках, таких як психологія, філософія, літературознавство, соціологія та інші.

У літературі любов вербалізується різними способами. Наприклад, Сергій Жадан у своєму вірші «І варто пам'ятати, що ось ці голоси» за допомогою дієслів створює образ майбутнього, звертає увагу на те, що пам'ять про війну завжди буде з нами та стане перешкодою у вираженні своїх думок, але водночас вона буде їх натхненням:

«Але далі буде музика і далі буде література.

Писатимуть її ті, хто вцілів. І читати буду ті, хто вцілів.

Ті, хто отримає можливість любити. Чи не любити» [3].

Автор також використовує нестандартну синтаксичну конструкцію, яка допомагає передати особисту думку та відчуття: «Але в найпечальніші дні /

кружляй наді мною - / птахо довіри». Також наявна звукова символіка, яка створює атмосферу невизначеності та туманності.

Яскравим прикладом може слугувати вірш Сергія Жадана «І щось обов'язково дається взамін, коли відбирається так багато», який написаний у стилі «поезії протесту» та передає біль та розчарування, які пережили люди внаслідок військового конфлікту. У вірші використовується багато художніх засобів, які передають його емоційний зміст. Метафори, порівняння у вірші виражені лексемами «біль», «надія», «сенса». Засобом вираження антитези у цьому поетичному тексті є антонімічні поняття «світло і темрява», «майбутнє і минуле». Паралелізми виражені повторенням структури речень, наприклад «Біль і надія... Біль і надія...». Образність вірша передають різні стилістичні фігури та дієслівні граматичні форми, які підсилюють емоційний зміст твору:

«Біль і надія повертають тобі втрачене відчуття цього світу.

Роблять живим згусток твого єства, надають йому сенсу.

Біль і надія, на які ти ніяк не очікував,

про які не говорилося за родинним столом» [4].

Любов в українській поезії є одним з основних елементів формування української ідентичності та культурної спадщини. Сучасна поезія розглядає різні аспекти концепту любові, наприклад любов до Батьківщини, до рідної мови, до природи, до близьких людей.

З іншого боку, ненависть є протилежним комплексним почуттям, яке вербалізується лексемами, що мають негативне забарвлення, такі як «ворог», «жорстокість», «ненависть», «смерть», «біль», «зло», «темрява», «війна» тощо. Вони можуть бути виражені різними частинами мови, наприклад, іменниками, дієсловами, прикметниками, прислівниками, а також у формі метафор та образів, пов'язаних зі звуками, запахами та смаками.

Сучасна українська поезія активно використовує образ ненависті, що пов'язаний з війною та російською агресією до України, відображаючи її не тільки як почуття, а й як моральне ставлення до конкретних подій та явищ. Вона може бути основною темою вірша, а також важливою складовою

деталлю, що доповнює загальну картину. У деяких поезіях ненависть відображається як деструктивне почуття, що веде до руйнування і знищення, а в інших — як щось, що може бути джерелом внутрішньої сили та мотивації для боротьби за свої ідеали й переконання.

На сайті «Воєнної поезії» (<https://warpoetry.mkp.gov.ua/>) можна знайти велику кількість поетичних творів про війну на Україні [9]. В одному з віршів, «Мені одинадцять, і я вже дорослий» Ксенії Бондаренко, використовується ряд лексем та образів, які відображають ненависть до війни та її наслідків. Лексема «війна» поєднується зі словом «відьма», що робить образ ще більш жахливим та темним. Образ «відьми» у поєднанні з «косами» та «пітьмою» створює враження загрозливості, руйнування та смерті. У вірші також наявна персоніфікації «війна розпатлала коси», «війна круками насипала в небо пітьму», виражені дієсловами, які змальовують образ війни як страшного створіння, яке несе з собою не тільки руйнування, але й пітьму й безнадію:

«Що відьма-війна розпатлала коси

Й круками насипала в небо пітьму» [9].

Вербалізацію ненависті яскраво демонструють поетичні тексти, у яких описано знущання та насильство з боку російських окупантів. У поезії «Буча» Леся Семенюк вживає дієслівну лексему «кричати», а також дієслова «сивію», «німію», які відображають емоційний стан поетеси та її бажання висловити свій гнів і неспокій щодо насильства з боку російських окупантів:

«Я хочу кричати... ви бачили Бучу?

Від болю ламає, в душі стільки дір...» [1].

Ця поезія яскраво демонструє усю ненависть, гнів, огиду, що вербалізовано лексемами «виродки сучі», «кати», «бісова свита», «нечисть ворожа», «раби», «убивці», які підсилюють прикметникові епітети.

Художні ефекти досягаються завдяки використанню особливих лексем та синтаксем. Наприклад, антитези, яка підкреслює конфлікт, що виник у країні, за допомогою протиставлення синонімів «бідна», «корумпована», «розділена», «зламана» з антонімічним прикметником «найкраща». Це

створює враження перевороту, зміни напрямку в розвитку ситуації, що сприймається як щось незвичне й несподіване.

«Бідна. Корумпована. Розділена. Зламана.

Нині 198 день як вона виявляється не така...Найкраща» (Юрій Андрухович)

Антитеза є одним із мовних засобів вираження понять любові і ненависті, яку трактують як стилістичну фігуру, побудовану на протиставленні протилежних явищ, понять, думок, почуттів і под. з метою підкреслення виразності. Антитеза найяскравіше демонструє контраст між цими двома поняття, дає можливість авторові передати усі почуття й переживання, висловити емоції. Так поезія Юлії Олефір «Ох, ці осінні зливи» побудована на антитезі, в основі якої лежать антоніми, що представлені однією частиною мови — прикметником, що підсилює протиставлення (щасливі — нещасні, багаті — убогі, могутні — нікчемні, світлі — темні), а також виражені різними частинами мови — прикметником та іменником (вільні — в полоні): *«Ох, ці осінні зливи / Зараз такі невчасні... / Ми все одно щасливі! / Ви все одно нещасні. / Гріємося багаттям, / Миємо в мисці ноги. / Ми все одно багаті! / Ви все одно убогі. / Де б зарядить мобільний? / Де би зігрить долоні? / Та все одно ми вільні! / Ви у брехні в полоні. / Світле у нас майбутнє, / Хоч зараз ночі й темні, / Ми все одно могутні. / Ви все одно нікчемні.*

Збройний конфлікт на Україні відображається в поезії не лише в тематиці, але й у використанні мовних та художніх засобів. Багато поетів та поетес використовують специфічну лексику, що пов'язана зі збройним конфліктом та війною, що дозволяє передати настрій та атмосферу: «окупація», «агресія», «бойовики», «бої», «артилерія», «міни», «траншеї», «барикади», «окупанти», «сепаратисти», «терористи», «нелюди», «орки», «вибухи», «снаряди», «катапультивання», «обстріли», «відкриття вогню», «військова техніка», «бронетехніка», «розтягування» й подібні. Також у поезії

можна побачити використання різноманітних художніх та мовних засобів, що зображають становище України, емоції, які переживають люди під час війни.

Аналіз поетичних текстів дозволяє говорити про те, що у творах сучасних українських поетів вербалізація почуттів любові та ненависті відбувається за допомогою широкого спектру мовних засобів. Дібрана лексика відображає почуття та емоції, риторичні питання та емоційні окличні речення допомагають авторам підкреслити інтенсивність емоцій та передати свій задум.

Можна стверджувати, що дослідження сучасної літератури з питань вербалізації почуттів любові та ненависті має великий потенціал для розвитку міждисциплінарних підходів. Подальші дослідження можуть спрямовуватися на вивчення різних аспектів літературного твору: мовної структури, стилістичних засобів, впливу інших соціальних, політичних та культурних факторів на творчість сучасних поетів.

Література

1. Вірші про війну. Мала Сторінка. URL: <https://mala.storinka.org/вірші-про-війну.html> (дата звернення: 05.04.2023).
2. Дивіться, митець! Look, that is the artist!. Літературна зустріч з Юрієм Андруховичем в Харкові, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7QzYZ47NZsY> (дата звернення: 05.04.2023).
3. **Жадан С.** І варто пам'ятати, що. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/serhiy.zhadan/posts/pfbid0kQ79CmhTZRT9c7WaWaW2SEjRqBCfTiqR75CixtmXE4au1G7tWADrk9yEXwf5J7vol> (дата звернення: 27.04.2023).
4. **Жадан С.** І щось обов'язково дається взамін. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/serhiy.zhadan/posts/pfbid0oGAk254vtzXNkPpqCn7NAka8RoGtZi8f4Z6pCt152aLwQxULEB8MdJgiR2PoQJMRl> (дата звернення: 05.04.2023).
5. **Жадан С.** Може саме тепер і варто почати. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/serhiy.zhadan/posts/pfbid02Cr8jbTEopGi7dR4vw7PYj8XN6Y3ovZnmxmZHyUuEMnyxn1gHzkfFJYp9LH4b6rz8l> (дата звернення: 05.04.2023).
6. **Жадан С.** Я дуже люблю жінку. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/serhiy.zhadan/posts/pfbid026VnAhy9cFd2LC1ypm24>

Сербо6N3pzHATNk4SirAfwvHakqhLeMgWGdtZYkAjgm7l (дата звернення: 05.04.2023). 7. **Камінчук О.** Семантика концепту любові в українській поезії кінця XIX початку XX ст.: світоглядно-оцінний аспект. Слово і час. 2013. № 4. С. 102–107. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/146134> (дата звернення: 05.04.2023). 8. **Кравець Л.** Метафорична репрезентація національної культури в українській поезії XX ст. Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. 2006. Вип. 8. С. 371–377. 9. М-во культури та інформ. політики України. Поезія вільних. <https://warpoetry.mkip.gov.ua/>. URL: <https://warpoetry.mkip.gov.ua/> (дата звернення: 05.04.2023). 10. **Мороз Н. М.** Концепти «любов/love» та «ненависть/hate» в культурно-емоційному аспекті. Implementation of scientific foundations in practice : Abstracts of X International Scientific and Practical Conference, м. Turin, 19–21 квіт. 2021 р. 2021. С. 111–113. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2021/04/X-Conference-Implementation-of-scientific-foundations-in-practice-1.pdf> (дата звернення: 05.04.2023).

Маякова Наталія Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. С.О. Марцин

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЕКОЛОГІЧНА ГРАМОТНІСТЬ І ЗДОРОВЕ ЖИТТЯ МЕТОДОМ ВПРАВ В УЧНІВ 5 КЛАСУ НУШ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Концепція Нової української школи пропонує 10 ключових компетентностей, які повинні бути сформовані в учнях протягом навчання в школі. Однією з них є компетентність, яка називається екологічна грамотність і здорове життя. Результатом формування цієї компетентності є вміння «розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя» [2].

За останні роки науковці-лінгводидакти зробили багато з впровадження компетентнісного підходу на уроках української мови (Варнавська І., Вашуленко М., Горошкіна О., Климова К., Коваленко Н., Кучерук О., Нищета В., Остапенко Н., Пентилюк М., Шелехова Г. та ін.), однак досі залишається багато ще не з'ясованих питань і не впроваджених у практику механізмів, зокрема не описані можливості впровадження ключових компетентностей на уроках української мови.

Завдання дослідження розглянути, як саме поєднати формування компетентності екологічна грамотність і здорове життя методом вправ на уроках української мови.

На сьогодні існує дві модельних програми для учнів 5–6 класів НУШ: «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.) та «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д.). Для нашого дослідження ми використали програму авторів Голуб Н.Б., Горошкіної О.М. [3].

Щоб на уроках української мови формувати в учнів компетентність екологічна грамотність і здорове життя доцільним видається пов'язати вправи з вивчення української мови з темами, які є в програмі для 5 класу з курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)» авторів Гущиної Н.І., Василяшко І.П. [3].

Наприклад, тему «Лексикологія», яка передбачає повторення вивченого в молодших класах і розширення лексичного запасу п'ятикласників, можна поєднати з темами з предмету «Здоров'я, безпека та добробут», де 1 розділ присвячено темі «Вчусь вчитися», а серед видів навчальної діяльності є розробка пам'ятки або правил поведінки в Інтернеті, користування допоміжними цифровими засобами для навчання. Пропонуємо поєднати ці теми під час розгляду на уроках власне української та запозиченої лексики, а також роботи зі словниками.

Вправа. Прочитайте текст.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ІНТЕРНЕТУ

Кожен з вас користується Інтернетом, більшість зареєстровані в соціальних мережах Facebook, YouTube, Messenger, WeChat, Instagram, Tik Tok, Twitter, Viber, Pinterest, Telegram. Поміркуйте, які є переваги використання соціальних мереж, а які недоліки.

- Виберіть відповіді з ключа й упишіть у таблицю. Якщо будуть слова, значення яких вам невідомі, з'ясуйте за допомогою Інтернету.

Ключ: отримання інформації, можливість навчатися, кібербулінг, спілкування, ігри, покупка квитків, загрози конфіденційності, спам, доставка їжі, інтернет-залежність, комп'ютерні віруси, можливість працювати, тролінг, оплата комунальних послуг зменшення фізичних навантажень, кліпове мислення, відвідування онлайн-музеїв.

Недоліки користування Інтернетом. Переваги користування Інтернетом.

Запропонована вправа допоможе п'ятикласникам не тільки поповнити лексичний запас слів, а й сформуванню навички поводження учнів на просторах Інтернету. Також за допомогою цієї вправи можна розвивати й комунікативну компетентність, наприклад, обговорити проблеми, з якими стикаються учні, коли використовують соціальні мережі.

Формування основних компетентностей НУШ вимагає нового підходу до викладання предметів різних циклів. Так на уроках української мови якнайкраще можна розвивати будь-яку компетентність, адже мова і мовлення нерозривно пов'язані з нашим життям. Поєднавши на уроці формування декількох компетентностей, наприклад, лексичної та екологічна грамотність і здорове життя, учитель може зробити урок не тільки інформативним, а й цікавим.

У перспективі нашого дослідження розглянути формування інших ключових компетентностей НУШ на уроках української мови.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska->

shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti 2. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> 3. Модельні навчальні програми для 5–9 класів НУШ URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

*Олійник Катерина Володимирівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.С. Лук'янова*

ВОЄННА ПРОЗА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: РОМАН «ДОЦЯ» ТАМАРИ ГОРІХА ЗЕРНЯ

Актуальність дослідження. Характерною рисою сучасного літературного розвитку є його своєрідна складність і багатовимірність, у ньому чітко простежуються два різноспрямовані вектори, перший з яких – елітарна, експериментальна, а другий – масова, «формульна» література. На відміну від західних країн, масова література на пострадянському просторі з'явилася відносно недавно.

Метою статті є узагальнення та систематизація відомостей про сучасну воєнну літературу на прикладі роману Тамари Горіха Зерня «Доця».

Письменники, що прийшли після радянських літераторів і дисидентів, значною мірою продовжували справу, яку не судилося логічно завершити поколінням «розстріляного оновлення». Свідомо чи несвідомо, як ці великі попередники, вони мусили повернутися до гасла «Геть від Москви», намагатися вписати українську культуру в європейський контекст, знову зробити нашу літературу урбаністичною, знищити кордони умовностей – «геть ганьбу!», коли говорили про стать і тілесність, щоб позбутися колоніальної неповноцінності.

Воєнна проза є одним із напрямів розвитку сучасної української літератури. Покоління сучасних професійних письменників, висвітлюючи події російсько-української війни, створили нове покоління з новими книгами, написаними переважно в окопах, госпіталях і наметах. Як показує історія літератури, війна – це не лише біль, жах, руйнування та смерть, а ще й потужний каталізатор для розвитку цієї літератури.

Викладачка літератури, дослідниця воєнної літератури Марина Рябченко в лекції «Воєнна проза в сучасній українській літературі» зазначає: «Враховуючи те, що протягом ХХ століття українці окрім національно-визвольної боротьби змушені були також воювати в складі різних армій, вільно або невільно представляючи антитетичні ідеологічні інтереси того війська, до якого вони належали, історія й географія нашої воєнної прози досить об'ємна. Сьогоднішня російсько-українська війна не є винятком. Воєнна проза в сучасній українській літературі зазнала справжнього буму: протягом останніх років вийшла друком досить велика кількість різноманітних видань про події на Сході країни» [4].

Нині воєнні події на сході України знайшли своє художнє втілення в багатьох художніх, літературних та документальних текстах. Наприклад, «Маріупольський процес» Галини Вдовиченко, «Інтернат» Сергія Жадана, «Укри» Богдана Жолдака, «Аеропорт» Сергія Лойка, «Довгі часи» Володимира Рафєєнка, «Доця» Тамари Горіха Зерня, «Чорне сонце» Василя Шкляра та багато інших.

Війна – вічна тема в літературі. Твори цієї тематики допомагають не просто згадати всі історичні події, які були, але й навчитися цінувати мирний час, своє життя та рідних. Деякі з нас зараз навіть не усвідомлюють, що також живуть в історичний час, що ми є свідками неймовірно важливого періоду. У романі Тамари Горіха Зерня «Доця» зображено багато таких болісних моментів, але крізь них можна побачити авантюрний дух.

Роман «Доця» швидко став найбільш обговорюваною книгою про війну на Донбасі, отримавши популярні рецензії, а через кілька місяців після виходу

вийшов додатковий тираж. Це дебютний роман Тамари Горіха Зерня (справжнє прізвище – Дуда), військової доброволиці, яка понад двадцять років працювала перекладачем економічних текстів і, як вона каже в інтерв'ю, не мала жодних амбіцій як автор. У передмові «Від автора» читаємо, що Доця є «документальним твором настільки, наскільки це можливо для художнього твору. Кожен діалог чи епізод відбувся у реальному житті, хай навіть не в тому місці і не в той час» [1; 2]. Оксана Забужко розглядає роман Тамари Горіха Зерня як вияв західного жанру «faction», у якому поєднуються художня й документальна основи, й зазначає, що цьому жанрові «належатиме мейнстрим у добу наростаючої інформаційної перенасиченості — коли не треба, ради Бога, не треба нам нічого більше вигадувати й додавати до реальності, аби зробити її захопливішою, а дайте хоч якось упоратися з тою, що є...» [2].

Головна героїня будує в Донецьку успішний бізнес – робить неймовірно гарні вітражі. Але життя змінюється у 2014 році, коли всі плани виявляються такими ж крихкими та розлітаються на дрібненькі скельця. Дівчина разом зі своїми друзями організовує неофіційний волонтерський загін, та усіма можливими способами вони допомагають хлопцям на передовій. Цей роман просто вивертає назовні всі ті реалії війни, про які зовсім не хотілося б розмовляти, а навпаки – забути як страшний сон.

Беручи до рук цю книгу, ніяк не можна передбачити, що вона про війну, про Людину на війні, яке живе у своєму рідному місті, на вулиці, у домі. І одного ранку, здавалось би, звичайного, опиняється в самісінькому пеклі. Авторка, описуючи таку страшну сторінку нашої історії, змогла зберегти баланс і не наповнила книгу суцільним негативом. На фоні всього цього неймовірного жаху люди не забувають про життя та жартують, закохуються й продовжують жити.

Розповідь у романі Тамари Горіха Зерня «Доця» – це історія про людей, які зовсім не військовозобов'язані, вони ніколи в житті не тримали в руках автомати. Дівчина, маса тіла якої всього 42 кілограми, хлопець, який пересувається в колясці. І ще дуже багато таких, як вони. Книга про правду,

про людську правду. Про те, що довелося пережити. І, на превеликий жаль, усе ще доводиться. Про українську армію – прості хлопці, чоловіки, яким довелося захищати свою Батьківщину. Це все 2014 рік, коли замість українських прапорів та тризубця на вулицях Донецьку почали з'являтися «триколори». Тамара Горіха Зерня – волонтер, проводила розмови з мешканцями Донецька, з військовими, яким вона приїздила віддавати техніку.

Варто також відзначити, що важливим чинником емоційного впливу роману «Доця» на сучасників є публіцистична інвективність окремих фрагментів. Деякі епізоди тексту, вирываючись поза рамки художності (або й навіть документальності), виражають громадянську позицію читачів, відчувуються влучно вербалізовані авторкою гнів, образа, ненависть до агресора. Висловлені від особи нараторки роздуми накладаються на вистраждані багатьма переконання: «Не знайдеться слів, щоб описати біль і приниження, з яким ми вступили у війну. Це відчуття безпомічного розпачу, коли ненавчені, невмілі, неготові чоловіки падали підкошеними, не розуміючи, звідки стріляють. Цю глибину потрясіння, коли ми побачили, що свої ж командири працюють на ворога» [1; 80].

Олег Коцарев зауважує, що «входження у війну Тамара Горіха Зерня описує вельми детально. Як місто змінюється спершу непомітно, потім щораз безповоротніше. Як гинуть люди, будинки і цілі райони, змінюються побутові звички, починає квітнути мародерство і безжальність. Як у порожнечу «вливається» інша держава, російські окупанти. Як багато місцевих мешканців їх приймають і погоджуються з їхнім пануванням – хтось зі щирих переконань, а хтось, щоб вціліти» [3].

Україна пережила декілька революцій, зараз триває 9 рік війни. Найпоширенішим образом вираження емоцій у романі Тамари Горіха Зерня «Доця» можемо вважати стан деперсоналізації головної героїні в критичні й небезпечні моменти, показ її реакцій на шокуючі події. Доця – персонаж покоління, яке свій патріотизм доводить конкретними вчинками.

Отже, жахливі умови війни призвели до багатьох нестерпних та нереальних ситуацій в Україні, які не можливо ні сприйняти, ні уявити, але вони трапилися. Роман Тамари Горіха Зерня «Доця» зібрав кілька людських історій періоду російсько-української війни, сконцентрував увагу читачів на подіях у країні. Це яскравий зразок воєнної прози в сучасній українській літературі.

Література

1. **Горіха Зерня Т.** Доця. Вид. 4-те. К.: Білка, 2022.
2. **Забужко О.** У війни — жіноче обличчя. URL:<https://spektrnews.in.ua/news/u-v-yni---zh-noche-oblichchya---oksanazabuzhko/82764> (дата звернення: 08.04.2023).
3. **Коцарев О.** «Доця»: пригодницький роман про війну, який «проситься» в серіал. URL:https://texty.org.ua/articles/99927/Doca_prygodnyckyj_roman_pro_vijnu_jakyj_prosytsya-99927/ (дата звернення: 08.04.2023).
4. **Рябченко М.** Воєнна проза в сучасній українській літературі. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=lsHcx4tme1Y> (дата звернення: 01.04.2023).

Павлюченко Інна Сергіївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер. : докт. філ. наук, проф. О.В. Радчук

ВИВЧЕННЯ КАЗКИ «СНІГОВА КОРОЛЕВА» У 5 КЛАСІ

За навчальною програмою МОН України з зарубіжної літератури в 5 класі вивчається казка Ганса Крістіана Андерсена «Снігова Королева». Вважаємо доречним створити презентацію для представлення дидактичного матеріалу в програмі Power Point. Окреслена мета уроку зумовила подання інформації. Насамперед це розповідь про біографію данського письменника. На особливу увагу заслуговує розповідь про його подорожі до Копенгагена. Цікавими видаються певні деталі особистого життя Андерсена. Після смерті відбулося вшанування пам'яті Ганса Крістіана в мистецтві, зокрема, в скульптурі. Пам'ятники Андерсену та його казковим персонажам створені в різних куточках світу.

Одним із завдань, що актуалізують знання учнів може стати наступне: пригадати інших казкових персонажів данського письменника та назвати їх, якщо вони пригадали зображених на малюнках героїв. Як інше завдання можна запропонувати дітям схарактеризувати данського письменника словами, перша літера яких починається з літер його прізвища. Запропоноване наступне для учнів завдання тренує навички висловлювання власної думки, оскільки саме учні мають пояснити, як вони зрозуміли подану цитату: «Вартість має не лише сам подарунок, а й те, як його дарують».

Переходимо до наступного етапу уроку, а саме: знайомства з казкою. Передусім потрібно надати основні відомості про авторську казку: зазначити автора, рік написання, жанр, тему та ідею твору. Цікавим є подання малюнків з зображенням головних героїв та їхньої характеристики.

Після відтворення сюжету «Снігової Королеви» учням пропонується виділити реальне та фантастичне в казці та записати це до зошита. Перевірка написаного учнями є обов'язковою. Проводиться перегляд відео-матеріалу. Учні дивляться уривок з мультфільму та проводять порівняльний аналіз його з казкою. Це розвиває навички логічного мислення дітей та спонукає їх звертати увагу на деталі. Наступне завдання для учнів – зіставити характеристики та персонажів. Це розвиває їхню кмітливість та перевіряє те, як уважно вони читали твір. Завдання з встановлення правильного порядку мандрів Герди надається наприкінці уроку. Домашнє завдання може бути диференційованим. А саме одне основне, а інше на додаткову оцінку.

Література

1. **Богданець-Білокаленко Н.І., Снегірьова В.В., Фідкевич О.Л.** Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» URL: <https://mon.gov.ua>
2. **Ніколенко О., Рудніцька Н., Мацевко-Бекерська Л.** Зарубіжна література 5 клас: підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», 2022. 271 с.

*Печериця Софія Володимирівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н.П. Нестеренко*

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПІДГОТОВЦІ ДО НАПИСАННЯ ВЛАСНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ

Вивчення мови з урахуванням текстоцентричного підходу досліджується сучасними лінгводидактами (Л. Галаєвська, О. Горошкіна, С. Карман, С. Марцин, Т. Окуневич, М. Пентилюк, О. Семеліт) [1;3;5;6]. Текстоцентричний підхід – це актуальний комунікативно-функціональний підхід, який покладено в основу навчання рідної мови, пріоритетним вважає розвиток умінь і навичок мовленнєвої діяльності, а робота над мовною теорією, формування знань і вмінь із мови підпорядковуються інтересам розвитку мовлення [3].

Текстоцентричний підхід є одним із ключових підходів до розвитку мовних компетентностей у підготовці до написання власного висловлення. На думку Л. Галаєвської, «мова використовується для комунікації, тому основний акцент у процесі навчання мови повинен бути зроблений на вивчення та розуміння текстів» [1: 68].

Основні принципи текстоцентричного підходу передбачають, що у процесі навчання мови здобувачі повинні зосереджуватися на вивченні та аналізі різних текстів, включаючи художню літературу, наукові статті, рекламні оголошення, інструкції та інше. Водночас О. Семеліт зазначає, що «увага має бути приділена не тільки розумінню змісту тексту, а й його структурі, мовним засобам, уживаним у тексті» [6:240].

В. Карасик вважає, що «мовну особистість в умовах спілкування можна розглядати як комунікативну особистість – узагальнений образ носія культуромовних і комунікативно-діяльнісних цінностей, знань, настанов і поведінкових реакцій» [2: 19].

На думку Н. Шумарової, «мовну компетенцію доцільно тлумачити не просто як знання системи мови та правил її використання, а як реалізацію цих

знань у численних комунікативних актах» [7: 10]. Сучасні лінгводидакти тлумачать мовну компетенцію учня як глибоке опанування знаннями з фонетики й правопису, лексикології, словотвору, граматики (морфології й синтаксису) та формування на їхній основі фонетичних, лексичних, словотвірних, орфографічних, пунктуаційних, граматичних (морфологічних і синтаксичних) умінь і навичок, пов'язаних із будовою слова, частинами мови, конструюванням текстів.

Відповідно до структури ЗНО з української мови та літератури останнім етапом у сертифікаційній роботі є завдання відкритого типу з розгорнутою відповіддю – написання власного письмового висловлення. В. Терещенко обстоює позицію, що це специфічний текст, у якому учасник тестування обстоює й доводить свою позицію відповідно до вимог, сформульованих у завданні в тестовому зошиті [4: 3]. Написання власного висловлення – це, насамперед, перевірка сформованості мовленнєвої компетенції учнів, їхнього уміння дотримуватися культури мови й мовлення, а також засвоєння різних видів мовних норм (орфографічних, граматичних, лексичних, пунктуаційних, стилістичних) за період навчального процесу [4].

Для підготовки до написання власного висловлення лінгводидакти пропонують різні види вправ на основі тексту: аналітичне читання текстів із конструюванням питань до тексту; виразне читання віршів, текстів різних жанрів; проникнення в авторський задум тексту через аналіз ключових слів, що розкривають головну ідею тексту; добір заголовків до тексту, їхнє критичне осмислення, обговорення; формування лексикографічної культури за допомогою роботи зі словниками різних типів; вправи з техніки мовлення, виразного читання художніх текстів, виголошення власних промов залежно від ситуації мовлення; короткі усні повідомлення про прочитаний у підручнику (газеті, журналі, методичному посібнику) матеріал із його оцінкою; розповідь про прочитану книгу, переглянутий спектакль, відвідану виставку, екскурсію, переглянуту (прослухану) передачу; повідомлення із власного життєвого досвіду відповідно до різних ситуацій (побутового,

громадського) життя; написання листів, заміток до газети, на радіо, телебачення, вебсайти з актуальних проблем життя, із проблем культури, навчання, відпочинку тощо [5: 102].

На основі тексту науковці радять використовувати різні види вправ: вільні диктанти, мініперекази, перекази з різноманітними творчими завданнями, презентації, але в основі текстоцентричного підходу повинні бути наступність і системність. М. Пентилюк доводить, що на уроках різних типів доцільно використовувати фронтальну, індивідуальну й групову форми навчальної роботи [4].

Отже, текстоцентричний підхід дає змогу формувати мовну компетентність учнів, тобто системні знання про мову як засіб вираження думок і почуттів людини; виробляти практичні навички володіння культурою мови, додержання мовних норм; формувати загальну мовленнєву компетентність; розвивати дослідницьку компетентність, удосконалювати вміння та навички самостійної роботи з текстом власного висловлення.

Література

1. **Галаєвська Л.** Текстоцентричний підхід до формування мовленнєвих умінь і навичок та його реалізація в підручнику української мови. Проблеми сучасного підручника. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709892/1/%D0%9F%D0%A1%D0%9F%20%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%94%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>. 2. **Карасик В. Карасик В. И.** Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с. 3. **Марцин С.** Текстоцентричний підхід у вивченні української мови під час підготовки до ЗНО, 10-11 клас. Вивчаємо українську мову і літературу в школі. 2019. № 19–21. С. 89–94. 4. Методичні рекомендації для підготовки екзаменатора із перевірки відкритих завдань зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури. Український центр оцінювання якості освіти, 2019. Режим доступу: 5. **Пентилюк М.** Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. Збірник статей. Київ: Ленвіт, 2011. 256 с. 6.

Семеліт О. Текстоцентричний підхід у методиці викладання української мови як засіб формування комунікативної компетентності учнів. Таврійський вісник освіти. 2015. № 2 (50). Ч. I. С. 237–245. 7. **Шумарова Н.** Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму: монографія. Київ: Київський державний лінгвістичний університет, 2000. 283 с.

***Протопопова Світлана Вікторівна**
Харків, ХНУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н, доц. О.В. Ткач*

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Висвітлено проблему використання текстового дидактичного матеріалу на уроках української мови із застосуванням компетентнісного підходу. Доведено, що за компетентнісним підходом текст є метою, результатом і провідним засобом навчання у мовній освіті.

Ключові слова: компетентнісний підхід, текстоцентричний підхід, дидактичний підхід, комунікативна компетентність, методи навчання, інноваційні методи.

Компетентнісний підхід в освіті є вимогою сьогодення. Ключовим для нинішньої освіти стає необхідність становлення компетентної особистості, що передбачає формування в учнів здібностей навчатися, мислити і діяти самостійно, робити власний вибір і нести за нього відповідальність. Однією з таких компетентностей є комунікативна, зараз вона стає умовою успішності кожного учня.

В. Лисенко підкреслює, що «відповідно до основних положень чинної програми загальноосвітня школа має забезпечити формування комунікативної особистості — людини, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно й правильно користуватися засобами української

мови в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо)» [5].

До навчання мови вдало вписується текстоцентричний підхід, його можна розглядати як методологічний орієнтир у забезпеченні ефективної системи навчання на текстовій основі, з використанням текстів різних стилів, типів, жанрів мовлення.

Актуальність дослідження зумовлена освітніми цілями, соціальним значенням освіти. Сучасне життя посиляє вчителю різні виклики, і він має реагувати на них. Один із таких викликів пропонує шкільна мовна освіта, яка покликана формувати особистість з високими мовленнєвими компетентностями, а також здатну до активного спілкування в усіх сферах сучасного життя. Завдання вчителя-словесника в цьому аспекті – виробляти в учнів уміння й навички вправно користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях, розвивати всі види мовленнєвої діяльності.

За М. Галушак, «комунікативна компетентність – інтегративне явище, у складі якого виокремлюються мовленнєва, мовна, соціокультурна та діяльнісна компетентності» [2]. Серед названих найважливішою є мовленнєва – «здатність адекватно користуватися мовою в конкретних ситуаціях спілкування. А це передбачає сформованість умінь і навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності, мовленнєво-комунікативних умінь. Саме від рівня сформованості мовних і особливо мовленнєвих умінь та навичок залежить, як учень сприйматиме нові знання, оволодіватиме новими вміннями» [1].

Основою комунікативної компетентності виступають знання, вміння та здібності, що обумовлюють успішність у комунікативній діяльності. Комунікативна компетентність особистості характеризується багатомірністю і може розглядатися як більш високий рівень комунікативного розвитку, при якому новоутворення мають особистісний характер, а також визначає особливості суб'єктної позиції в професійній діяльності.

За дослідженнями М. Галушак, «необхідною умовою розвитку комунікативної компетентності учнів є взаємодія та поєднання різнотипних змістовно-дидактичних підходів до вивчення мовного матеріалу» [2].

Текстоцентричний підхід у цьому випадку це – необхідна умова досягнення нової якості освіти у формуванні ключових компетентностей і відповідає основним завданням вивчення гуманітарних дисциплін. Цей підхід дозволяє формувати комунікативну компетентність, оскільки без знання граматики, ніякого володіння мовою бути не може.

Використання текстоцентричного підходу обґрунтували сучасні лінгводидакти, методисти, учителі-практики: О. Горошкіна, М. Пентилюк, Т. Симоненко, С. Караман, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Л. Скуратівський, М. Бахтін, В. Виноградов та ін.

Останнім часом з'явилися наукові розвідки, які пропонують як окремі прийоми роботи з текстом, так і цілісну систему роботи на уроках української мови (Л. Варзацька, Т. Донченко, Н. Лесняк, О. Мельничайко, М. Пентилюк, Г. Шелехова та ін.).

Текстоцентричний підхід – це комунікативно-функціональний підхід у вивченні мови, в основу якого покладена робота з текстом різного жанрового й стилістичного оформлення. При цьому пріоритетним є розвиток умінь і навичок мовленнєвої діяльності, а робота над мовною теорією, формування знань і вмінь з мови підпорядковуються інтересам розвитку усного та писемного мовлення [4].

Епіцентром уроку стає тест як засіб виховання всебічно розвиненої, творчої, національно свідомої, духовно багатой особистості, яка комунікативно виправдано вміє користуватися мовними засобами в усіх сферах суспільної діяльності, спираючись на багатство рідного слова.

Використання текстоцентричного підходу на уроках української мови в старших класах дає можливість відтворити й узагальнити ті знання, що вони отримали в середніх класах [6].

Аналізуючи текст, учні спілкуються, висловлюють власну думку, щось доводять, сперечаються, але це тільки допомагає їм при виконанні творчих завдань. Діє принцип: «від тексту – до спілкування, від спілкування – до творчості» [8]. Характерно, що можна організовувати виконання учнями багатьох взаємопов'язаних навчальних дій навколо одного тексту на будь-якому етапі уроку. О. Яриніч у своїй дослідницькій роботі наводить приклад з підручника О. Глазової «Українська мова» (10 класу, 2018). На невеликому текстовому матеріалі у підручнику рекомендовано «організувати виконання учнями кількох взаємопов'язаних навчальних дій, послідовність яких відображатиме логіку уроку і допоможе дітям усвідомити доцільність добору певних мовних одиниць (засвоїти, закріпити, узагальнити), повторити мовні правила та ще й набути (закріпити, удосконалити) різних комунікативних умінь» [8].

Центральне місце в текстоцентричних технологіях займає опертя на зв'язний текст, на слово, у багатоаспектному смисловому та символічному виявах, що маємо насамперед у художній літературі. Згідно з дослідженнями педагога-практика З. Гуцул, на уроках із застосуванням текстоцентричних технологій «учитель може якнайтісніше поєднувати навчання з вихованням, опираючись на багатство рідного слова, його зміст і звучання, активно впливати на розумовий розвиток дітей, домагатися свідомої праці для освоєння теми, створювати обстановку взаєморозуміння, взаємної довіри, отже, психологічного комфорту» [3].

Текст, як універсальний засіб, може бути застосований на різних уроках, сприяти реалізації багатьох методів навчання, усіх поставлених цілей на уроці. Крім розвитку комунікативних навичок учнів, текст сприяє вивченню синтаксису й пунктуації в закладах загальної середньої освіти. До найвідоміших аспектів належать:

- переказування тексту;
- словникова робота (з'ясування лексичного значення слова, тематичне групування лексики);

- визначення ознак і композиційних елементів тексту;
- визначення стильових рис, мети висловлення (співвіднесення мовних засоби із задумом, типом, жанром і стилем мовлення);
- визначення емоційного впливу тексту на читачів, слухачів;
- виявлення й маркування певного мовного явища;
- формулювання тези, гіпотези, добір аргументів;
- проведення аналогії з відомими фактами, прикладами з життя людей, історичними подіями, прислів'ями й афоризмами, творами, цитатами з творів, епіграфами та ін.;
- удосконалення навичок говоріння (добір слів й виразів);
- видозміна тексту (розширення, скорочення, збагачення певними одиницями (влучними словами і виразами, синонімами, епітетами, фразеологізмами, тропами), заміна одних одиниць іншими, логічне розташування змістових елементів структури тексту);
- виконання логічних операцій (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, висновки);
- осмислення поведінкових зразків героїв тексту й зіставлення їх з поведінковими нормами нашого суспільства;
- прогнозування психологічного впливу тексту на співрозмовника;
- виявлення прийомів гармонійного спілкування;
- висловлення власного ставлення до змісту тексту;
- добір коментарів;
- переведення тексту з одного стилю в інший;
- переведення тексту в інший формат: схему, малюнок, таблицю тощо;
- створення власного висловлення тощо.

Провідне місце також належить традиційним методам навчання. Таким, як розповідь учителя або метод бесіди. За слушною думкою М. Глушка, дієвим є використання різних видів бесід (основні їх види: евристична, вступна, індивідуальна, фронтальна). Вони підвищують активну пізнавальну та

мовленнєву діяльність учнів. Важливу роль у формуванні комунікативної компетентності відводять методу вправ. Це є ефективним способом формування конкретних умінь і навичок учнів і сприяє розвитку їх комунікативної компетентності.

Не варто забувати про інноваційні прийоми роботи з текстом:

- нестандартні творчі завдання, ситуативні творчі вправи, ігрові моменти;
- елементи проєктної діяльності;
- інформаційні технології та мультимедійні засоби навчання (ІКТ): презентації, публікації, ілюстрації, відеофільми та відеоматеріали; інтерактивне навчання (постійна, активна, позитивна взаємодія всіх учнів), колективне;
- групове навчання: учитель і учень – рівноправні суб'єкти навчання.

Такі прийоми часто передбачають самостійне опрацювання школярами матеріалу, підготовку доповідей, виступи перед аудиторією, обговорення, критику або доповнення опонентів. Вони сприяють розвитку комунікативних умінь і навичок. Це насамперед урок-усний журнал, урок-панорама, урок-диспут, урок-роздум тощо.

Увага текстоцентричного підходу до художніх творів диктується перспективою кінцевої мети, яка полягає у поступовому функціонуванні в учнів своєрідної духовної моделі особистості, у її найкращих рисах і проявах. Це здійснюється за допомогою дослідження образу автора й авторської позиції і в елементах тексту.

Потрібно також пам'ятати про те, що «текст, який використовується відповідно до навчальних цілей, повинен відповідати таким вимогам, як доступність, пізнавальність, цікавість, інформативність, сучасність, відповідність віковим особливостям учнів, узгодженість з програмою класу. Головне, щоб робота з текстом не стала фрагментарною, а була в системі» [8].

Наведемо приклад художнього тексту «Тигролови» І. Багряного, на матеріалі якого учні можуть здійснити текстоцентричний аналіз.

...Вирячивши вогненні очі, дихаючи полум'ям і димом, потрясаючи ревом пустелі і нетра і вогненным хвостом замітаючи слід, летів дракон.

Не з китайських казок і не з пагод Тибету – він знявся десь з громохкого центру країни «чудес», вилетів з чорного пекла землі людоловів і гнав над просторами □...□. Високо в небі, сіючи іскри й сморід, летів і летів у безмежній ночі.

...Палахкотів над проваллями... Звивався над прірвами... Пролітав із свистом спіраллю над диким бескиддям і нагло зникав десь у надрах землі – занурювався, як вогненноокий хробак, зі скреготом і хряском у груди скелястих гір, свердлив їх з блискавичною швидкістю, розсипаючи іскри □...□.

І розступалися скелі, маючи тінями. І розбігалися злякано сосни й смереки, кидаючись урозтіч. Заскочений нагло сохатий прикипав на галявині, спаралізований жахом, а далі зривався й, ламаючи ноги та обдираючи шкіру, гнав скільки духу у безвість.

І гнали у безвість луни, мов духи гірські, – розлітались по горах, стрибали в провалля, ховалися в нетрях... За ними летів дракон.

То не фіктивна потвора з наївних китайських казок і не легендарний дракон Далай-лами. Ні, то реальний, то єдино реальний, справжній дракон, найбільший і найстрашніший з усіх драконів. Ані Микита Кожум'яка, ані сам Юрій Переможець не в силі б його подолати. На сталевих лапах, з вогненным черевом, з залізною пащею жажкотів він, немов щойно вилетів з пекла.

Шістдесят коробок-вагонів – шістдесят суглобів у дракона. Спереду вогненноока голова – велетенський двоокий циклоп – надпотужний паротяг «Й.С.» Ззаду – такий же надпотужний паротяг «Ф.Д.». На тендері прожектор – довгий вогненний хвіст. Біля кожного вагона – щетина багнетів. Наїжився ними дракон, мов їжак... Ні, мов дракон! І гнався зі скреготом.

Шістдесят суглобів у дракона – то шістдесят рудих домовин, і в кожній з них повно проглинених жертв, повно живих мертвяків. Крізь заґратовані діри дивилися тоскно грона мерехтливих очей, – дивились крізь темряву десь на утрачений світ, десь туди, де лишилась країна, осяяна сонцем □...□.

Завдання до тексту:

1. Прочитайте уривок. Які почуття й думки викликають у вас описи «дракона»? Про що цей уривок?
2. Якими словами та фразами у тексті описаний «дракон»? Поясніть вибір автора.
3. Які образи-символи ви побачили у тексті?
4. Попрацюйте із тлумачним словником та поясніть значення виділених слів.
5. Пригадайте постатей, про яких є згадка у тексті (враховуючи ініціали). Хто вони такі?
6. Підберіть якнайбільше синонімів до підкреслених слів. Як би змінювалося розуміння тексту якщо б ми замінили підкреслені слова цими синонімами?
7. Знайдіть у тексті слова, у житті в переносному значенні. З якою метою використовує їх автор?
8. Знайдіть у тексті порівняння. Поясніть їх уживання. Запропонуйте свої варіанти, дотримуючись логіки тексту.
9. Знайдіть прикметники під дією ступенів порівняння. Спробуйте змінити їх ступінь. Поясніть, як буде змінюватися текст.
10. Поясніть уживання тире та дефісу, наводячи приклади з тексту.
11. Поясніть значення вжитого у тексті фразеологізму «пролітав із свистом». Запропонуйте синоніми та антоніми.
12. Зробіть морфологічний аналіз слів: шістдесят, вогненноокий, проглинених.

Отже, сьогодні завданням учителя є формування життєвих компетентностей учня. Увага до проблеми правильності і культури мови у

школі зумовлена тим, що це головна об'єднувальна якість мовлення, яке ми розвиваємо на уроках комунікативної спрямованості.

Текстоцентричний підхід дозволяє формувати мовну компетентність, розвивати мисленнєву діяльність, допомагає старшокласникам усвідомити мову як матеріал передачі думки й змісту.

Використовуючи текстоцентричний підхід на уроках мови, учитель добирає такі форми і методи роботи з текстом, які б сприяли розвитку мовлення, творчих здібностей, вихованню мовленнєвої культури, любові до рідного слова в учнів. Комунікативна компетентність визначається в цьому випадку врахуванням самостійності мовленнєвої діяльності особистості і є практичним аспектом проблеми взаєморозуміння.

Література

1. **Вольфовська Т.** Комунікативна компетентність молоді як одна із передумов досягнення життєвої мети. Шлях освіти. 2001. № 3. С.13-16.
2. **Глушак М. В.** Формування комунікативної компетентності учнів на уроках української мови. URL: <https://genezum.org/library/formuvannya-komunikativnoi-kompetentnosti-uchniv-na-urokakh-ukrainskoi-movy>.
3. **Гуцул З.** Текстоцентричний підхід до вивчення української мови та літератури як основа формування комунікативної компетентності учнів. URL: <https://gapon.te.ua/clovo-vchyteliu/dosvid-i-innovatsii/item/754-tekstotsen-trychnyi-pidkhid-do-vyvchennia-ukrainskoi-movy-ta-literatury-iak-osnova-formuvannia-komunikativnoi-kompetentnosti-uchniv-z-dosvidu-roboty-uchytelia-tssh-5-zoriany-hutsul>.
4. **Когут О.І.** Інноваційні технології навчання української мови і літератури. Тернопіль: «Астон», 2005. С. 117–120.
5. **Лисенко В.А.** Формування комунікативної компетенції учнів на уроках української мови й літератури, 2019. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-komunikativno-kompetenci-uchniv-na-urokakh-ukra-nsko-movi-y-literaturi-129954.html>
6. **Марцин С.О.** Текстоцентричний підхід у вивченні української мови під час підготовки до ЗНО. 10–11 кл. Вивчаємо українську мову та літературу. 2019.

№ 19–21. С. 89–94. 7. **Пентиліук М. І.** Теоретичні орієнтири сучасної української лінгводидактики. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. Збірник статей. К.: Ленвіт, 2011. С. 6–25. 8. **Яриніч О. Ф.** Використання інноваційних технологій на уроках української мови в аспекті текстоцентричного принципу навчання, 2020. URL: <https://genezum.org/library/vykorystannya-innovatsiynyh-tehnologiy-na-urokah-ukrainskoi-movy-v-aspekti-tekstocentrychnogo-pryncypu-navchannya>.

Саакова Олена Іванівна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук.кер.:к. філол. н.,доц. Ю.М. Лебеденко

ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ВОРОШИЛОВГРАД»

Вибір теми зумовлений бажанням дослідити трансформації фразеологізмів на прикладі роману Сергія Жадана «Ворошиловград», визначити їхнє контекстуальне, інформативне, образне значення, емоційне та семантичне навантаження, стилістичну роль. Фразеологія у цілому становить цікавий матеріал для вивчення словотвірних, експресивних можливостей мови. Трансформації фразеологізмів цікаві з погляду динаміки мови, мови як явища, що постійно розвивається.

Трансформації фразеологізмів – структурно-семантичні видозміни стійких словосполучень. Роль таких перетворень у художньому тексті сучасних українських письменників вагома подібні явища дозволяють зробити акцент на певних нюансах мовлення персонажів, на їх характеристиці. Крім того, трансформації дозволяють дослідити характер творчості письменника, особливості його стилю, ставлення до зображуваного, оцінку явищ, характерів героїв, що пояснюється вирішенням художніх завдань та світоглядом автора тощо. Таким чином, відбувається оновлення образності традиційних усталених виразів, посилюється експресивність мовних засобів.

До різновидів структурно-семантичних трансформацій належать такі: заміна компонентного складу, поширення фраземного складу, усічення (редукція) компонентів фразеологізмів, перестановка компонентів, розгорнута метафоризація.

Вивченням проблеми трансформацій фразеологізмів займалися такі науковці: О. Бабкіна, В. Білоноженко, І. Гнатюк, В. Мокієнко, Л. Скрипник, В. Ужченко, М. Шанський та інші.

Дослідження роману Сергія Жадана «Ворошиловград» показало, що лексична заміна є найпоширенішим різновидом трансформацій, при цьому інші види трансформацій також наявні у творі та мають свої особливості вживання. Наприклад : *«Ми редагували чийсь промови, вели семінари для лідерів, проводили тренінги для спостерігачів на виборах, складали політичні програми для нових партій, рубали дрова на дачі Болікового тата, ходили на телевізійні ток-шоу захищати демократичний вибір, відмивали бабло [2:19], яке проходило через наші рахунки»*, – заміна лексичного складу фразеологізма *відмивати гроші* у значенні «очищення» майна, яке бере початок від серйозного злочину з метою приховання джерела його походження, на *відмивали бабло* є ознакою стилістичної зниженості мовлення персонажів залежно від соціального статусу та культурного контексту; хронотопу роману, де демонструється економічна нестабільність з певних суспільно-політичних причин.

Поширення фразеологізму полягає у включенні в склад його традиційної структури таких слів, які надають стійкому словосполученню більш конкретного значення. Так у контексті *«Коча підпалив рекламний щит щойно утвореного акціонерного товариства, що й стало останньою краплею народного терпіння»[2:52]* фразеологізм *остання крапля терпіння* доповнюється словом *народного*, що конкретизує смисл, містить оцінку вчинків героя простим народом; підкреслює іронічне ставлення автора.

Цікавим мовним явищем є авторське вживання фразеологізмів, поєднаних за змістом, для створення комічного ефекту в характеристиці героя:

*«Наступні пару років Коча марно намагався взятись за розум, тричі розлучався, причому з однією жінкою. Але особисте життя в нього відверто не складалось (слова, які конкретизують зміст фраземи-відверто, в нього), і Коча далі **прощався з молодістю**. **Простився** десь **наприкінці дев'яностих**, потрапивши до лікарні з відкушеним пальцем і пробитим животом» [2:53].*

У поданому контексті чітко простежується семантичний зв'язок усталених виразів між собою, таким чином створюється комічний ефект, особливо завдяки тому, що фразеологізм *прощався з молодістю* отримує продовження у фразі *простився десь наприкінці дев'яностих*, що є авторською грою слів. Подібне поєднання фразеологізмів є свідченням того, наскільки ефективно використовує їх письменник як з метою розгорнутої метафоризації, так і для посилення експресивності мови.

Суто індивідуально-авторським є порівняльна конструкція фразеологічного типу в такому контексті: *«Зап'ястя в нього (Кочі) були обмотані хусточками й кривавими бинтами, обличчя й руки весь час були чи то подряпані, чи то порізані, і загалом зовнішній вигляд у нього був такий, **ніби він їв піцу руками**»[2:54-55].* Вислів уживається в значенні непривабливого зовнішнього вигляду героя, що пояснюється відсутністю нормальних для життя умов, є результатом неналагодженого побуту, містить негативну конотацію. Але може бути й інше значення виразу – вказівка на сильний характер героя, який не боїться братися за складні справи, діє рішуче та впевнено; можна порівняти зі схожим за значенням фразеологізмом «брати бика за роги».

Отже, трансформації фразеологізмів у романі «Ворошиловград» Сергія Жадана мають виразне стилістичне забарвлення, демонструють особливості авторської манери, вказують на використання засобів комічного, зокрема іронії з метою розкрити характери героїв. Авторські утворення фразеологічного типу є свідченням динаміки та експресивних можливостей сучасної української мови.

Література

1. **Бабкіна О.** Трансформація фразеологізмів у сучасній українській мові: лінгвокультурологічний аспект. К.: «Слово», 2005. С. 208. 2. **Жадан С.** Ворошиловград [Текст]. Чернівці : Видавець Померанцев Святослав, 2022. С. 552. 3. **Ужченко В.Д., Ужченко Д.В.** Фразеологія сучасної української мови [Текст] : навчальний посібник. К.: Знання, 2007. С. 494. 4. **Шанський М.** Трансформація фразеологізмів в українській мові : між словом та текстом. К.: Либідь, 2004. С. 280.

***Севрук Катерина Олексіївна**
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер. : докт. філ. наук, проф. О.В. Радчук*

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

Одним із важливих компонентів якісного уроку із зарубіжної літератури є вибір оптимальних методів та прийомів викладання. Л.Ф. Мірошніченко в підручнику «Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах» диференціює ці два поняття та дає їм власне визначення: «Метод розуміється як форма двоєдиного процесу навчання, форма стосунків учителя й учнів. Прийом навчання – спосіб реалізації методу» [1: 161]. Розроблені педагогами класифікації, наочно ілюструють широкий спектр методів. Вони розрізняються згідно з потребою щодо їх застосування. У посібнику «Методика навчання зарубіжної літератури», автором якого є О.В. Орлова (кандидат педагогічних наук, доцент кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка) розглядає дев'ять класифікацій методів викладання зарубіжної літератури в школі. Ці класифікації методів розроблені та описані філологами-методистами: І. Лернер, М. Скаткін, С. Петровський, Е. Галант, Ю. Бабанський, М. Махмутов, І. Малафійк, А. Хуторської. Загалом усі методи розподіляються за декількома ознаками: характером діяльності тих, кого

навчають; джерелом знань; логікою навчання; способом керівництва навчальною діяльністю; дидактичними цілями; способами взаємодії педагога та учнів [2: 68–69]. Зосередимо нашу увагу на основних методах, до яких найчастіше звертаються вчителі зарубіжної літератури.

Метод творчого читання – один з провідних, який використовують для вивчення зарубіжної літератури в школі. Як зазначає Л.М. Удовиченко: «Від того, наскільки правильно, вдумливо і виразно учні читають художні твори та наскільки глибоко їх розуміють, залежить первинна читацька інтерпретація та вся подальша робота з текстом» [4: 34]. На нашу думку, однією з проблем, яка певною мірою унеможлиблює повноцінне усвідомлення змісту художнього твору, є переобтяженість навчальної програми із зарубіжної літератури. Велика кількість творів, винесених на розгляд, особливо у старшій школі, змушує як учителів, так і учнів пришвидшувати темп роботи, через що не вистачає часу на повноцінний аналіз прочитаного матеріалу. Як слушно зауважив Ф.М. Штейнбук, читання без аналізу втрачає своє першочергове значення [5: 39]. Зауважмо, метод читання художнього твору буде ефективним, якщо більше уваги приділяти не кількості творів, а глибині їх опрацювання. Досвід вивчення літератури в різних країнах показує, що західна освіта не має на меті охопити якнайбільше книг. Підхід базується на тому, аби навчити учнів працювати з текстом. У такий спосіб предмет літератури отримує додаткову функціональність, адже навичка роботи з тестом знадобиться навіть тим учням, які не пов'язуватимуть своє майбутнє з літературою [3]. До основних прийомів методу читання художнього твору належать: виразне читання учителя, майстрів художнього слова, навчання виразному читанню учнів, читання учителем художнього тексту з коментарем тощо [5: 41].

Метод евристичної бесіди Л.Ф. Мірошніченко виокремлює як такий, що слугує найкращим продовженням роботи з твором після його прочитання. Евристична бесіда та навчальний диспут – домінантні прийоми серед інших. Заздалегідь підготовлені запитання та завдання мають допомогти вчителю в

отриманні найкращої результативності на уроці літератури. Запитання може бути одне, але дійсно проблемне, так обговорення перейде у дискусію. Диспут не вимагає остаточної відповіді на запитання, його основною метою є обмін думками та поглядами [5: 64].

Серед вже перелічених методів вивчення зарубіжної літератури не менш дієвим є дослідницький. Використання цього методу передбачає перш за все самостійну роботу учнів, тож його застосування є найдоцільнішим у старших класах. Прийоми способу дослідження окреслюють такі форми роботи як: постановка проблеми для усього класу, пропозиція учителя щодо проведення семінарського заняття; учитель пропонує учням для самостійного аналізу твір, що не вивчався за програмою.

Репродуктивний метод вважається недостатньо ефективним, проте він є обов'язковим. Цей підхід має завдання дати загальні відомості про художній твір та його автора. За формою він схожий на лекцію в університеті, оскільки не передбачає активної роботи учнів. На думку М. Кудряшова, метод репродукції має бути спрямованим не на механічне запам'ятовування, а на свідоме засвоєння [5: 69].

Отже, огляд основних методів викладання зарубіжної літератури в школі показав: без урахування нюансів, зазначених методистами, використання методів, які пройшли випробування часом та вважаються базовими не може бути продуктивним.

Література

1. **Мірошниченко Л.Ф.** Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник. К.: Вища шкю, 2007. 415 с.
2. **Орлова О.В.** Методика навчання зарубіжної літератури: навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава: ПНПУ, 2021. 109 с.
3. Практичний підхід до вивчення літератури: західний досвід. URL: <https://naurok.com.ua/post/praktichniy-pidhid-do-vivchennya-literaturi-zahidniy->

dosvid 4. **Удовиченко Л.** Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти. Навчальний посібник для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ, 2022. 121 с. 5. **Штейнбук Ф.М.** Методика викладання зарубіжної літератури в школі: Навчальний посібник. 2-ге вид., випр. та уточн. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 280 с.

Семейко Дар'я Сергіївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доцент Л.П. Петрова Озель

ГАЛИЧАНІЗМИ ЯК МАРКЕРИ МІСЦЕВОГО КОЛОРИТУ: ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Як відзначають дослідники – історики, мовознавці, етнологи, українознавці, Галичина — історико-географічний регіон у західній частині України (Львівська, Івано-Франківська області, частина Тернопільської) та південно-східній частині Польщі. Увагу науковців привертають версії походження назви етнокультурного регіону: топонім Галичина пов'язують із астіонімом Галич (столицею Галицько-Волинського князівства), який вперше згадується у 1140 році, а з 1144 місто стає центром Галицького князівства; за іншою версією, назва походить від грецького слова 'αλάς (галас) — «сіль», про що вперше говорить австрійський історик кінця XVIII століття Гакет та німецький географ Й. Еглі, історик Теофіл Коструба, які проводили паралелі з подібними назвами європейських солевидобувних центрів (Гальштадт в Австрії; Галле в Німеччині); відомими є також теорії походження від назви птаха галки або ж від етноніма – назви кельтського племені галлів. Регіон має давню й складну історію, оскільки Галичина перебувала під владою інших країн, що значно вплинуло на мовну ситуацію краю та визначення його діалектних особливостей – побутування південно-західного наріччя української мови зі значним впливом польської, єврейської та німецької культур, що збагатили мову мешканців специфічною лексикою та оригінальними рисами комунікації.

Як відзначила харківська мовознавиця О. Муромцева, «західноукраїнські землі перебували в складі інших держав, не мали ні територіальної, ні етнічної єдності», а географічні умови (значний масив гірського рельєфу) утруднювали спілкування між селами, містами й містечками, що сприяло збереженню у мові населення архаїчних рис, успадкованих із давньоукраїнської (руської) мови, виробленню нових діалектних рис, як наслідок, українська мова в різних частинах Західної України зазнавала впливу структурно віддалених мов – польської, німецької, угорської, румунської, тому «окремі лексичні, морфологічні, синтаксичні елементи згаданих мов протягом тривалого часу адаптувалися до системи української мови і стали органічною складовою частиною південно-західного наріччя, певною мірою вплинувши на специфіку його лексичного складу» [8].

Актуальність розвідки зумовлена необхідністю подальшої систематизації лексики, що має виразний місцевий колорит, необхідністю визначення її ролі в системі лінгвокраєзнавчих одиниць як маркерів специфічних етнокультурних рис.

Мета дослідження полягає в аналізі лексико-семантичних особливостей галичанізмів як специфічної групи діалектної лексики, що має виразні ознаки краєзнавчого колориту, представляє етнокультурні особливості Галичини як самобутнього регіону України.

Діалектну лексику, що поряд з іншими маркерами місцевого ландшафту (етнонімами, катойконімами, власними назвами різних типів) належить до лексичних одиниць із виразною лінгвокраєзнавчою семантикою, дослідили Ю. Шевельов, П. Гриценко, С. Бевзенко, І. Матвіяс, Л. Лисиченко, Л. Масенко, В. Грещук, П. Ткачук, К. Михальчук, Т. Баймут, Н. Хобзей, М. Никончук, Ж. Колоїз, Г. Гримашевич, Х. Стецик. Чимало розвідок присвячено краєзнавчому аспекту власних назв, зокрема топонімів, серед яких праці С. Вербича, В. Горпинича, В. Лучика, П. Чучки, М. Худаша, К. Тищенка, М. Янка, І. Муромцева, К. Цілуйка, М. Торчинського. На думку дослідників, власні назви, зокрема топоніми «засвідчують ще одну специфічну функцію –

культурно-репрезентативну, а також пов'язану з нею етноідентифікаційну, оскільки онімна лексика з її різновидами глибоко закорінена в історію, традиції, звичаї народу» [9:87].

Комунікативною візитівкою будь-якої місцевості є насамперед етикетні конструкції — спеціальні фрази, які використовуються для вираження ввічливості та поваги до співрозмовника: у галицькій говірці традиційними привітаннями зазвичай вважаються: Славайсу!» («Слава Ісусу!») – «Навіки!» («Слава навіки!», «Навіки слава!»); значну різноманітність семантичних відтінків засвідчують формули запрошення, прохання «Просимо Вас!», «Прошу Вас!», «Ласкаво просимо!», «Прошу пана! / пані!». Колежанка як досить популярна лексема, що набула поширення в інших регіонах, якою називають подругу, колегу (від польського *koleżanka*, що означає колега-жінка або подруга) досить функціональна в художньому дискурсі Олеса Гончара, наприклад, у казці «Бригантина»: «— Випадок цей якраз підтверджує наші спостереження, – говорив Валерій Іванович, звертаючись до своїх колег та колежанок». Етноетикетні лексеми та конструкції є невід'ємною частиною мовленнєвої культури галичан, відображають традиції ввічливості та поваги, засвідчують глибокі традиції комунікативного дискурсу.

Серед галичанізмів простежуємо також лайливу лексику зі специфічними місцевими та іноетнічними колоритами (шляф би трафив): германізм шляк (*schlag*) означає удар, але в єврейській, зокрема в їдиші, має значення «халепа», «хвороба» (наприклад, несподіваний серцевий напад); трафив, імовірно, походить з їдишу, де *трефн* (תעורר צו) — «зустріти»; вживаним цей вислів є і в українській літературі з метою увиразнення мовлення, надання значущості певним частинам повідомлення: «А я, шляк би трафив, куди краще від інших знаю, як мусять вчитися бурлаки та наймички в берегових хатах» («Тигролови» Івана Багряного); «Небагато людей знало, що брати Ясінські були родом із Борщівського повіту, але якщо й хто про це знав, то обов'язково додав би: «Шляк би трафив, що й на моїй землі з'явиться такий рід» («Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного).

Серед діалектизмів розрізняють власне лексичні як дублети до літературних відповідників (лєгінь — парубок, тайстра — торба, пєрун — грім, фудульний, бұтний — гордий, мєва — чайка) та етнографізми — назви предметів або понять, характерних для описів побуту, господарювання певної етнічної групи чи культурно-етнографічного регіону [3]. До лексем, що є візитівкою галицького краю, належать аркан, бриндзя, бануш, коломийка, кептар, трембіта, топірець, ліжник, гуцульський кінь, гуцульська писанка.

Лексика матеріальної культури представлена найперше назвами одягу, його елементів, аксесуарів, серед яких жилетка або безрукавка, а в галицькій говірці — «камізелька» як запозичена лексема-ентранжизм (з'явилася через посередництво німецької та польської мов; нім. *kamisól* «камзол», пол. *kamizelka* «вид каптана», «безрукавка»). В українському традиційному одязі є обов'язкова прикраса — намисто різних видів; на означення нагрудної прикраси з кольорового «дутого» скла існує галичанізм «пацьорки» як запозичення з польської мови (пол. *raciórki* «чотки, намисто», є формою множини від *raciórek* «молитва; намистинка» (намистинами на чотках відраховується кількість прочитаних молитов). У складі галицької лексики відзначаємо «склеп», що перекладається як магазин і є широковживаним на території Галичини, походить від польського *sklep* «підвал, льох, sklep, крамниця».

Кухня Галичини є досить різноманітною та включає впливи польської, української, єврейської та австрійської, відома смачними та поживними стравами з родзинками, спеціями, травами, славиться випічкою та десертами, досить репрезентативна та вишукана, як наслідок, засвідчує систему назв-глютонімів: вафлі, або галичанізм андрути, слово німецького походження за посередництвом польської мови (ентражизм), *ohne* — означає без, а *rot* — червоний; андрути з шоколадом ще називали «пішінгер» — на честь австрійця Оскара Пішінгера, який запатентував вафельний торт 1880 року; цвіклі — популярна гостра страва в Галичині, що готується з відвареного столового буряка, хрону та прянощів (від польського «*swikle*» — буряк, або зі словацької мови «*svikle*», що теж означає буряк. За однією з версій, страва виникла в

середовищі галицьких євреїв, коли в регіоні поширилася французька мода подавати до м'яса вершковий соус з хроном. Кашрут забороняє вживати в їжу м'ясо та молочні продукти разом, тож такий соус на основі буряка з хроном виник як дозволена релігією альтернатива, а потім поширився всією Галичиною; джур або жур (пол. *żur*, *żurek*) — пісний (молочний) чи м'ясний кислий суп, заправлений закваскою на основі вівсяного чи житнього борошна, до якого додається зазвичай біла ковбаса, копчене м'ясо, варене яйце (від старовинного німецького слова *sūr*, що означає кислий).

Українська народна танцювальна традиція веде початок від хороводів, а в давніх народних танцях популярним є рух по колу: на території Галичини хороводи називають гаївками (ялівками, яголойками, гагілками, галагілками, явілками, маївками). Давня назва хороводів гаївки (іноді – маївки) іде ще від тих часів, коли наші пращури виконували обрядові пісні й танці в заповідних гаях біля священних дерев.

Людину із непередбачуваним характером на території Галичини називають вар'ят (слово запозичене з польської мови, а польське *warjāt* походить від латинського *variatus*, *variō* «змінюю», отже, означає «змінений, відмінний»). Юрій Андрухович використовує цей галичанізм у романах «Московіада» і «Таємниця» у складі образного вислову грати вар'ята, а також на означення різних соціальних, професійних і вікових груп: «А ти не відвертайся, не грай вар'ята, ніби ти — не ти!»; «...його [потяг] спеціально винайняли для львів'ян, тобто можеш уявити собі десяток вагонів з самими лише музикантами, студентами та іншими вар'ятами».

У результаті дослідження доходимо висновку, що галичанізми як один із різновидів діалектної лексики відображають місцевий характер спілкування, прикметні ознаки якого виявляються найперше на рівні слововживання, лексико-семантичних, морфологічних особливостей, а також засвідчують унікальні краєзнавчі риси української духовної й матеріальної культури.

Зважаючи на колоритність і оригінальність галичанізмів як в аспекті їх походження, функціонування, так і враховуючи їх важливість для вивчення

специфіки української етнокультури, подальші перспективи досліджень вбачаємо у більш системному та комплексному підході до аналізу семантичних особливостей лексики краєзнавчого дискурсу, визначенні її ролі для формування індивідуально-авторських стилів у текстах художньої літератури, подальшому опрацюванні з метою лексикографічної фіксації.

Література

1. **Грещук В., Грещук В.** Діалектне слово в тексті та словнику: монографія. Івано Франківськ: Місто НВ, 2015. 372 с.
2. **Грещук В., Грещук В.** Південно-західні діалекти в українській художній мові. Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 309 с.
3. **Гриценко П.Ю.** Діалектизм. <http://www.ethnos.lemky.com/cultur/182-pro-dialektizm.html>.
4. **Железняк М.Г., Масенко Л. Т.** Діалект. Енциклопедія сучасної України. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-24450>.
5. **Колоїз Ж.В.** Діалектизми в романі Марії Матіос «Солодка Даруся». Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2009. Вип.4. С. 64—77.
6. **Лисиченко Л.А.** Говірки Східної Слобожанщини: поліаспектний аналіз. Х.: ХНПУ, 2013. 123 с.
7. **Матвіяс І.Г.** Відбиття говорів у мові творів Юрія Федьковича. Мовознавство. 2009. № 5. С. 37–43.
8. **Муромцева О. Г.** Західноукраїнська мовно-літературна практика. Українська мова: енциклопедія К. : Українська енциклопедія, 2000.
9. **Петрова Озель Л.П.** Українська ідентичність: лексико-семантичні та етнокультурні репрезентації у творчості Г. Квітки-Основ'яненка. Українське буття у слові й тексті: Студії з лінгвокраєзнавства. Колективна монографія кафедри українознавства і лінгводидактики. Харків: ХНПУ: ХІФТ. 2022. С. 71–93.
10. **Стецик Х.** Лексичні діалектизми в художній мові М. Яцкова. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2014. Вип. 19. С. 177—181.

11. **Шевельов Ю.** Внесок Галичини у формування української літературної мови. Л.; Нью-Йорк, 1999.

Снігурова Ірина Іванівна

Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Наук. кер.: д. філол. н., доц. Т. Ф. Осіпова

ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК СКАРБНИЦЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ І ПРИКАЗОК)

У центрі уваги сучасної лінгвістики знаходяться проблеми, пов'язані з відображенням національної культури та менталітету в мові. Культура – своєрідна історична пам'ять народу, і мова зберігає її, забезпечуючи діалог поколінь не тільки з минулого в сьогодення, а й навпаки.

Мовна картина світу відображає реалії навколишнього світу. Найбільш яскравим прикладом застосування вербальних засобів у концептуалізації навколишнього світу є етнокультурний стереотип, який базується на зразках накопиченого загального досвіду й народної пам'яті.

Паремії слугують надійним джерелом для дослідження етнокультурних стереотипів, оскільки в них відобразилися процеси мислення та свідомості українців. Саме в цих малих жанрах українського фольклору репрезентовані всі когнітивні процеси: відображено сприйняття, розуміння і пізнання людиною навколишнього світу на різних етапах її розвитку; пам'ять поколінь про минулі часи, бо в них народ зосередив всі свої знання, аргументувавши їх.

Дослідженням української фразеології з етнолінгвістичного й культурологічного погляду займалися такі вчені: Н. Бабич, І. Голубовська, В. Жайворонко, В. Кононенко, Г. Кузь, О. Остапович.

До основоположних праць етнолінгвістики належать праці О. Потебні [4; 5]. Головна інформація, пов'язана з культурою, вміщена у внутрішній формі стійких висловлювань, яка має образно-емотивну основу, закладену опосередковано, через співвіднесеність асоціативно-образної основи з

еталонами, символами, стереотипами національної культури. Саме фразеологічний образ найчастіше зберігає національну специфіку поняття, що входить у зміст категорії пізнання.

Національно-культурна семантика фразеологізмів надає можливість інтерпретувати їх значення в категоріях етнокультури.

Комплекс етнічних стереотипів, що існує в пізнанні, створює своєрідний етнокультурний образ світу. Ця етносоціальна картина світосприйняття містить знання та погляди представників певного етносу про себе (автостереотипи) та про інші національно-расові угруповання людей (гетеростереотипи). Стереотипізація уявлень про світ ґрунтується на стабільних і структурно упорядкованих настановах, що містять три компоненти: когнітивний як знання про минуле і сьогодення свого народу, емоційний (оцінний) як ставлення до чого-небудь та компонент поведінки як готовність діяти певним чином [3, 60].

Самоусвідомлення себе як представника української нації відображено у фразеологізмах. Етнонімічні характеристики проливають світло на історію походження українців. Паремії – прислів'я і приказки – містять такі етнонімі-компоненти, як Русь (Тверда Русь – все перебуде [7, 76]), русин (Не коли колька, бо я не Полька; коли Русина, бо у Русина більша сила [7, 249]) та ін. Раніше всі українці звалися «русинами», а етнонім цей походить з Середнього Подніпров'я. Етнонім «русини» – перша самоназва українського народу, який пізніше з певних причин змінив самоназву. Особливістю української ментальності є перевага індивідуалізму над колективізмом, самоповага до себе як до господаря: Хазяїна і Бог любить [7, 450]; Не в дорогу вдавайся, а в хазяйстві кохайся [7, 449]; Привикай до господарства змолodu – не будеш знати на старість голоду [7, 450]; Без хазяїна двір плаче, а без хазяйки й хата [7,450]; Без хазяїна чужі руки – кочерга [7, 450] тощо.

Серед світоглядних основ українського народу значне місце посідають стереотипи про представників інших етносів, для фольклорного втілення яких українці не шкодували ні художніх засобів, ні доброзичливого сміху чи

гнівного осуду. Українці традиційно послуговувалися власними назвами щодо росіян, євреїв і ромів, уживаючи відповідно номінації москаль (кацап), жид, циган.

У збірнику прислів'їв та приказок М. Номиса зустрічаємо близько сотні паремійних текстів, які переважно негативно оцінюють сусідство з цим етносом: Жид брехнею живе, все з нас тягне [7, 80]; Трусиця, як жид над грішми [7, 218]; Жид і молячи, вчиця обманювати [7, 81]; Жид, як не збреше, то удавиця [7, 81]; Горобці в очерет, а жиди в кучки [7, 81] та інші.

Г. Булашев зазначав: «Цигана народ вважає незрівнянно нижчим за розумом і хитрістю, аніж «жида», і певен, що його завжди можна обманути й провести, якщо тільки бути з ним обережним, тоді як «жида» й сам чорт не проведе» [1, 156–157]. Особливості характеру та способу життя циган відображають українські прислів'я та приказки, напр.: Не робив жид на хліб, та й циган не буде [7, 82] – для представників цих народів не є характерним землеробство, вони займаються іншими промислами; Крутить, як циган сонцем [7, 166] – здатність циган увести простих людей в оману; Ви – як ті цигане [7, 323] – роми, як вони самі себе називають, вміють увійти в довіру до людини з певною метою; Як циганська кобила: день біжить, а три дні лежить [7, 343] – про особливості циганського життя.

Українці та поляки мають довгу й багату спільну історію. Це зумовило утворення стійких етнічних стереотипів, зумовлених тривалими українсько-польськими відносинами. Неоднозначно сприймається у свідомості українців польський етнос: На тоє Лях Ляхом, аби бив, а хлоп хлопом, аби терпів [2, 370] – домінування поляка (пана) над українцем; Буде Лях як Русин [7, 149] – простежуємо надію на те, що поляк (=пан), так само як і український селянин, ще відчує, що таке бути залежним від когось іншого.

Українсько-російські стосунки займають значне місце в нашому фольклорі. Характерно, що у фольклорних джерелах ми не зустрічаємо номінацій «російський», «росіянин». Українці послідовно вживають етнонім москаль. Словник Б. Грінченка подає п'ятдесят шість його значень, форм і

відтінків: москалення, москалик, москаль, москальня, москальство, москальчук, москалюга, московець, московщя, московство тощо [6]. «Під словом «москалі» в народі розумілися військові постої на Україні, які місцеве населення змушене було утримувати. «Москалі» кривдили селян, знеславлювали дівчат, звідси й склалося в народі до них негативне ставлення, що відбилося і в прислів'ях» [7, 727]. Москаль – винятково негативний образ, що має історичне та ментально-психологічне підґрунтя. В основі негативного досвіду взаємин українців із росіянами лежать не релігійні чи національні протиріччя, а стосунки поневоленого народу й окупанта. Порівняймо: Від москаля поли вріж та тікай [7, 76]; З москалем дружи, а камінь за пазухою держи [7, 77]; Казав москаль право, та й збрехав браво [7, 76]; Москалики, соколики, позаїдали ви наші волики, а як вернетесь здорови, то поїсте й корови [7, 76]; Москаль не свій брат, не помилує [7, 76]; Москаль з бісом порадилися та й на лихо понадилися [7, 76]; Москаль тоді правду скаже, як чорт молицця стане [7, 77] та ін.

Отже, українська фразеологія утворює своєрідну ментальну карту, за якою ми можемо спостерігати формування та розвиток ментальних стереотипів. Українська фразеологія – це не тільки джерело народної мудрості, а й духовна субстанція, яка є дзеркалом ментальності народу. Стійкі висловлювання живуть у мові, не змінюючись віками, і закріплюють у своїй семантичній структурі досвід етносу, зберігають ментальні оцінки взаємин, ставлення українців до себе й своїх сусідів.

Література

1. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ: Довіра, 1992. 414 с.
2. Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Львів, 1901–1910. Т. 1–3.
3. Львовчкіна А.М. Етнопсихологія: Навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 144 с.
4. Потебня А. А. О некоторых символах в славянской народной поэзии. Х.:

Унив. тип., 1860. 155 с. 5. **Потебня А. А.** Мысль и язык. Х., 1913. 225 с. 6. **Словарь** української мови: У 4-х т. НАН України; Зібрала ред. журн. «Кіевская Старина»; Упор. з дод. власного матеріалу Б. Грінченко. К.: Наук. думка, 1996. Т. 1. А–Ж. 496 с. 7. **Українські** приказки, прислів'я і таке інше. Уклад М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. К.: Либідь, 1993. 768 с.

Стасевський Юрій Станіславович
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Мельників Р.В.

ПРОСТІР І ЧАС У П'ЄСІ М. КУЛІША «ПАТЕТИЧНА СОНАТА»

Микола Куліш – драматург, творчість якого відкрила нові напрямки у розвитку національного й світового драматичного мистецтва ХХ століття. «Патетична соната» дуже суттєво відрізняється від інших п'єс М. Куліша складною часопросторовою організацією, вставними сценами і специфічними ремарками, розповіддю від першої особи, що виступає і героєм, і коментатором подій. Відповідно, предметом цього дослідження стали концепти простору та часу, а матеріалом дослідження – їхня відображеність у п'єсі «Патетична соната» Миколи Куліша.

Простір і час є загальними формами буття всіх матеріальних систем і процесів. Не існує об'єкта, який перебував би поза простором і часом, як немає простору і часу самих по собі, поза матерією, що рухається. Водночас, простір і час – це найважливіші компоненти картини світу людини, що виражають, зокрема й унікальність художнього світу, створеного письменником.

Простір і час нерозривно зв'язані між собою. Їх єдність проявляється у русі і розвитку матерії. Мистецтвознавці стверджують, що проблеми простору і часу, відображені в літературних текстах, мають три аспекти: онтологічний (зміст твору мистецтва, будучи матеріалізацією духовного, потрапляє в просторово-часовий континуум, в якому все матеріальне існує в реальності); літературно-гносеологічний (відображення мистецтвом як особливим засобом

світу пізнання, його просторових і часових відношень, а також відображення цих відношень відповідно до специфіки літературного розвитку світу); психологічний (споглядання людиною художнього твору, зумовлює її співпереживання та співбуття з персонажами в їх спільному просторі та часі).

Простір і час, подібні та/або включно з місцем дії, мають вирішальне значення для розуміння й аналізу художньої літератури. Ми часто бачимо, що простори в художній літературі наповнені особливим відчуттям часу: час летить, стоїть на місці, перетворюється на квазівічність, і це пов'язано з тим, що називається хронотопом або простором-часом.

У п'єсі «Патетична соната» Микола Куліш оживив традиції давньої української вертепної драми. Перед глядачем одночасно відбувається дія в підвалі, на горищі і на двох поверхах будинку. Ці чотири площини символізують поділ України в період революції та громадянської війни [1].

Характеристиками глобального простору у п'єсі виступають Україна, революційна весна, Великодня ніч, «велике старе провінційне місто»; натомість локальний простір характеризують напівгорище, різні поверхи будинку, вікно, відсутність вікон, відчинені/зачинені двері та сходи. Особливу увагу привертає динамічний простір руху: вокзал, вагон, поїзд, квитки. Тобто простір у п'єсі не є статичним, він постійно змінюється не лише в контексті окремих суспільних подій, а й світовідчуття його персонажів: «... зоря свободи світить у вікна буржуазії, бо в підвалах робітників вікон немає...тож робітників закликають виходити на інтернаціональні дороги, а буржуазію поселити в трюм землі, на дно свободи» [2]. Читач помічає у творі численні парадокси: великодня ніч у революційну весну; життя різних верств суспільства під одним дахом; Іван Ступай-Ступаненко, прагнучи відродити незалежність України, йде на компроміси з її ворогами; Ілько Юга втрачає кохану, вбиваючи її. Парадокс також у тому, що при детальному описі дому, у жодного з його мешканців немає його відчуття. Тобто глобальний простір революції мінімізує відчуття «дому-фортеці», «дому-захисту», приватності того, що відбувається за його стінами, по суті все стає спільним, загальним і,

зрештою, нічийм. Це пов'язано з трагізмом долі окремих персонажів, як уже про це йшлося, та водночас доля кожного з них осібно пов'язана з його характером та соціальними обставинами.

Загалом, специфіка художнього простору у п'єсі «Патетична соната» полягає в тому, що він є художньо-відображеним і має естетичний зміст. М. Куліш у своєму творі, відтворюючи реальний простір, разом із тим формує певний художній простір, у якому відбуваються події. Цей простір може бути великим і охоплювати кілька країн або виходити за межі земної планети, або ж навіть звужуватися до тісних меж однієї кімнати. Драматург не просто зобразив розшарування суспільства, а й відповідно розташував персонажів драми, розмістивши їх у різному просторі.

Література

1. **Василюк М. В.** Жанрово-композиційні особливості п'єси Миколи Куліша «Патетична соната». Прикарпатський вісник НТШ. Слово. 2019. № 2. С. 321-325
2. **Куліш М.Г.** Патетична соната: Вибрані п'єси. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2021. 176 с.

*Терещенко Катерина Олександрівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: д. філол. н., доц. О. В. Халіман*

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗМЕНШЕНО-ПЕСТЛИВИХ І ЗБІЛЬШЕНО- ЗГРУБІЛИХ ФОРМ СЛІВ У ПОВІСТІ Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА «КОНОТОПСЬКА ВІДЬМА»

Словотвір – один із шляхів поповнення словникового запасу української мови. Засоби словотвору, особливо афікси, відіграють важливу роль у процесі утворення нових одиниць та моделювання нових відтінків лексичних значень. Кожен словотворчий засіб додає кореню слова із нульовою чи зовнішньою словозміною чи кореневій частині незмінного повнозначного слова щось нове, деяку додаткову семантику чи певну виразність та емоційність. Стилїстика,

беручи до уваги значення словотворчих засобів, приділяє основну увагу «їх виражальній цінності, експресивній якості, можливостям їх підпорядкування певному змістові й меті висловлювання» (2: 286). Аналізуючи стилістичний аспект словотворчих засобів у художньому стилі, звернемо увагу на думку А. Ковалю, який вважає, що «у мові художньої літератури стилістичне використання засобів афіксації діє на словотворчі можливості: за їх допомогою виражаються найрізноманітніші відтінки експресії: співчуття, іронія, зневага, злість, строката й суперечлива гама емоцій і оцінок» (1: 122).

У сучасній українській лінгвістиці питанням словотворчих засобів та їхніх стилістичних функцій займалися численні дослідники. Такий інтерес до них зумовлений значним потенціалом сучасної української мови до творення нових лексичних одиниць чи нових їх значень за допомогою різних словотворчих засобів (префіксів, суфіксів, інтерфіксів тощо). Тексти художнього стилю характеризуються використанням цих одиниць через їхнє емоційне забарвлення, що додає твору додаткової виразності. Проблему стилістичних функцій словотворчих засобів у художніх творах українських письменників у своїх працях висвітлювали такі українські дослідники, як Г. Василевич, І. Денисовець, І. Жигора, Н. Малюга, С. Панцьо, Л. Вакарюк, К. Приходченко, Г. Сагач та ін. Однак окремі аспекти цього напрямку залишилися поза увагою мовознавців, зокрема комунікативно-прагматичні особливості словотворчих засобів у повісті «Конотопська відьма» Григорія Квітки-Основ'яненка не були предметом спеціального аналізу, що викликає потребу подальшого опрацювання проблеми й зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета цієї статті – проаналізувати стилістичні функції зменшено-пестливих та збільшено-згрубілих словотворчих засобів у повісті Григорія Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма», її завдань: 1) описати комунікативно-прагматичні особливості використання зменшено-пестливих та збільшено-згрубілих форм слів у повісті «Конотопська відьма»; 2) виявити індивідуально-авторські особливості у використанні досліджуваних слів.

У роботі використано загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи: метод контекстуального аналізу, спостереження, описовий, аналізу й синтезу, систематизації та узагальнення.

У творах українських письменників активно використовуються слова, що додають емоційного навантаження тексту, зокрема мовні одиниці з емоційно-оцінними суфіксами. Їх уживають переважно для вираження негативних та позитивних оцінок предметів, дій, осіб, а також почуттів героїв та автора.

У повісті Григорія Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма» зафіксовано значну кількість слів із суфіксами, що виражають зменшеність та пестливість. Письменник використовує зменшено-пестливі форми, утворені від іменників, займенників, прикметників, прислівників та дієслів.

У проаналізованому творі виявлено використання слів із досліджуваними суфіксами для вираження різних комунікативно-прагматичних відтінків значень, зокрема виокремлюємо такі їх типи:

1) іменники:

а) зменшення + пестливість, напр.:

- діточки (зменшено-пестливе від «діти»): Де се вони подівались, що повідбігали і хазяйства свого, і діточок малесеньких?;

- рученята, ноженята (зменшено-пестливе від «руки», «ноги»): ...учепившись рученятами за приспу, силкуючись, підніметься на ноженята та знайде на приспі скіпочку, та, узявши у рот, і смоче замість кістки...

Наведені приклади демонструють використання зменшено-пестливих суфіксів для вказівки на малий розмір предметів чи осіб, що засвідчують й інші елементи контексту (напр., діточок малесеньких), та вираження пестливого ставлення до них;

б) пестливість, напр.:

- неділенька (зменшено-пестливе від «неділя»): Хоч парень собі і чепурний був, а тут і у неділеньку святу не брав білої сорочки...

- часиночка, годиночка (зменшено-пестливе від «час», «година»): Приклич же його, паньматочко, хоч на часиночку, хоч на годиночку; хоч би я на нього подивимось!;

- карбованчики (зменшено-пестливе від «карбованці»): Нехай лишень укоштується, нехай протрусить батькові карбованчики для тебе, а я і його оженю!

У наведених вище прикладах зменшено-пестливі форми номінують об'єкти, що не відзначаються малим розміром. У подібних контекстах спостерігаємо пестливість мовлення під час уживання проаналізованих слів;

в) пестливість + позитивна ознака, порівн.:

- панночка (зменшено-пестливе від «панна»): ...що завтра буде й весілля, що вже панночка з розпущеною косою, звісно, як сирота, по вулицям у Конотопі з пісеньками ходить і дружечок збира... У цьому прикладі слово зі зменшено-пестливим суфіксом використано для вираження позитивного ставлення до однієї з героїнь повісті;

- дружечки (зменшено-пестливе від «дружки»): Тільки дивітесь лишень: вже Олена дружечок збира, коровайниці вже досі діжу по хаті поносили... Іменник із зменшено-пестливим суфіксом використаний для репрезентації позитивного ставлення до персонажів.

Доречно звернути увагу на використання суфіксів емоційного навантаження у звертаннях, що часто трапляється в досліджуваній повісті (паниченьку, батечки, голубчики, тітусю, тіточко, матіночко, паньматочко, братику, соколику, лебедику, котусю), напр.:

– Тіточко, матіночко! – аж в ноги упав сердешний Микита Уласович та кістляві руки відьомські цілує та просить. Звертання до тітки та мами з емоційним навантаженням зумовлені благанням Микити Уласовича про те, щоб вони допомогли йому в біді. Такий прийом використано для інтимізації мовлення в процесі вираження прохання для отримання схвальної відповіді;

– Приклич же його, паньматочко, хоч на часиночку, хоч на годиночку... Використання звертання із зменшено-пестливим суфіксом зумовлене

реалізацією категорії ввічливості – вираженням поваги до бабусі, до якої звертається Олена;

2) займенники:

а) пестливість, порівн.:

- самісінький (зменшено-пестливе від «сам»): ...що він після учорашнього дня ще не пив, не їв, а тут ще не виспався; що треба йому збиратися з своєю сотнею у похід, аж у самісінький Чернігов...

- нічогісінько (зменшено-пестливе від «нічого»): Коли правду, братику, сказати, то я не второпав нічогісінько, що отсе ти мені розказав...

Можна зробити висновок, що використання займенників із зменшено-пестливими суфіксами відзначається тим, що ці слова виявляють додаткове значення пестливості до основного значення слова.

3) прикметники:

а) пестливість, напр.:

- молоденька (зменшено-пестливе від «молода»): Він, дивлячись тогді, дуже дивувався, що дівчина й молоденька, а купує борошна багацьк...

- товстенькі (зменшено-пестливе від «товстий»): Посеред ставу убито чотири палі товстеньких, а угорі позв'язано вірьовками та вп'ять якось-то хитро та мудро переплутував...

Повість «Конотопська відьма» насичена зменшено-пестливими формами прикметників, що виражають пестливість. Своєрідність прикметника як частини мови демонструє здатність зменшено-пестливих суфіксів додавати саме пестливий відтінок, а не вказувати на зменшення (напр., молодий – молоденький, товстий – товстенький, білий – біленький). Однак, поєднуючись із іменниками зі зменшено-пестливими суфіксами, що мають значення зменшеності (гарненькі діточки), такі прикметники увиразнюють відповідне значення. Уживаючись з неоцінними іменниками, вони додають пестливих відтінків у вираженні ставлення героя до номінованого об'єкта (живісінький чорт), що часто пов'язано з вираженням позитивної оцінки (а личком біленька, як чумацька сорочка). У процесі аналізу

визначено, що численні прикметники зі зменшено-пестливими суфіксами використані для характеристики зовнішності героїв, опис їх віку, напр.: молоденька дівчина, личком біленька, чорнявенька молодиця, зростом невеличка.

Фіксуємо використання зменшено-пестливих суфіксальних утворень від негативнооцінних прикметників, порівн: Батько його, старий Улас, був собі скупенький; Ригорович аж увесь чуб обірвав собі з серця, що й поганенька б то баба, та над ним глузує. Такі форми інтимізують мовлення, евфемізуючи відповідну негативну оцінку;

4) прислівники:

а) пестливість, напр.:

- частенько (зменшено-пестливе від «часто»): Олена таки частенько до паничів увіходила, так буцім за яким ділом, а тільки щоб більш розглядіти Микиту Уласовича...;

- пильненько (зменшено-пестливе від «пильно»): І пан Симеон, дожидаючи їх, ходить біля школи, лагодячись на похорони і споминаючи про кутію з медом, та пильненько призирається на двір старого Кирика...

- звичайненько (зменшено-пестливе від «звичайно»): Ось тільки не поклонись їй звичайненько, або пхни не бачачи, або що-небудь...

Варто звернути увагу, що у творі використано значну кількість прислівників, які виражають пестливість, тому можемо вважати цю особливість рисою авторського стилю письма Григорія Квітки-Основ'яненка. У виділених прикладах суфікси в прислівниках не вказують на зменшення, а лише додають пестливості, що пов'язано із частиномовною специфікою цих слів і засвідчено контекстами їх уживання;

5) дієслова:

а) пестливість, напр.:

- купочки-купусі, купочки-купоньки (зменшено-пестливе від «купатися»): Як об дошку, так наша Явдоха об воду, і не порина, а як рибонька

поверх води, так і лежить, і збовтається зв'язаними руками та ногами, вихиля черевом і попереком і приговорює: «Купочки-купусі, купочки-купоньки!».

Такі слова називають «дитячими», тому що їх використовують для звернення до дітей. Вони інтимізують мовлення, додаючи йому пестливих відтінків.

Проаналізовані слова у досліджуваних реченнях є прикладами вираження авторського стилю Григорія Квітки-Основ'яненка (неділеньку, любеньку, паниченьку, теперечки, нищечком, тернівочку, діточок, нічогісінько тощо). У творі також фіксуємо авторські неологізмами, що вжиті із суфіксами емоційного забарвлення (паньматочко, купочки-купусі, купочки-купоньки, словнісінько): Приклич же його, паньматочко, хоч на часиночку, хоч на годиночку; хоч би я на нього подивимось!; Як об дошку, так наша Явдоха об воду, і не порина, а як рибонька поверх води, так і лежить, і збовтається зв'язаними руками та ногами, вихиля черевом і попереком і приговорює: «Купочки-купусі, купочки-купоньки!»; Та так жалібно, словнісінько, неначе проситься, щоб мама його не губила. Пошук наведених авторських неологізмів у корпусі ГРАК засвідчує їх уживання лише у творах досліджуваного автора.

Варто звернути уваги на використання збільшено-згрубілих суфіксів у творі в таких прикладах:

1) іменники:

- злодіяки (збільшено-згрубіле від «злодій»): А їй як не вірити, коли вона, замиравши, бачила, яке на тім світі є мученіє і злодіякам...

- чортяка (збільшено-згрубіле від «чорт»): Я до чорта, та він від мене; я за ним, а проклятий чортяка та у сіни (а сінешні двері засунув я таки...

- каменюка (збільшено-згрубіле від «камінь»): Та, як каменюка, пішла на дно, аж тільки бульбашки забулькотіли!

- каменюччя (збільшено-згрубіле від «каміння»): Нав'язали їй на руки і ноги каменюччя — боживсь той чоловік, що мені про се розказував...

Використання збільшено-згрубілих суфіксів зумовлене виявленням негативних почуттів чи ставлень героїв до осіб чи предметів. Уживання їх з негативнооцінними іменниками увиразнюють відповідну оцінку. Наприклад, слова злодіяка та чортяка вжиті для вираження неприязні. Слова каменяка та каменяччя виражають значення збільшеності, згрубілості й уживаються в загалом негативно маркованому контексті.

Окрему увагу варто звернути на такі прикметники, як здоровенна (збільшено-згрубіле від «здорова» в значенні «велика») та престаренна (збільшено-згрубіле від «стара»): От і положили її; по два парубка сіло на руки і на ноги, а два узяло здоровенні пучки різок та й почали чистити...; ...увійшла у хату бабуса, стара та престаренна, згорбилась, через силу ноги волоче і паличкою підпирається. У цих словах використано суфікс -енн-, який є суфіксом збільшеного вираження ознаки, тому початкова негативна ознака виражена самим словом, а за допомогою суфікса ця ознака лише підсилюється.

Отже, можна підсумувати, що використання зменшено-пестливих та збільшено-згрубілих суфіксів допомагає виражати різні комунікативно-прагматичні відтінки в процесі репрезентації рис характеру, почуттів героїв та формування атмосфери твору загалом. Григорій Квітка-Основ'яненко використовує зменшено-пестливі та збільшено-згрубілі суфікси до іменників, займенників, прикметників, прислівників та дієслів. Іменники із зазначеними суфіксами вжиті для того, аби вказати на невеликий розмір предмета, висловити позитивне чи негативне ставлення до персонажа чи предмета або змодельовати пестливий відтінок значення. Прикметники зі зменшено-пестливими суфіксами використано для пестливого, інтимізованого опису зовнішності героя чи ставлення героя до певного об'єкта. Зменшено-пестливі суфікси також стилістично увиразнюють основне значення вжитих у повісті займенників і прислівників та додають пестливості загальному контексту. Дієслова (інфінітивні демінутиви) емоційно насичують текст. Слова зі збільшено-згрубілими суфіксами вжито для підсилення вияву негативного

ставлення до персонажів повісті чи для вербалізації негативних асоціацій, які викликає слово.

У перспективі плануємо продовжити аналіз стилістичних функцій інших словотворчих засобів повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма» з метою їх цілісної характеристики.

Література

1. **Коваль А. П.** Практична стилістика сучасної українською мови. Київ: Вища шк. 1987. 352 с. 2. Сучасна українська літературна мова. Стилiстика / за ред. І. К. Білодiда. Київ: Наук. думка, 1973. 438 с.

Тютюнник Карина Юрiївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер. : д. філол. н., проф. О.В. Радчук

ВИВЧЕННЯ АРАБСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ «СИНДБАД-МОРЕПЛАВЕЦЬ. ПЕРША ПОДОРОЖ» У 5 КЛАСІ

У п'ятому класі ЗОШ України вивчають казку «Синдбад-мореплавець. Перша подорож». Навчальна програма МОН України пропонує вивчення цієї казки, але не в усіх підручниках її вивчення передбачено. Зважаючи на це, можна рекомендувати вчителям винести ознайомлення з цією казкою на позакласний захід або на самостійне опрацювання. Для наочності можливо розробити презентацію в програмі Power Point.

Видається доречним після визначення теми та мети заходу, надати відомості з літературознавства, зокрема пояснити, у якому жанрі створено казку, дати визначення поняття «чарівні казки».

Оскільки діти ще не прочитали казку, то варто їх до цього підготувати, тобто заохотити до прочитання. Для цього вважаємо за необхідне надати відомості про казку та персонажів, розповісти про Синдбада та його прототип, водночас пояснити дітям, що таке прототип.

Цікавим для школярів є інформація про те, що казка «Синдбад-мореплавець. Перша подорож» та інші казки про Синдбада входять до збірки «Тисяча й одна ніч».

Прослуховування аудіофайла знайомить школярів зі вступною частиною казки та емоційно налаштовує на подальше сприйняття матеріалу. Доречним видається саме вчителю розповісти сюжет першої подорожі Синдбада та схарактеризувати головного героя.

За мотивами казки знято художній пригодницький фільм та створено мультиплікаційний фільм. Такі адаптації казки можна використати як домашнє завдання на порівняння казки й фільму та мультфільму.

Творче завдання, як-от: вигадати та описати нову пригоду Синдбада виконується за бажанням. Таке креативне завдання розкриє особистість кожного учня. Отже, ознайомлення з казками різних народів допомагають дітям познайомитися ближче з їхньою культурою та традиціями. Як і в усіх країнах світу, література Сходу має певні ознаки та риси. Їх знання допоможе дітям зануритись у зміст казки та в майбутньому легше виділяти ці елементи у творах.

Література

1. **Богданець-Білоskalенко Н.І., Снегірьова В.В., Фідкевич О.Л.** Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» URL: <https://mon.gov.ua>
2. Казка «Синдбад-мореплавець. Перша подорож» URL: <https://kolobook.org/sindbad-moreplavets/>
3. **Ніколенко О., Рудніцька Н., Мацевко-Бекерська Л.** Зарубіжна література 5 клас: підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», 2022. 271 с.

Федоренко Вікторія Володимирівна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: д. філол. н., проф. Н.М. Левченко

ТВОРЧА ЛАБОРАТОРІЯ АВТОРА В УРБАНІЧНОМУ СВІТІ: РОМАН ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО «МІСТО»

Актуальність обраної теми визначається потребою сучасного прочитання й переосмислення порушених проблем в урбаністичному романі Валер'яна Підмогильного «Місто», зокрема питання про прагнення особистості до самореалізації в ментально чужому середовищі, переоцінку цінностей і взаємодію сільської і міської типів культури.

Протягом ХХ століття з'явилося багато досліджень, у яких вивчаються проблеми екзистенціалізму в українській літературі. Екзистенціальні ознаки у творах В. Підмогильного вбачали Л. Пізнюк, Р. Мовчан, Л. Коломієць, С. Павличко, В. Колп, М. Тарнавський та ін. Філософські аспекти творчості Підмогильного розглядали такі літературознавці як: Г. Костюк, А. Матющенко, І. Михайленко, М. Тарнавський, О. Гриценко, Р. Мовчан. Розкриття людини, як творчої особистості, можна знайти у працях О. Романенко та В. Мельник.

Валер'ян Підмогильний дуже добре володів французькою мовою та добре знав французьку культуру, літературу, тому легко перекладав твори А. Франса, Гі де Мопасана і використовував їхній досвід у власній творчості. Роман Валер'яна Підмогильного був першою спробою серйозного осмислення урбаністичних процесів в українській модерністській літературі.

Задля відтворення процесу переродження особистості в романі «Місто» В. Підмогильний використовує позафабульні елементи. Вони ж є і позасюжетними: пейзаж, портрет, відступи, епіграф, вставні епізоди, присвята, обрамлення, обстановка, назва твору. Наприклад, одним із важливих елементів роману є пейзаж. Коли Степан Радченко прогулювався нічним

містом, намагаючись звикнути до такого життя, йому випала нагода побачити нічний сквер: «Денні одвідувачі скверу, чеснотливі тати з газетами й нені та няньки з колисками на колесах, розтанули тут разом і останнім промінням світла. На зміну їм злітали нічні метелики та їх ловці» [1, 70–71]. Наведена цитата з роману свідчить ілюстрування пейзажу очима Степана. Цей фрагмент характеризує, який міський сквер увечері.

Задля відтворення процесу переродження автор у романі «Місто» також використовував художні засоби (тропи): алітерація, асонанс, гіпербола, епітет, метафора, метонімія, паралелізм, персоніфікація, порівняння, символ. Одним із важливих аспектів у творі – це гіпербола. «З вулиці Революції широкими сходами до Дніпра котилась барвиста хвиля юнаків, дівчат, жінок, чоловіків білорожевий потік рухливих тіл, що передчували насолоду сонця й води» [1, 25]. Перебільшення, виражене словами з підкресленням, проілюстроване для зображення гіперболи на прикладі поданого речення.

Характеристику головного героя автор подає під різним кутом зору. Особистісне становлення Радченка розкривається у його неоднозначному характері, ставленні до життя. Він та людина, яка прагне досягати поставленої мети, але бажання бути проривним в нього швидко згасає. Зображення багатогранності Степана досягається тим, що він є працьовитим, наполегливим, відповідальним, і одночасно проявляється як егоцентрична та самозакохана людина.

Авторське відображення творчого розвитку головного героя відіграє дуже важливу роль у творі. Степан розкрив себе, як людину, яка досягає своєї мети, яка здатна, не дивлячись на відмови відомих критиків (зокрема від Світозарова, який не захотів прочитати оповідання Радченка, і швидко завершив розмову) на брак часу, досягти вершини, стати письменником. Еволюція Радченка в урбаністичному світі роману Валер'яна Підмогильного «Місто» також розкривається в романтичному ключі. Особисті стосунки відіграють важливу роль у житті головного героя. Вони пов'язані з його професійною нивою. Спочатку Степан заводить роман зі звичайною

селянською дівчиною Надійкою. Потім інтимні стосунки з Тамарою Василівною, яка доглядала за худобою та виконувала все те, що роблять у селі. Знайомство і стосунки з справжньою міщанкою Зоською. І палке кохання з артисткою в Києві – Ритою, яка для нього була як останньою надією в Києві. Вона його «сколихнула» так, що хлопець нарешті сів писати твір про людей.

Отже, можна стверджувати, що Валер'ян Підмогильний – це не просто письменник, який належить до духовної спільноти «Розстріляне відродження», – це митець, який все своє життя присвятив літературі. У романі «Місто» В. Підмогильний, відображаючи процес переродження Степана Радченка, використовує не лише художні образи, що структурують сюжет, а й позасюжетні елементи. Кожний використаний у романі елемент, став певним щаблем сходження головного героя до найвищої точки його творчої майстерності й утвердження в місті.

Література

1. **Підмогильний В.** «Місто». Харків : Веста: Видавництво «Ранок». 2003. 256 с.

Хемліна Аліна Сергіївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доц. І.А. Павлова

БЛОГ ЯК ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ Ю. СЛИВКИ «ЧУЄШ, КОЛИ ПРИЇДЕШ ДОДОМУ?»)

Сучасний ритм життя характеризується швидким перебігом подій та інформаційним потоком. Відбувається зміна та осучаснення джерел інформації й популярності набуває всесвітня мережа Інтернет, у якій створюються нові платформи, а також умови для вираження себе і своїх думок, талантів, що пришвидшує, розширює та розвиває комунікацію між людьми.

Результатом цього є створення великої кількості мережевих текстів, блогів, які мають різні ознаки, особливості, що потребують вивчення.

Серед сучасних дослідників, які вивчав блоги та блогінг, виокремлюють таких науковців, як К. Боярова, О. Власова, А. Досенко, С. Демченко, К. Лученко, К. Левченко, І. Навальна, І. Погребняк й багато інших. Мовним особливостям блогу присвячена розвідка Л.В. Пономарьової та Г.С. Капліної [3].

Дослідженню блогу як новому засобу комунікації присвячена праця М. Навальної, у якій авторка наголошує на різниці між журналістикою і блогерством, зазначаючи, що в останньому «домінантною є комунікативна функція, що в традиційних засобах масової комунікації є лише під час прямого ефіру на радіо, телебаченні» [1, с. 238]. Сьогодні блогерство є потужним виробником інформації, тому викликає неабияких інтерес не тільки у пересічних, а й у науковців.

Привертає увагу й потребує дослідження книга Ю. Сливки «Чуєш, коли прийдеш додому? Блог, що став книгою», оскільки авторці вдалося перетворити свій блог з соціальної мережі «Інстаграм» у літературу, оригінальну і цікаву. Її блог став не тільки книгою, а й цінним культурно-мовним надбанням. У своєму творі письменниця порушує питання культурних звичаїв, традицій, сімейно-побутових відносин, української пісні й не боїться застосувати це у діалектному розрізі свого місця проживання. Особлива увага приділяється збереженню релігії, її синтезу у повсякденному житті, релігійному становленню та культивуванні її в людини з дитинства й до похилого віку.

Блог визначається як інтернет-щоденник, персональний хронологічний журнал роздумів автора, тому і книга авторки побудована у формі щоденника. Це збірка історій, онлайн-есеїв, інтернет-новел, що мають специфічне мовне оформлення. Це й форма оповіді, вживання маленької літери на початку речення, короткі речення, парцельовані конструкції, слова-речення, вживання

розділових знаків, або їх відсутність, і, звичайно, діалектне мовлення, яким насичені всі історії книги.

Авторка використовує сучасний модний підхід в оформленні творчості, стилізує свою творчість та контент в соціальній мережі українською вишиванкою, квітами, традицією, символами. Цей спосіб дуже вдалий і дає можливість донести українське слово до безтурботних сердець сучасної молоді, показати особливість української традиції, пісні, вчить поваги до предків, батьків та віри в Бога.

Діалектна мова книги навчає нас моральним та духовним цінностям, поваги та шани до людей похилого віку, а головне — совісті. Сьогодні в цей непростий час, який ми всі переживаємо, наша свідомість набула значних змін. Загострилося питання рідних та близьких, оскільки війна розірвала наші серця навпіл, і нестерпна та безжалісна відстань не може відповісти на питання: - Чуєш, коли приїдеш додому?... Теплі турботливі слова, якими наповнена книга Ю. Сливки, ведуть нас до перемоги.

Література

1. **Навальна М.** Блоги як нові засоби в сучасній комунікації. Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація. 2021, 1(12), С. 238-254. <https://doi.org/10.31470/2518-7600>
2. **Погребняк І.В.** Блог як форма сучасного мережевого художньо-публіцистичного жанру. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70), №3. Ч. 3, 2020. С. 229-233.
3. **Пономарьова С.В., Капліна Г.С.** Лексико-граматичні особливості блогу як жанру інтернет-дискурсу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2018. №36, Том 1. С. 54-56.
4. **Сливка Ю.** Чуєш, коли приїдеш додому? Блог, що став книгою. Львів: Видавець Рурак Ю.В. «ASTRUM», 2022. 220 с

*Холодова Дарина Олександрівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. А.Г. Козлова*

НЕОДНОЗНАЧІСТЬ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ КОМЕДІЇ Ж.-Б. МОЛЬЄРА «МІЗАНТРОП»

Мистецтво завжди викликало в людей безліч різних емоцій і почуттів. Деякі мистецькі твори надзвичайно цікаві та захопливі, але деякі, навпаки, можуть викликати в нас відторгнення та здивування. Одним із прикладів поєднання рис таких творів, на нашу думку, є комедія Мольєра «Мізантроп» (1666). Цей твір, поряд з іншими п'єсами Мольєра, досі залишається одним із найбільш досліджуваних і обговорюваних у світі літератури. Незважаючи на те, що він був написаний понад чотириста років тому, його теми й образи досі залишаються актуальними. Зокрема, однією з головних тем твору є протистояння чесності та лицемірства. Ця тема й досі актуальна в нашому суспільстві, де багато людей намагаються здаватися кращими, ніж вони є насправді.

Метою нашої розвідки є характеристика персонажів комедії Мольєра «Мізантроп» з точки зору неоднозначності авторського змалювання.

Вважаємо, що образи-персонажі цієї комедії належать до найцікавіших й разом з тим неоднозначних за трактуванням у світовій літературі, бо вони можуть викликати як симпатію, так і огиду. І саме через ці образи драматург підняв значущі проблеми людського життя.

Французький письменник Франсуа Моріак та американський критик Гарольд Блум звертали увагу на неоднозначність характерів героїв п'єси Мольєра й на те, як вони відображають складності взаємодії людей у суспільстві та конфлікт між істинним мистецтвом і безглуздою повсякденністю, а також висловлюють незгоду із суспільними нормами (див.: [1], [3]).

Дослідники зауважують, що п'єса має автобіографічний характер, бо віддзеркалює сімейну драму Мольєра. Безсумнівно, обурливі висловлювання

Альцеста відбивають ставлення самого Мольєра до суспільного устрою тих часів. Але Альцест – це не тільки образ благородного викривача суспільних вад, який шукає «правду» і не знаходить її. Головний герой не позбавлений неоднозначності. З одного боку, це позитивний персонаж, чие благородне обурення викликає симпатію глядача, а з іншого боку, йому притаманні й негативні риси, які роблять цей образ комічним. Він дуже запальний, нестриманий, нетактовний, не має почуття міри і почуття гумору. Свої викривальні промови він адресує незначним людям, які не можуть його зрозуміти. Своєю поведінкою Альцест завжди виставляє себе на посміховисько перед людьми, яких зневажає. Хоча він готовий відкрито висловлювати те, що думає, навіть якщо це може призвести до неприємностей. Водночас його чесність часом переростає в необдумані вчинки. Наприклад, він відмовляється від своєї нареченої Селімени, бо не вірить у кохання. Це вчинок, який багато глядачів і читачів можуть розцінити як дурний і необачний.

Трагедія Альцеста – це трагедія самотнього бунтаря, який відчуває себе одинаком, не маючи підтримки мас, який ще не дозрів до політичної боротьби проти існуючого ладу.

Франсуа Моріак звертає увагу на те, що «світ, у якому живе Альцест, дає чесній людині і християнинові чимало підстав якщо не заволати, то хоча б запитати себе – Альсест же ополчається лише проти найнешкідливіших його звичаїв, проти брехні того роду, від якої нікому немає шкоди, але яка необхідна у світському житті. <...> Живучи у світі, де несправедливості хоч греблю гати, де злочинці повсюдні, він бореться лише проти дрібної сошки» [3: 217]. Критик зауважує, що нападки героя завжди спрямовані проти інших, він ніколи не замислюється щодо власних вад і порівнює себе з оточуючими лише для того, щоб переконатись, що він кращий за них. Але дещо виправдовує цю його впевненість у власній перевазі молодим віком Альцеста, наголошуючи на деякій обмеженості цього персонажа [3].

Незвичне ж ставлення Мольєра до свого героя, на нашу думку, зрештою пояснюється тим, що, незважаючи на свої передові переконання, Альцест ще

не до кінця звільнився від класових впливів оточуючих і від забобонів, що панували у тогочасному суспільстві, яке він зневажає. Мольєр створив цього персонажа частково смішною фігурою, оскільки той виступає проти всіх, навіть коли має найкращі наміри.

Інший неоднозначний персонаж у комедії – це друг Альцеста Філінт. З одного боку, він є лицеміром, який намагається показати себе кращим, ніж є насправді. З іншого боку, він також є уособленням толерантності та дипломатії. Філінт намагається налагодити мир між Альцестом і рештою персонажів комедії, використовуючи свій дар переконання і дипломатичні навички.

П'єса Мольєра «Мізантроп» є яскравим прикладом того, як мистецькі образи можуть бути неоднозначними та викликати одночасно різні емоції та почуття. Мольєр створив персонажів, які не можуть бути однозначно схарактеризовані як «хороші» чи «погані», і це робить його комедію реалістичнішою та більш живою. Читач бачить, що навіть герой, який від початку здається ідеальним, може мати свої недоліки і не дотримуватися власних принципів, які він декларує. Таким чином, п'єса Мольєра «Мізантроп» є актуальною та цікавою для вивчення не лише як твір літератури, а й як джерело філософських та етичних роздумів.

Література

1. **Блум Г.** Західний канон. Книги на тлі епох. Факт, 2007. 720 с.
2. **Мольєр.** Мізантроп [повний текст твору]. Бібліотека української літератури УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=154>.
3. **Мориак Франсуа.** Альцест // Мориак Ф. Не покоряться ночі: Художественная публицистика / Пер. с фр., предисл. В.Е. Балахонова. М.: Прогресс, 1986. С. 216-220.

Чернявська Світлана Миколаївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., проф. О.А. Олексенко

АФІКСОЇДИ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ ЗАСІБ ІННОВАТИВНОГО СЛОВОТВОРУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Динаміка розвитку української мови в останні кілька років надзвичайно потужна, що пояснюється такими екстралінгвальними чинниками, як бурхливий соціальний розвиток українського суспільства, поява і розвиток різних галузей економіки, а в останні роки – ще й опір російським потугам заволодіти українськими землями і знищити українську культуру й націю як таку. Усе це неминуче призводить до змін в мовній картині світу: з одного боку, до інтелектуалізації української мови, а з другого – до демократизації як віддзеркалення впливу живого мовлення на узус. Ці процеси перебувають у фокусі наукового зацікавлення лінгвістів, їм присвячені роботи таких учених, як О.А. Стишов, Ж.В. Колоїз, О.О. Тараненко, Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, А.М. Нелюба та ін.

Отже, тема вивчення шляхів розвитку новітньої української мови актуальна, як актуальним є і встановлення найбільш продуктивних засобів інновативного словотвору. Тому предметом нашого дослідження стали форманти, що презентують таку неоднозначну з погляду теорії неології морфему, як афіксоїд. Мета роботи – виявити найбільш функціональні для останнього періоду розвитку мови одиниці з-поміж афіксоїдів, з'ясувати семантико-прагматичні особливості словотворчих моделей з цими морфемами.

Проблема виокремлення афіксоїдів з-поміж інших морфем досі в мовознавстві однозначно не вирішена. Традиційно їх розглядають як корені у складі композитів, утворених шляхом складання основ (телефон, диктофон, смартфон тощо). Однак нині більш поширений погляд на них як на службові морфеми, подібні до префіксів і суфіксів.

Слова, утворені афіксоїдами, за словотвірним значенням близькі до складних слів, бо включають семантику двох повнозначних слів, одне з яких

у процесі словотворення десемантизується, але «флер» його значення залишається. Тому дотримуємося думки Б.Л. Уорфа, підхопленої Є.А. Карпіловською, що афіксоїди становлять собою «згорнуті лексемні категорії» [1]. За основу визначення терміна «афіксоїд» беремо тлумачення, подане Н.Ф. Клименко в енциклопедії «Українська мова»: «Афіксоїд (від афікс з грецької – вигляд, сорт, тип, вид) – проміжна морфема, частина складного або складноскореченого слова, здебільшого співвідносна з повнозначним словом чи основою, яка повторюється з таким самим значенням у ряді слів і наближається за словотворчими функціями до афіксів. Афіксоїдні кореневі морфеми набувають ознак службових афіксальних морфем» [7: 38]. Афіксоїди поділяються на префіксоїди і суфіксоїди. Більшість із них іншомовного походження, що пояснюють тенденціями номінації цілісного поняття одним словом за їхньої спеціалізації в межах певної терміносистеми чи мови загалом [1: 229]. Частина з них загальномовного рівня (нанотехнологія, наномедицина, психологія, фонологія, логопед, педофіл, графоман, графолог тощо), а частина належить до неоморфем – тих, що з'явилися в останній період розвитку української мови і визначаються певною новизною, наприклад: елемент -мейкер: кліпмейкер, іміджмейкер, клонмейкер, кінохітмейкер, політмейкер, нюзмейкер тощо – на позначення особи за видом діяльності, фахівця, який щось створює, продукує [4:51]. Повторюваність цього елемента будови слова наближає його до службового морфа, рівного за значенням суфіксам -ій, -ник, -ар, -ач, -тель та ін., тобто такі новотвори поповнюють тематичну групу «назви осіб за родом діяльності», хоча відрізняються від названих суфіксів наявністю незгаслої семантики кореня – «особа, яка щось творить, продукує».

Наша увага зосереджена на поширеності афіксоїдів в українській мові останніх років. У цій статті розглянемо декілька моделей. Засоби масової інформації, словники новотворів фіксують такі слова, як агрофашизм, мегаодіозний, необеріївський, постправа, постковідний, теледебіліза, супрунгейт, земноїд, скрепостан, єврофоб, аеротроща.

Науковці відзначають посилення продуктивності утворень з афіксоїдами антонімічного характеру екс-, тобто «колишній» і нео- чи ново-: ексочільник, екслідер, ексв'язень, екснардеп, екс-Союз та неоглобалізм, неоімперський, неопанславiзм, неорусинство, неокозацтво, неоязичник, необільшовик, неоімперіалізм, необандерівці, новобагатько, новомова, нововірець як позначення тих чи тих суспільно-політичних течій, тенденцій та їхніх виразників у лексиконі опонентів [6: 28 – 30].

Актуалізація моделі зі значенням «несправжності», маскуванню сутності – утворення з компонентами псевдо-, лже-. Це зазвичай оцінно-характеризувальні назви якихось реалій, процесів політичного чи економічного життя країни, ідеологій та їхніх виразників: псевдодержава, псевдореформа, псевдореферендум, псевдоукраїнський, псевдоеліта, псевдоучасник (бойових дій), псевдогероїка, псевдозамахи тощо.

До цієї лексемної категорії зі значенням неповної відповідності нормі, вказівки на погану якість належать і утворення з іншомовними префіксоїдами ерзац-, квазі- та українськими напів-, пів-: ерзац-людина, ерзац-свобода, ерзац-релігії, ерзац-поезія, ерзац-месія.

Дослідники української неології фіксують цілі серії непрямих номінацій з префіксоїдами інтер-, супер-, мега-, пост-, після- [1: 87]: біялітературний, післясигнал, післясоюз, постсоюз, посткомунізм, постсталінізм.

Звертає на себе увагу дедалі частіша сполучуваність префіксоїдів іншомовного походження з питомими українськими словами, що спричинює формування в них експресивно-оцінних конотацій, розширення стильового діапазону у використанні. Наприклад, запозичена аббревіатура VIP (дуже важлива особа) подібно до практики вживання в англійській мові з іменниками на позначення місця, пов'язаного з важливими особами, поширюється в українській мові для поєднання вже з власне українськими словами, замінюючи основу спец- (vір-таксі, vір-вхід, vір-вечірка, vір-запрошення, vіп-зала, vіп-зона, vіп-гiсть), причому графічне відтворення таких новотворів різне. Зачасту такі слова мають експресивно-оцінне значення, зокрема

іронічне: віп-камери, віп-костюмчик, віп-в'язень тощо. Є.А. Карпіловська відзначає конкурування цього префіксоїда з такми, як спец-, еліт-, люкс-, топ-, мега- та префіксами над-, супер- [1: 89].

Можна стверджувати, що процес розвитку новітньої української мови позначений розширенням сфери функціонування і виникненням нових словотвірних гнізд з регулярно повторюваними компонентами – афіксоїдами певної тематичної спрямованості. Передусім слід відзначити емоційно-експресивну конотацію (зазвичай негативну), що супроводжує вживання таких новотворів.

Ці неологічні процеси потребують подальшого глибокого дослідження для їхньої класифікації, окреслення словотвірних гнізд і моделей, виявлення семантичного наповнення.

Література

1. **Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П.** Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008.
2. **Колоїз Ж.В.** Українська okazіональна деривація: монографія. Київ: Акцент, 2007.
3. Лексико-словотвірні інновації. 2017 – 2021: словник. Укладачі А. Нелюба, Є. Редько. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2022.
4. **Нелюба А., Нелюба С.** Лексико-словотвірні інновації (2004 – 2006): словник. Харків: Майдан, 2007.
5. **Нелюба А., Редько Є.** Лексико-словотвірні інновації (2015 – 2016): словник. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2017.
6. **Тараненко О.О.** Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015.
7. Українська мова. Енциклопедія. Київ: «Укр. енцикл.», 2000.

Шевчук Юлія Юріївна

Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Наук. кер.: д. філол. н., доц. О. В. Халіман

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІННОЇ НОМІНАЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ

Серед інших засобів художнього стилю важливу роль відіграють оцінні мовні одиниці, зокрема оцінні номінації. Вони виконують важливі функції в процесі образотворення, формують загальне аксіологічно марковане тло художніх творів, увиразнюють оповідь, демонструють її індивідуально-авторську специфіку.

Численні мовознавці приділяли увагу аналізу цього аспекту літературної творчості: І. Бабій, В. Корольова, Л. Приблуда, Н. Прокопенко, О. Сенькович, У. Соловій, В. Туранська та ін.

З огляду на активізацію досліджень у зазначеному аспекті виникає потреба узагальнення відповідного наукового досвіду для продовження аналізу оцінних номінацій на матеріалі творів сучасної української літератури, що й зумовлює актуальність дослідження.

Мета цієї наукової розвідки – узагальнити досвід вивчення оцінних номінацій у художній прозі; її завдання: 1) описати особливості й результати аналізу вживання засобів оцінної номінації у творах української літератури в сучасній лінгвістиці; 2) з'ясувати функції засобів оцінної номінації в художньому мовленні.

У роботі використано загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи: спостереження, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, систематизації та узагальнення, описовий метод та ін.

По-перше, арсенал оцінних засобів номінації репрезентують передусім іменники й займенники, їх часто увиразнюють аксіологічно марковані прикметники. Наприклад, Ю. Приходько, схарактеризувавши особливості вживання іменників, дієслів, прикметників, прислівників на матеріалі роману Наталії Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону» в аспекті

лінгвоаксіології, описала й оцінні іменники, використані для характеристики героїв, напр.: дурень, ідіот та ін. [Див. 6].

Г. Вишневська звернула увагу на частиномовні особливості оцінної лексики в романі Марії Матіос «Нація». У роботі наголошено, що загалом оцінну функцію найчастіше виконують іменники, прикметники, дієприкметники, дієслова, прислівники [2: 91]. Серед них першорядне місце посідають оцінні іменники на позначення особи (агентиви). У романі вони називають представників двох антагоністично налаштованих суспільних колективів: представників влади («совітів») і місцевого населення (гуцулів). В уста своїх героїв-гуцулів Марія Матіос вкладає слова, сповнені глибокої ненависті, порівн.: зайди, нечисть, чума, червона гадина, звірі, вороги, двоногі пси, убійники, нелюди, злі собаки на двох ногах, заготівельники людських душ, короста, воші, москалі недобиті й ін. (Вишневська, 91). Як засоби увиразнення позитивно маркованих звертань дослідниця характеризує позитивнооцінні прикметники, напр., солодкий і солоденький у значенні ‘любий, дорогий’ та ін. [2: 92].

Про-друге, оцінні номінації, найбільше поширені в художньому мовленні, репрезентують різні лексико-семантичні групи. Наприклад, В. Дворянкін і Д. Щетиніна, провівши аналіз відповідних засобів на матеріалі художнього мовлення початку ХХІ століття, виокремили такі їх групи:

1. Назви на позначення зовнішніх якостей і фізичного стану людини.
 - 1.1. Назви людей за віком (малявка, дрібнота, пацан).
 - 1.2. Назви, які вказують на зріст і особливості фігури людини (одоробло, шибздики).
 - 1.3. Назви на позначення фізичного стану людини (одноокий, контужений).
 - 1.4. Назви на позначення зовнішнього вигляду неохайної людини (опудало, страхолюдина).
2. Назви на позначення внутрішніх якостей людини.

2.1. Назви на позначення інтелектуальних здібностей людини (ідіот, ідіотка, придурки, телепень, йолоп, недоумки, лободирій, довбодятел, геній, мегарозум).

2.2. Назви людини за поведінкою, деякими вчинками (наївняк, роззява, псих, психопат, садист, кретини, відморозки, пристосуванці).

2.3. Назви людини за ставленням до інших осіб (шарлатан, шахраї, пройдисвіти, обіцяльники, брехуни, жлобина, грошофіл) [3].

По-третє, вторинна номінація – продуктивний засіб моделювання оцінних засобів. Найпоширенішим способом формування вторинного номінативного змісту є метафоризація.

Наприклад, Л. Приблуда, звернувши увагу на стилістичні функції вторинних номінацій у творчості Володимира Лиса, виокремила найпродуктивніші типи метафоризації зооморфних одиниць, що слугують для характеристики осіб за різними ознаками:

1. Зовнішні характеристики людини (здоровенний бугай з червоним носом, кобиляка, огидний кабан).

2. Вік людини (пеньок, старий підлий шолудивий пес, шуриха, лейтенант зелений).

3. Внутрішні характеристики людини (сорока, дурна звірина, божевільний хрич).

4. Соціальні характеристики людини (відома світська левиця, багата/вродлива жінка-тигриця, багата / впливова жінка-тигриця).

У результаті проведеного аналізу дослідниця робить висновок, що, хоча самі назви тварин не містять оцінок, зооморфізми, ужиті в переносному значенні, переважно мають негативні оцінні конотації [5: 410].

Полярні аксіологічні смисли можуть виражати вторинні номінації й у функції звертань. Наприклад, як наголошує О. Сенькович, звертання кізочка, використане в прозі Юрія Винничука, розвиває ласкаво-інтимну тональність, порівн.: Ану, моя кізочко, – звернувся до жінки, – візьми оці шкарбуни та випуцуй... [7: 51].

По-четверте, серед інших онімів у художніх текстах значним оцінним потенціалом відзначаються прізвиська.

На цей засіб номінації звертає увагу В. Корольова, наводячи такі приклади: У моєї дружини власні моральні критерії. Вона сама собі Маргарет Тетчер. Незламна, безкомпромісна залізна пані (В. Слапчук) [4: 349]. У межах художнього тексту оцінні номінації осіб забезпечують структурно-композиційне моделювання оцінного текстового простору, що підсилює експресивний ефект висловлення.

В. Туранська у своїй науковій праці зосереджується на одній із функцій онімів у романі П. Панча «Гомоніла Україна», а саме їхньому оцінному аспекті. Серед інших таких одиниць дослідниця нааналізує композитні прізвиська – сконцентровані, згущені енергетичні центри виняткової сміхової культури на зразок Панібудьласка, Понесикляча [9: 291].

На багатий арсенал онімів у романі Марини Гримич «Егоїст» звертає увагу О. Состіна, наголошуючи, що «завдяки прийому онімізації авторка досягає художньої виразності в процесі моделювання образів героїв, оскільки відапелятивні антропоніми відзначаються значним характеристичним потенціалом, що забезпечує реалізацію образотворчої функції» [8: 45].

У досліджуваному романі функціують антропоніми, утворені від різних категорій апелятивів:

- 1) від іменника, що позначає риси характеру людини (Егоїст);
- 2) від іменника, що вказує на клас тварин (Сокіл-сапсан, Гусак, Домашня Птиця, Котусю (пестлива форма від Кіт));
- 3) від іменника, що вказує на вид діяльності (Розстригай, Студент, Професор);
- 4) від присвійного займенника (Моя);
- 5) від словосполучень (Пані індійська бізнесменка, Дуже Позитивний Герой, Десятиголового Монстра). В останньому типі семантику прізвиськ забезпечує комбінування значень усіх їхніх складників [8: 44–45].

По-п'яте, уживання оцінних номінацій у різних синтаксичних функціях (напр., у складі предиката, у заперечних чи порівняльних конструкціях) демонструє модифікацію ступеня вираження оцінних смислів.

Зокрема, як наголошує Ю. Приходько, у реченнях із порівняльними чи заперечними елементами (напр., як останній дурень, я не ідіот) в порівнянні з оцінним предикатом (він дурень) «пейоративна характеристика зменшується від приписування певних рис до заперечення їхньої наявності» [6: 32]. Тут спостерігаємо зв'язок засобів різних мовних рівнів: модифікацію вираженого лексемою оцінного значення шляхом варіювання синтаксичних конструкцій.

Г. Вишнеvsька теж описала особливості вживання порівнянь і порівняльних зворотів у романі Марії Матіос «Нація». Дослідниця наголошує, що, обираючи образи для порівнянь, письменниця часто звертається до рідної карпатської природи, повсякденного побуту гуцулів, напр.: овечки біленькі, як надгірні хмари, люди добрі, ніби ковалоx хліба, Корнелія була красива, як олениця, дід був старий і білий, як вранішній туман [2: 92].

На особливості функціювання порівнянь як засобів оцінної характеристики персонажів звертає увагу й В. Корольова. Зокрема, дослідниця наголошує, що порівняльні конструкції, в основі яких уживають оцінні слова, у художньому тексті часто використовують для портретної характеристики персонажів. Наприклад, «...зовнішній вигляд моделює порівняння в такому уривку»: Ти був худий, блідий, високий і красивий, як апостол... (П. Загребельний). Порівняння також використовують для відтворення внутрішнього стану персонажа, його переживань: І ми спокійні, і покірні, як воли...» (Є. Дудар). За допомогою порівняльних конструкцій відтворюються особливості поведінки героїв художніх творів, напр.: Ти й сам вранці спиш, як байбак... (Є. Кононенко)» [4: 350].

Моделюючи метафоричний портрет жінки в прозі Юрія Винничука, О. Сенькович серед продуктивних способів метафоризації з використанням номінацій птахів, рослин, предметів побуту тощо описує такі: мов пташка, наче чорна лебідка, мов поранена ворона, наче лелека з пораненим крилом,

мов дика лошиця. Названі вище іменники дослідниця відносить до узвичаєних ласкаво-поетичних найменувань жінки в українській народній традиції належить [Сенькович].

По-шосте, серед загальноновживаних номінацій вирізняються індивідуально-авторські, що реалізуються передусім як результат мовотворчості митців слова (див. праці І. Бабій, В. Дворянкіна, Л. Приблуди, У. Соловій, Д. Щетиніної та ін.) й, крім номінативної, виконують «виконують виразну естетичну роль, зокрема у мові художньої літератури» [1: 19], «виступають влучним характеризувальним засобом» [1: 20].

Наприклад, І. Бабій схарактеризувала індивідуально-авторські назви осіб, використані в романі «Рай» Василя Барки. Дослідниця виокремила такі групи оцінних номінацій:

а) назви осіб за дією, які характеризують діяльність, рід занять, професію персонажів: мистець-маляр, отець-просфорник, з'явець, «вибивайло», терзатель, крадіжник, студент-добувайло, вчитель-подвижник;

б) назви осіб за психологічними властивостями: мрійник-чоловік, блазень-лжесвященик, мудрець-гречкосій, плескотуха-всезнаєчка, чолов'яжка;

в) назви, що характеризують вік особи: дівчинка-малолітка, синок-підліток, старигайчик;

г) назви, що характеризують інтелект, розумові здібності, особливості мислення: безклепок, буквогриз;

д) назви, що характеризує зовнішній вигляд, портрет: мордар;

е) назви осіб за політичними вподобаннями, роллю в суспільстві, вираженням поглядів: єдинонеділимець, Андрій-руїнник, приклонник, «партсука» [1].

Авторка характеризує особливості вживання досліджуваних слів в аспекті лінгвоаксіології. Наприклад, експресивно-емоційну оцінність містить іменник шахраюга, утворений за допомогою непоширеного суфікса -уг(а) від

іменникової твірної основи. Зневажливе ставлення до героя, осуд його вчинків, поведінки засвідчує і загальний контекст [1: 20].

Отже, засоби оцінної номінації в художній прозі української літератури функційно пов'язані із сюжетом і композицією твору, авторським задумом, часопросторовою організацією і жанровою специфікою твору. Вони виконують образну, символічну, культурологічну, стилістичну, характеристичну функції. Структура й склад арсеналу досліджуваних засобів становлять одну з ознак ідіостилу письменника. Усе це функційне розмаїття підпорядковане численним завданням письменника, зокрема прагненню забезпечити яскравість образотворення та вплинути на реципієнта (читача).

У перспективі плануємо спроектувати узагальнений досвід вивчення особливостей номінування героїв на практичний аналіз окремих творів сучасної української літератури.

Література

1. **Бабій І.** Індивідуально-авторська номінація осіб у романі «Рай» Василя Барки. Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1 (69), ч. 1. С. 19–22.
2. **Вишневська Г.** Оцінність у художньому тексті (на матеріалі книжки Марії Матіос «Нація»). Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. 2008. Вип. 12. С. 90–93.
3. **Дворянкін В. О., Щетиніна Д. О.** Оцінні антропономіації в українському художньому мовленні початку ХХІ століття. Вч. зап. ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2020. Т. 31 (70). № 4. Ч. 1. С. 49–53.
4. **Корольова В.** Експресивний потенціал оцінних найменувань осіб у структурі художнього тексту. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. 2011. Вип. 15. С. 347–350.
5. **Приблуда Л. М.** Вторинна номінація у мовотворчості Володимира Лиса. Мовні і концептуальні картини світу. 2015. Вип. 51. С. 409–413.
6. **Приходько Ю. В.** Особливості функціонування оцінної лексики в художньому мовленні (на матеріалі роману Наталії Гурницької «Мелодія кави у

тональності кардамону»). Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра. Харків, 2021. 61 с. 7. **Сенькович О. Р.** «Попливла, наче чорна лебідка» (метафоричний портрет жінки у прозі Юрія Винничука). Культура слова. 2019. № 90. С. 46–54. 8. **Состіна О. М.** Онімна й апелятивна номінація особи в художньому мовленні (на матеріалі роману Марини Гримич «Егоїст»). Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра. Харків, 2022. 62 с. 9. **Туранська В. Л.** Функція онімів у романі П. Панча «Гомоніла Україна»: оцінний аспект. Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Серія «Філологічні науки». 2016. Вип. 34. С. 288–291.

Шокуров Олександр Володимирович

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к. філол. н., проф. О.А. Олексенко

ВИДО-ЧАСОВІ ВІДНОШЕННЯ В ГРАМАТИЦІ ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

Індивідуальна поетична мовна картина світу Ліни Костенко була неодноразовим предметом дослідження українських лінгвістів, бо мовний світ її поезії – неосяжний, велич і глибина його осмислюється, але ще далеко не вичерпана для філологів. Однак граматична організація лірики Ліни Костенко, зокрема вплив уживаних морфологічних форм, значень, категорій на вияв індивідуального мовного коду поетеси, на її стиль системно не вивчалися, окремі думки викладено в роботах С. Єрмоленко, А. Мойсієнка, Л. Шевченко, О. Олексенко, О. Калашник, І. Павлової та ін. Важливість системного аналізу особливостей поетичної граматики Ліни Костенко очевидна, вона продиктована як увагою і повагою до творчості видатної української поетеси, так і потребою продовжити лінгвістичні дослідження, започатковані ще в роботах О. Потебні, Л. Булаховського, Р. Якобсона, Ю. Шевельова та ін. і розвинуті в працях сучасників – О. Голікової, С. Єрмоленко, Ю. Калашник, Н. Мініної, О. Скоробогатової й багатьох інших. У фокусі досліджень цих мовознавців – поетична картина світу, зреалізована за допомогою

граматичних форм і значень, що дають певний смисловий ефект, слугують для вираження інтенцій поета, його ідейного задуму. О. Скоробогатова наголошує на тому, що одна з особливих закономірностей цілісного поетичного тексту – закономірність взаємодії одиниць морфологічного рівня в поетичному мовленні як цілісному феномені [6, с. 313].

Актуальність цього дослідження полягає в необхідності системного підходу до вивчення мовного коду Ліни Костенко як видатної особистості, як іманентного вияву національного мовного коду українців.

Предмет вивчення – видо-часові форми дієслова як основний носій хронотопу в поетичному мовленні Ліни Костенко.

Мета – з'ясувати поширеність і співвідношення видо-часових форм дієслова в організації поетичного тексту й виявленні поетичних смислів, закладених авторкою.

Лінгвісти помітили, що в художньо-белетристичному стилі найбільшу частотність мають форми минулого часу, особливо в прозі, бо вони добре передають опис подій, розгортання дії в часі, у певній послідовності [3, с. 58]. Однак оповідний характер семантики цього часу не притаманний ліриці, крім деяких її жанрів. Ознакою ліричного твору є якраз «відтворення життя шляхом безпосереднього вираження почуттів, думок, переживань автора чи персонажа, громадянських і філософських пошуків», «у ліриці першорядне значення надається виражальним засобам, які формують інтимну атмосферу з витонченим емоційним станом, тобто – ліризм» [2, с. 559]. Тому, як помічено [4, с. 209], у ліричній поезії поширений теперішній час, оскільки він найтісніше пов'язує авторські інтенції з виявом душевного стану ліричного героя, з життям у реальному вимірі. Мовознавці зауважували, що теперішній час сам по собі не передає руху. Лише в мовленнєвому процесі, у рухові дієслівних форм він набуває динамічного значення. Тому динамічність теперішнього часу – композиційно зумовлена, сюжетно-синтаксична. Таким чином, функції форм теперішнього часу слід розглядати в аспекті синтаксичного часу окремого вірша.

Теперішній актуальний в ліриці не вживається, бо зазвичай немає співвідношення дії з моментом мовлення. Однак використовується теперішній розширений узуальний, зокрема відзначаємо його в описах природи, якими так багата поезія Ліни Костенко, бо природа в її творчості є складником ліричного героя, через природу поетеса осмислює себе у Всесвіті. О. Пахльовська зазначає, що, зокрема, пори року – «це свій окремий психологічний театр у поезії Ліни Костенко», це «магнетичне поле», яке кличе вірш за віршем» [5, с. 5]. Форми теперішнього часу ніби об'єднуються в контексті спільним значенням стану природи: Вже в стільниках стерні немає меду сонця. І дика груша журиться одна. Лиш клаптики червоного суконця шляхам лишає сіра давнина. Приходить осінь, посмішка землиста. Складніють очі неба і води. Суху розмову полум'я із листям до ночі сумно слухають сади.

О. Олексенко звертає увагу на кільцеве обрамлення рядків поезії «Сніги метуть. У вікнах біле мрево» за допомогою дієслова 3 особи множини теперішнього часу метуть, що поєднане з іменником у формі множини сніги зі значенням великих обсягів: перший рядок як назва твору, а останній – Метуть сніги. Сніги метуть, метуть. Чотири рази повторене дієслово метуть у значенні розширеного теперішнього створює враження безкінечних заметілей як вияву циклічної вічності життя [4, с. 210].

Так само композиційно навантаженим у поезії «І засміялася провесінь: - Пора!» є епіфоричне вживання фрази з дієсловом теперішнього часу ідуть / іду, ці форми 3 особи множини і 1 особи однини чергуються, повторюючись і передаючи ідею плинності життя, його минулості для всіх і кожного: перша строфа завершується рядками Дивлюсь: мій прадід, і пра-пра, пра-пра- - усі ідуть за часом, як за плугом, друга строфа: Вони уже в тумані – як туман – усі вже йдуть за часом, як за плугом, третя строфа має кінцівку: Така свавільна, вільна, молода – невже і я іду вже, як за плугом?!, і нарешті четверта завершальна: Невже і я в тумані – як туман – і я вже йду за часом, як за плугом?

У межах одного часового виміру показовим є вживання дієслів доконаного і недоконаного видів. Зокрема це стосується минулого часу, де

доконаний вид зазвичай виражає дію перфектну, результативну, а недоконаний – аористичну, тривалу в минулому, нерезультативну. Їхнє поєднання в одному контексті дає ефект живої динамічної картини, як от у поезії «Гроза проходила десь поруч»: Латаття ніжилось в озерах, хитали ряску карасі. / Черкнула блискавка по зелах, аж полягали вони всі. / Над світом білим, світом білим хтось всі спіралі перегрів. / А хмари бігли, хмари бігли і спотикалися об грім.

Зміна форм часу скеровує розвиток смислового напрямку поезії, на її основі розвиваються відношення зіставлення й протиставлення. Наприклад, у поезії «Ой осінь, осінь, барви чудотворні!» у тло теперішнього постійного влітається минулий аористичний з контекстуальною семантикою бажаності, наповнюючи поезію смыслом минулості буття, невідворотності смерті: Які минають люди неповторні! / Хоч би іще хоч трошки побули! / Уже дерева – як рогаті олені. / Останнє листя облітає з крон. / Душа стоїть у пам'яті, як в повені. / І тільки світить бакени Харон.

Минулий аористичний вибудовує поезію «Мене дивує, що в дитинстві», де перелічено дитячі враження і фантазії від казок. Основний акцент тут припадає на протиставлення форми теперішнього часу дивує й форми минулого аористичного – не дивувало та інших дієслів з семантикою конкретизації цього останнього: Мене дивує, що в дитинстві / мене нічого не дивувало. / Ходив гарбуз по городу. / На яблуні сиділа Жар-птиця. / Під вікном у нас на травичці / жабка, мишка і півник жили в рукавичці. / А тепер – якийсь листочок осінній, / і вже стоїш в потрясінні.

Ідея вічності матерії, Всесвіту, природи і плинності життя людини є філософською основою поетичного світу Ліни Костенко, духовною основою її індивідуальної концептуальної картини світу, що неминуче відображається в її мовній кодифікації. Процесуальність цих уявлень відображається в характері вживання часових форм. Уже згадувалося, що в ліриці переважають фонові форми теперішнього часу як тло для звернення до минулого чи бачення майбутнього. Наприклад, Ліна Костенко, переймаючись долею планети Земля

від втручання людини в її природу, так змальовує майбутнє в поезії «Над Везувієм сніг»: Із Червоної книги вилітає лелека, / щоб зробити над землею прощальний обліт.../ День нахмуриться ніччю. Переглянуться зорі. / Озирнеться комета. Заплачуть дощі, / що Земля вже пустельна, і ріки вже хворі, / і немає ж куди повернутись душі. Нанизування дієслів у майбутньому часі доконаного виду відповідної семантики акцентує трагізм ситуації, неминучість апокаліпсичної картини природи, якщо люди сьогодні не схаменуться у своїй руйнівній діяльності.

Спостереження над художньою значущістю вживаних поетесою видових форм дієслова, їхнім перебігом у тестах ліричних творів виявляє особливості як поетичного тексту загалом, так і оригінальність художнього мовлення Ліни Костенко, що відображає її філософію єдності, нерозривності з природою, зі Всесвітом, глибоке розуміння минулості всього тлінного й вічності часу й руху матерії.

У цій статті розглянуто далеко не все багатоманіття часової організації ліричних творів Ліни Костенко й інших граматичних виявів її художнього замислу. Подальша розробка граматики поезії цієї видатної української поетеси становить перспективу нашого дослідження.

Література

1. **Костенко Ліна.** Триста поезій. Вибрані вірші. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019, вид. 17.
2. Літературознавча енциклопедія. У 2 т. Автор-укладач Ю.І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т.1: А – Л.
3. **Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М.** Стилїстика української мови: підруч. Київ: Вища школа, 2003.
4. **Олексенко О.А.** Видо-часові відношення як композиційний засіб організації ліричного твору. Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2020. Вип. 52. С. 206 – 213.
5. **Пахльовська О.** Невидимі причали. Костенко Ліна. Річка Геракліта. Київ: Либідь, 2011. С. 5 – 14.
6. **Скоробогатова О.О.** Грамматические значения и поэтические смыслы. Харьков: ХИФТ, 2014

Галушкіна Марія Олегівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. А.Г.Козлова

ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ПИТАНЬ У КОМЕДІЇ АРІСТОФАНА «ЛІСІСТРАТА»

Гендерні питання завжди були і залишаються актуальними у суспільстві. Комедія Арістофана «Лісістрата» належить до числа найвідоміших творів, у яких ці питання розглядаються. У своєму творі Арістофан показує, як жінки можуть об'єднатися та взяти владу у свої руки заради досягнення своєї мети. Вважаємо, що така спрямованість комедії Арістофана «Лісістрата» разом з її антивоєнним пафосом робить її аналіз актуальною проблемою сучасного літературознавства.

Багато науковців досліджували питання гендерної рівності в історичному та літературному вимірі, зокрема в давньогрецькій та римській культурах. Але, незважаючи на те, що комедія Арістофана написана більше 2400 років тому, вона все ще викликає жваві дискусії щодо гендерних питань. Науковці зазначають, що ця п'єса була написана в той час, коли жінки були обмежені у своїх правах та не мали змоги активно впливати на життя суспільства. Арістофан використовує засоби комедії не в останню чергу і для того, щоб поставити на порядок денний питання гендерної рівності.

Досі невирішеною проблемою у світовому суспільстві залишається проблема гендерної рівності і позбавлення жінок прав, обмеження їхніх можливостей у різних сферах життя. Комедія Арістофана «Лісістрата» ставить питання гендерної рівності в особливий спосіб, демонструючи, що жінки можуть взяти владу у свої руки та вирішити самі не тільки власні проблеми, але й проблеми суспільства. Арістофан використовує комедію як засіб підняти це питання та спровокувати дискусії. Проте, деякі науковці критикують давньогрецького комедіографа за те, що він використовує комедію для створення стереотипу про жінок, зокрема щодо їхньої сексуальності.

Наприклад Фрома Цайтлін (Froma Zeitlin) у своєму есе “Playing the Other: Gender and Society in Classical Greek Literature” стверджує, що Арістофан вдається до найбільш традиційних стереотипів у характеристиці жінок, особливо в їхній сексуальності у Лісістраті [1].

Метою нашої розвідки є характеристика особливостей втілення гендерних питань у комедії Арістофана «Лісістрата» через узагальнення висновків досліджень науковців та виділення невирішених раніше частин проблеми.

Арістофан у своїй комедії «Лісістрата» показує, як жінки з різних міст Греції об'єднуються, щоб відвернути чоловіків від війни та домогтися встановлення миру. Шляхом вирішення цієї складної проблеми вони, за порадою головної героїні твору, обирають відмову від сексу з чоловіками, доки ті не погодяться на мир. З першого погляду, це яскрава комічна ситуація, проте ця п'єса може бути втлумачена як протест проти сексуальної експлуатації жінок та як заклик до того, щоб жінки отримали більше прав у суспільстві.

Комедія Арістофана наочно демонструє, що жінки можуть приймати рішення на рівні з чоловіками і домагатися результату не гірше, ніж чоловіки. Читач або глядач бачить, що жінки можуть мати свої власні думки та ідеї, а також бути успішними в керівництві – чи то колективом, чи то суспільством. Таким чином, Арістофан утілює у творі актуальну проблему свого часу, коли жінкам не було дозволено не тільки приймати рішення та керувати суспільством, але й вільно виходити з дому (на це треба було мати дозвіл чоловіка і було можливим тільки у супроводі служниць або рабів).

Хелен Фолі (Helene Foley) у своїй книзі “Female Acts in Greek Tragedy” пише, що Лісістрата підкріплює ідею про те, що жінки гіперсексуальні, хитрі та маніпулятивні і що Арістофан використовує стереотипні образи жінок та їхньої сексуальної поведінки протягом п'єси [2]. Зокрема, у комедії є сцена, в якій жінки спершу намагаються переконати чоловіків, а потім використовують свої тіла для того, щоб отримати потрібну інформацію. Це може бути

потрактоване як створення стереотипу щодо жінок, які, буцімто, використовують свою сексуальність з метою отримання того, що їм потрібно.

Таким чином, можна зробити висновок, що комедія Арістофана «Лісістрата» містить важливі гендерні питання, які й дотепер залишаються актуальними у суспільстві. Вона затверджує, що жінки можуть бути керівниками та повинні мати право на участь в прийнятті рішень у суспільстві. Однак вона також може бути критикована за створення стереотипів про жінок та їхню сексуальність.

З метою подальшого дослідження цієї теми можна залучити до аналізу й інші твори Арістофана та інших давньогрецьких авторів, що дасть можливість з'ясувати, яким у Давній Греції було ставлення до гендерних питань. Разом з тим можна досліджувати, як комедія впливає на формування гендерних стереотипів у суспільстві та як їх можна подолати. Подальші дослідження можуть допомогти зрозуміти, як арістофанова комедія може використовуватись для підтримки гендерної рівності та які методи можуть бути залучені для того, щоб уникнути стереотипів та підсилити позитивне ставлення до жінок у суспільстві.

Крім того, виходячи за межі літературознавства, можна провести дослідження щодо того, як гендерні стереотипи впливають на рішення, прийняті у суспільстві, та які наслідки це може мати у житті людей. Наприклад, можна дослідити, як гендерні стереотипи впливають на вибори політичних лідерів та на прийняття рішень у питаннях репродуктивного здоров'я жінок. Також можна досліджувати, як гендерна рівність впливає на розвиток суспільства та які методи можуть бути використані для її досягнення. Зокрема, можна вивчити досвід країн, де гендерна рівність досягнута на високому рівні, та які методи використовуються у суспільстві для того, щоб підтримувати її.

У цілому ж дослідження гендерних питань в комедії Арістофана «Лісістрата» дозволяє розширити наше розуміння гендерних проблем та використовувати його для підтримки гендерної рівності в суспільстві.

Література

1. **Froma I. Zeitlin** “Playing the Other Gender and Society in Classical Greek Literature” Published November 1995.
2. **Helene P.** “Female Acts in Greek Tragedy” Foley Published by: Princeton University Press.
3. **Аристофан**. Лисистрата: <https://libking.ru/books/antique-/antique-ant/211132-aristofan-lisistrata.html>
4. **“Жіночий бунт”** у комедіях Аристофана/ URL: http://4ua.co.ua/literature/vb3bc78b5d53a89421206c27_0.html

Маслій Наталія Анатоліївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., проф. О.А. Олексенко

СЛОВОТВІРНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ВОЄННОГО ЧАСУ

Мова як одна з форм духовної культури народу безпосередньо виражає його ментальність, емоційний стан, відображає події, які відбуваються в країні. Мова будь-якого народу, як і його життя, постійно змінюється. Під впливом різних факторів, зовнішніх чи внутрішніх, словниковий склад української мови безперервно оновлюється, постійно пристосовується до комунікативних потреб соціуму. Процеси оновлення тезаурусу української мови, зокрема вивчення словотвірних, граматичних та семантичних особливостей новотворів, а також запозичень, різновидів їхньої адаптації до граматичної системи української мови, змін у складі певних граматичних категорій цікавлять таких мовознавців, як Г. Віняр, Г. Вокальчук, К. Городенська, С. Єрмоленко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Н. Клименко, Ж. Колоїз, Т. Коць, А. Нелюба, О. Олексенко, Ю. Романюк, О. Стишов, Л. Струганець, О. Тараненко, Я. Януш та ін.

Зокрема, дериватологи детально вивчають моделі словотворення, актуалізовані під дією різних чинників «як віддзеркалення нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства»[6: 12] з урахуванням системно-нормотворчих тенденцій української мови. І в цьому

сенсі в колі їхньої дослідницької уваги знаходяться новотвори (лексико-словотвірні інновативи), що ще не стали надбанням узусу і фіксуються в неологічних словниках, які періодично укладаються на матеріалі переважно мови засобів масової інформації та художніх текстів (укладачі Г. Віняр, Г. Вокальчук, Ж. Колоїз, Д. Мазурик, А. Нелюба, О. Стишов).

Унаслідок інновативного словотворення поповнюється склад усіх частин мови, крім «закритих» систем числівника та займенника.

Напад росії на Україну 24 лютого 2022 року не лише змусив багатьох співвітчизників розмовляти українською мовою, а й спровокував справжню хвилю словотворення. Українці реагують на дійсність неологізмами, вчать нові поняття й надають звичним словам нового значення.

Актуальність теми полягає в потребі виявити, зрозуміти і описати процес виникнення неологізмів, що відображають нові реалії життя. Об'єктом дослідження є інноваційні словотвірні явища й продукти, які виникли внаслідок нападу росії на Україну.

Мета статті – виявити продуктивні способи й засоби виникнення новотворів у часи нападу росії на Україну, окресливши їхню мотиваційну базу і з'ясувавши словотвірні значення та продуктивні словотвірні типи.

Збагатилась передусім воєнна лексика, яка стосується війни, й військова, безпосередньо пов'язана з військом. Тут варто виділити передусім таку лексико-семантичну групу мотивувальних слів, як назви зброї. Вони мотивують утворення дієслів зі значенням «нищити ворога» - *байрактарити, енлоїти, джавелінити, стінгерити чи хаймарсити*.

Із подібним значенням виникають дієслова на основі прикметників *двохсотий, трьохсотий*, які в переносному значенні субстантивуються, означаючи ступінь враження людини внаслідок застосування зброї – *двохсотий* - мертвий, *трьохсотий* - поранений. Саме це значення мотивує виникнення дієслів *задвохсотити* чи *затрьохсотити* – «вразити на смерть» чи «поранити».

Чорнобаївка з тисячами знищених окупантів дала не лише сотні мемів, а й дієслово *чорнобаїти*, що означає «вкотре в тому самому місці зазнавати поразки», «наступати на одні й ті ж самі граблі».

Тітоківським воякам кадірівцям завдячуємо словом *кадірити*, що означає «видавати бажане за дійсне».

Активно поповнилася лексико-семантична група «назви ворогів». Російських військових називають *рашисти*, *русня*, *рюзкі*, *чмоні*.

Соціолінгвісти сподіваються, що незабаром війна скінчиться й усі ці слова перейдуть до пасивного словника українців. Нині ж маємо зберегти й проаналізувати воєнну мовотворчість нашого народу.

Слід відзначити, що деякі нові слова української мови, породжені війною, поширюються й за її межами. Наприклад, слово *рашист* (від поєднання слів "раша" й "фашизм") наразі використовують не лише політичні діячі й журналісти, а й користувачі соцмереж з різних країн світу.

А слово *заукраїнити* навіть внесли до онлайн-словника англomовного сленгу. "Коли ти Росія і ти вдираєшся в країну, а у відповідь отримуєш приниження на глобальному рівні", – таке пояснення дає слову словник неологізмів Urban Dictionary.

В Україні представили словник неологізмів української мови, які виникли від 24 лютого. Про це повідомили в інформаційному агентстві АрміяInform [1]. У словнику поки 25 неологізмів, 9 нових словосполучень та 9 слів, які отримали нові значення.

"У різний час, коли з'являються нові предмети, явища та поняття, будь-яка жива мова породжує неологізми — новостворені слова, терміни чи фрази, що описують навколишню дійсність. Природно, що така резонансна подія, як повномасштабне вторгнення Росії в Україну, призвела, серед іншого, й до нового сплеску словотворення" [1] АрміяInform зібрала словничок найвідоміших неологізмів російсько-української війни. Звісно, він не претендує на вичерпність, адже новотвори з'являються та виходять з ужитку майже щодня", — зазначили в агенції [1].

Використовуючи матеріал цього словничка, розглянемо, які ж способи словотворення найбільш продуктивні для сьогодення.

Традиційно найбільшу частотність має суфіксальний спосіб деривації, зокрема він поширений серед дієслівного відіменникового словотвору. Крім уже згаданих вище дієслів, спостерігаємо такі, як *українити* – «дати жостку відповідь на невинуваті дії», *шойгувати* – «вдавати, що все добре, коли це не так», *кімити* – «зберігати оптимізм», *мамкувати* – «не виконувати простих дій для збереження життя» тощо. Як бачимо, мотивувальна база пов'язана з антропонімами – з іменами та прізвищами осіб, які в той чи той спосіб відзначилися на тлі воєнних подій. Звертає на себе увагу такий інноватив, як *іхтамнетити*, що утворений від раніше виниклого внаслідок зрощення іменника *іхтамнет* за допомогою суфікса -и-, він означає «знищувати ворогів, видаляти те, чого не повинно бути».

Окремо слід назвати словотвірний тип зі значенням «збірна назва осіб», де суфікс -н'- вносить негативну конотацію: *русня*, а також назви осіб подібного значення: *чмоня*.

На другому місці за продуктивністю стоїть основоскладання, оскільки воно дає змогу, економлячи мовні засоби, вербалізувати якісь складні або й нові за своєю семантикою поняття. Наприклад, так утворено іменник *бандеромобіль* – «бойовий автомобіль ЗСУ», *свинособаки* – «російські військові», *термоточка* – «пожежа в росії» тощо. До основоскладання можна віднести і складання основи одного слова та кінця другого, це так звана телескопія, яка дає змогу вияскравити той сегмент у семантиці, який потрібен для створення емоційно насиченого інноватива, наприклад, так виникло слово *рашизм*: поєднання основи слова *раша* як сленгової назви росії і кінцевого елемента у вигляді суфікса від слова *фашизм*. Негативній конотації в цьому разі сприяє й співзвучність цих слів. Не менш продуктивним став і лексико-синтаксичний спосіб зрощення словосполучень в одне слово: *дебахнуло* (*дебахнулько*) — «про людину, яка через свій інтерес чи стурбованість може

спричинити багато шкоди»; *затридні* — «нереалістичні плани»; *аналоговнєт* — «щось, вигадане в росії» тощо.

Слід також згадати про префіксально-суфіксальний спосіб творення слів типу *задвохсотити*, *затрьохсотити*, але цей спосіб наразі не продуктивний.

Отже, висновкуємо, що найбільш семантично виразні новотвори сьогодення виникають за допомогою суфіксального способу творення й основоскладання та зрощення. Якщо перший із названих – традиційно продуктивний в українській мові, то інші виникли на потребу дня як найбільш інформаційно й емотивно місткі.

Дослідження все нових інновативів, їхньої семантики, словотвірного значення, продуктивності словотвірних типів потребує повсякчасної уваги, тому становить перспективу і нашого дослідження.

Література

1. **АрміяInform**. Словник неологізмів української мови. 20 Липня 2022, 14:26, <https://armyinform.com.ua/2022/07/20/armiyainform-predstavlyaye-slovnuk-neologizmiv-ukrayinskoyi-movu/>
2. **Горlach П.** Суспільне. Культура. 25 липня 2022, 12:47 <https://suspilne.media/264155-zavivsa-slovník-neologizmiv-vijni-vid-proektu-armiainform/>
3. **Морі Є.** Суспільне. Культура. 3 серпня 2022, 14:57 <https://suspilne.media/266840-bajraktariti-j-cornobaiti-ak-vijna-porodzue-povi-slova/>
4. **Новікова Є. Б.** Інновативні словотворчі процеси в похідних ад'єктивах сучасної української мови. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. Випуск 211 Том 233. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2019. С. 112 – 124.
5. **Олексенко О.** Тенденції в інновативному дієслівному словотворенні української мови. *Граматичні студії: збірник наукових праць*. Випуск 3. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. С. 87 – 91.
6. **Тараненко О.О.** Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015.

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

Електронне видання

Статті подаються мовою оригіналу
в авторській редакції

Відповідальний за випуск Голобородько К.Ю.

Редактор Лебеденко Ю.М.